

**Azərbaycan Həmkarlar İttifaqları Konfederasiyası (AHİK)
2030-cu ilədək Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri
həyata keçirmək üçün Azərbaycan Respublikasında görülmən tədbirlərin
nəzərdən keçirilməsi və qiymətləndirilməsi dövrü üçün
HESABAT**

MÜNDƏRİCAT:

HİSSƏ I.

Xülasə

Ümumi məlumat

1. Dünyanın dəyişilməsi. Dayanıqlı İnkişaf üzrə 2030 Gündəliyi

1.1. Yüksək səviyyəli siyasi forum . Könüllü milli hesabatlar

HİSSƏ II

2 . DİM həyata keçirilməsində milli tədbirlər və irəliləyiş

2. 1. Minilliyin İnkişaf Məqsədlərinə çatmaq üçün əldə edilmiş təcrübəyə əsaslanaraq DIM-in həyata keçirilməsi

2.2. Beynəlxalq əməkdaşlıq

2.3. Əməkdaşlıqda keçid mərhələsi

2.4. Azərbaycanın dünyada mədəniyyətlərarası və dirlərarası dialoqun inkişafına verdiyi töhfə.

2.5. Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinə çatmaq üçün Azərbaycanın səyləri

2.6. Azərbaycan "Minilliyin İnkişaf Məqsədləri"nə nail oldu,

"Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri" nin həyata keçirilməsində ciddi irəliləyiş əldə etdi.

BÖLÜM III

3 . Həmkarlar İttifaqları. DİM-də tərəqqi və irəliləməyə doğru

3.1 AHİK-in dövlət sisteminin həyatında və Vətəndaş Cəmiyyəti qurulmasında iştirakı

3.2. Azərbaycan Həmkarlar İttifaqı Konfederasiyası haqqında

3.3. Sosial dialoqun təşkili haqqında

3.4. Həmkarlar İttifaqının Prioritet Hədəfləri və Göstəriciləri . Fəaliyyət üçün əsasları barədə

3.5. Azərbaycanda həmkarlar ittifaqları üçün prioritet hədəflər və göstəricilər

3.6. Ölkədəki DİM göstəricilərinin monitorinqi

Əlavə 1. Əhəmiyyətli Strateji Sənədlərin siyahısı

Əlavə 2. Ölkə haqqında əsas məlumatlar

Əlavə 3. Azərbaycan iqtisadiyyatı

HİSSƏ I.

Xülasə

Bu Hesabat, 2030-cu ilədək davamlı dayanıqlı inkişaf gündəliyinin tətbiqindən 5 il sonra ölkədə görülən işlər və qazanılan uğurlar barədə ətraflı məlumat verir. Mövcud son məlumatlara əsasən, hesabat həm Davamlı Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinə doğru irəliləməni, həm də qalan boşluqları vurğulayır və hədəflər və hədəflər arasındakı bəzi əlaqələri təhlil edir. Eyni zamanda, AHİK tərəfindən prioritet vəzifələr, Azərbaycan həmkarlar ittifaqları üçün göstəricilər və fəaliyyətlərinin əsasları kimi seçilmiş beş hədəfin həyata keçirilməsinin gedişi daha ətraflı nəzərdən keçirilir.

Hesabat Azərbaycan Həmkarlar İttifaqları Konfederasiyası (AHİK) tərəfindən hazırlanmışdır. Materialın hazırlanmasında ən dolğun məlumatların toplanmasını təmin etmək üçün AHİK İşçi Qrupu və AHİK-nın bütün şöbələrini, üzv və təbə təşkilatlarını cəlb etmişdir. Bununla yanaşı, sosial tərəfdaşlarımızdan, İqtisadiyyat, Daxili İşlər Nazirliyi, Ədliyyə, Nəqliyyat, Səhiyyə, Təhsil, Mədəniyyət və Turizm, Gənclər və İdman, habelə Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi, Dövlət Statistika Komitəsi Azərbaycan Respublikasının və s aldığımız məlumatlar istifadə edilib.

Bu hesabat, ölkənin 17 DİM üzrə nail olmaq üçün seçdiyi tədbirləri əks etdirir, 2030 Gündəliyinin həyata keçirilməsinə yönəlmiş səylərə rəhbərlik etmək və izləmək üçün strategiyaları, institusional çərçivələri və siyasətlərini araşdırır və 2030-un tətbiqinin sürətləndirilməsinin bəzi əsas problemlərini vurğulayır.

Bu hesabat ölkənin 17 DIM-yə nail olmaq üçün gördüyü fərdi tədbirləri əks etdirir, Gündəliyi 2030-un həyata keçirilməsinə dair səylərə rəhbərlik etmək və izləmək üçün strategiyaları, institusional çərçivələri və siyasətləri araşdırır və 2030-un tətbiqinin sürətləndirilməsində bəzi əsas problemləri əks etdirir.

Ümumi müddəallar

Azərbaycan global problemlərin həllində böyük səy göstərən və beynəlxalq tərəfdaşlığa böyük əhəmiyyət verən bir ölkə olaraq özü üçün bu cür əməkdaşlığın qurulmasını və möhkəmləndirilməsini prioritet kimi müəyyənləşdirir. Ölkə qısa müddətdə Birləşmiş Millətlər Təşkilatına (BMT) və bir çox digər təşkilata (İƏT,

ATƏT, Avropa Şurası, Avropa Birliyi, NATO, Antiterror Koalisiyası, GUAM, MDB) üzv oldu, innovative davamlı inkişaf siyasətini həyata keçirdi. Azərbaycanın BMT-nin global inkişaf təşəbbüslərində fəal iştirakı, Beynəlxalq Əmək Təşkilatı (BƏT) daxil olmaqla müxtəlif BMT strukturları ilə səmərəli əməkdaşlığı inkişaf etdirir. Bir sıra vacib - BMT ilə Azərbaycan (UNSDCF) arasında əməkdaşlıq çərçivəsində davamlı inkişaf sahəsində sənədlər imzalanmışdır. BƏT proqramları və layihələri həyata keçirilir.

1. Dünyanın dəyişməsi. Davamlı İnkişaf üzrə 2030 Gündəliyi

2015-ci ilin sentyabr ayında Azərbaycanın iştirakı ilə BMT Baş Assambleyasının 70-ci yubiley sessiyası keçirildi, bu iclas çərçivəsində XXI əsrdə bəşəriyyətin üzləşdiyi əsas problemlər müzakirə olundu və təcili olaraq onların aradan qaldırılması üçün tədbirlər görüldü. Nəticədə, 70/1 sayılı qətnaməsi qəbul edildi, bu qətnamə “Dünyanı dəyişmək. Davamlı İnkişaf üzrə 2030 Gündəliyi”, 1 yanvar 2016-cı il tarixində qüvvəyə minmişdir.

Dayanıqlı İnkişaf-bu inkişaf başqa ölkələrin milli suverenliyini təhlükə altına qoymur, eyni zamanda öz şəxsi ehtiyaclarını gələcək nəsillərin ehtiyaclarını qarşılayır.

Bura iki əsas anlayış daxildir:

- ***ehtiyaclar konsepsiyası - ən kasıb əhalinin dolanışqı tələbləri, xüsusən də birinci ehtiyacları prioritet mövzu***
- ***məhdudiyyətlər konsepsiyası - cəmiyyətin təşkili və texnologiyanın vəziyyəti, ətraf mühitdəki mövcud və gələcək ehtiyacları ödəmək qabiliyyəti.***

Mövcud nəsillərin rifahını təmin etmək və gələcək nəsillərin inkişafı üçün şərait yaratmaq üçün nəzərdə tutulmuş dayanıqlı inkişafın təmini, XXI əsrdə və üçüncü minillikdə insanlıq üçün əsas prioritetdir. Nyu-Yorkda eyni zamanda BMT Baş Assambleyasının iclası ilə eyni vaxtda keçirilən dünya sammiti, üçüncü minilliyin əsas prioriteti olaraq davamlı dayanıqlı inkişafı müəyyənləşdirdi və tarixə davamlı dayanıqlı inkişafın Sammiti kimi daxil oldu.

Dünyadakı forumların nəticələrinə görə, BMT Baş Assambleyasının üzv olab 193 ölkələri, o cümlədən Azərbaycan Respublikası, "Davamlı Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri" (DİM) xüsusi sənəd qəbul edildi. Sənəd 2030-cu ilə qədər 169 vəzifənin həyata keçirilməsini təmin edən, 17 qoldan ibarətdir, əvvəlki "Minilliyin məqsədlərini" tamamlayır və davamlı inkişafın hər üç komponentinin balansını təmin edir - iqtisadi artım, sosial inteqrasiya və ətraf mühitin davamlılığı. Hamısı, yoxsulluq və aclıqların qarşısının alınmasına, ölkələrdə bərabərsizliyin azaldılmasına yönəldilmiş və ölkələr arasında sağlam həyat tərzini və ədalətli yüksək keyfiyyətli təhsil və həyat boyunca öyrənmə, gender bərabərliyi, etibarlı və davamlı enerji mənbələrinə çıxış təmin etmək, mütərəqqi, tam əhatəli və davamlı iqtisadi artım; hər kəs üçün tam və məhsuldar məşğulluq və layiqli iş; ətraf mühitin davamlılığı və insanların həyat keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması ilə əlaqəli digər vacib sahələr.

DİM-in əldə etdiyi nəticələrin monitorinqi və izlənilməsi üçün, Davamlı Dayanıqlı İnkişaf Göstəricilərinə dair Agentliklərarası Mütəxəssislər Qrupu, BMT Statistika Komissiyasının 47-ci iclasında təsdiqlənmiş DİM Göstəricilərinin Qlobal Siyahısını hazırladı.

BMT Baş Məclisi, 6 iyul 2017-ci il tarixdə 71/313 sayılı qətnaməni qəbul edərək, irəliləməni və inkişafı ölçmək və heç kimin geridə qalmamasını təmin etmək üçün yüksək keyfiyyətli, əlçatan, əlaqəli və etibarlı bölünmüş məlumatlara ehtiyac olduğunu vurğuladı (<https://undocs.org / ru / A / RES / 71/313>).

BMT-nin DİM göstəricilərinə dair tövsiyələrinə əsasən və bu hədəflərə çatmaq üçün milli prioritetlər və proqramları rəhbər tutaraq, ölkələr lazımi məlumat bazasını inkişaf etdirmək üçün öz planlarını hazırlayırlar.

BMT DİM-in əsas vəzifəsi bütün xalqları və dövlətləri birləşdirmək, planetimizi qorumaq və milli proqramları həyata keçirməkdir. Gələcək üçün BMT dünyaya iqtisadi fəaliyyətin bərpası üçün əsas hədəf qoymuşdur, lakin koronavirus pandemiyasının uzunmüddətli təsirinin olduqca qeyri-müəyyən qaldığını nəzərə alaraq köhnə ətraf mühitin degradasiyasını bərpa etmədən.

1.1 Yüksək səviyyəli siyasi forum. Könüllü milli hesabatlar

Davamlı Dayanıqlı İnkişaf üzrə Yüksək Səviyyəli Siyasi Forum (YSSF) BMT-nin Davamlı İnkişaf üzrə 2030 Gündəliyi və onun 17 Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinin təqibi və icmalı üçün əsas platformadır.

2016-cı ildən bəri İqtisadi və Sosial Şuranın himayəsi altında 142 ölkə YSSF-də öz KMH-nı təqdim etmişdir. 2019-cu ilin iyul ayında keçirilmiş ən son YSSF-də 47 ölkə Könüllü Milli hesabatları təqdim etdi. Bəzi ölkələr üçün, o cümlədən Azərbaycan Respublikası üçün bu ikinci KMH idi, bu, ölkənin 2030-cu ilədək davamlı inkişaf gündəliyinin həyata keçirilməsinə sadıq qalmasının, yalnız YSSF dövründə öz nailiyyətlərini milli səviyyədə nümayiş etdirmək istəməməsinin deyil, həm də əldə edilmiş dərsləri bölüşmək və ölkənin qarşılaşdığı problemləri bölüşmək istəyi olmuşdur.

2019 KMH -dən əldə olunan dərslər, ölkələrin sentyabr 2019 DİM Sammitində və YSSF təşkilatının nəzərdən keçirilməsi zamanı razılaşdırıldığı kimi davamlı inkişaf üçün fəaliyyət və nailiyyətlərin onilliyində iştirak etdikləri üçün vacib olacaqdır.

2021-ci il YSSF iclası İqtisadi və Sosial Şuranın himayəsi altında 6 İyul Çərşənbə axşamı - 15 İyul 2021 Cümə axşamı arasında keçiriləcək. Buraya Şuranın yüksək səviyyəli seqmentinin bir hissəsi olaraq 13 İyul Çərşənbə axşamı - 15 İyul 2021 tarixləri arasında üç günlük nazirlərin forum iclası daxildir.

Mövzu “Davamlı Dayanıqlı inkişaf və COVID-19 pandemiyasından sonra iqtisadi, sosial və ekoloji ölçülərinə töhfə verən davamlı dayanıqlı inkişaf və bərpa: Davamlı inkişaf üçün fəaliyyət və məqsədə çatma onilliyi kontekstində 2030 Gündəliyinə çatmaq üçün əhatəli və təsirli bir yol qurmaq”

Gələcək üçün BMT dünyaya iqtisadi fəaliyyətin bərpası üçün əsas hədəf qoymuşdur, köhnə ətraf mühitin degradasiyasını bərpa etmədən, koronavirus

pandemiyasının uzunmüddətli təsirinin də olduqca qeyri-müəyyən qaldığını nəzərə alaraq.

2021-ci ildə YYSF-də, DİM 1 – yoxsulluğa son qoyma, DİM 2 – aclığa son qoyma DİM 3 - yaxşı sağlamlıq və rifah, DİM 8 - layiqli əmək və iş, iqtisadi artım, DİM 10 - bərabərsizliyin azaldılması, DİM 12- məsuliyyətli istehlak və istehsal mövzusunda, DİM 13-İqlim dəyişikliyi və onun təsirlərinə qarşı mübarizə üçün, DİM 16- sülh, ədalət və səmərəli institutlar və dərin tərəfdaşlıq haqqında, DİM 17- icra vasitələrini gücləndirmək və Dayanıqlı İnkişaf üçün global əməkdaşlığı canlandırmaq. Forum həmçinin Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinin hərtərəfli, bölünməz və bir-birinə bağlı təbiətinə toxunacaqdır. İştirakçılar COVID-19 pandemiyaya reaksiyasının fərqli aspektlərinə toxunaraq, eyni zamanda pandemiya və nəticələrini idarə edə bilən davamlı inkişaf üçün fəaliyyət və nailiyyətləri və dünyanı 2030-cu ilədək DİM-nin əldə edilməsinə yönəldə biləcək beynəlxalq əməkdaşlıq tədbirlərini və növlərini on il ərzində öyrənə biləcəklər.

BMT-yə illik hesabatların hazırlanması üçün Azərbaycanın müvafiq dövlət qurumları ildə bir dəfə Dövlət Statistika Komitəsinə DİM nailiyyətlərinin göstəricilərinə dair statistik məlumatları təqdim edirlər. Dövlət Komitəsi öz növbəsində bu göstəricilər üzrə statistik məlumatların işlənməsini və təyinatı üzrə təmin edilməsini təşkil edir. İlk regionda Azərbaycan üçüncü dəfə (ilk iki dəfə 2017 və 2019-ci ildə) BMT-nin YYSF-ə davamlı dayanıqlı inkişaf siyasətinin həyata keçirilməsi üzrə Könüllü Milli Hesabatları təqdim edir.

HİSSƏ II.

2. DİM-lərin həyata keçirilməsində milli tədbirlər və irəliləyiş.

Azərbaycan Respublikası öz müstəqilliyini 25 il əvvəl bərpa etdi. Müstəqilliyini qazandığı ilk illərdə ölkə son dərəcə çətin və ağır bir dövr yaşayırdı. Bir tərəfdən, Ermənistanın hərbi təcavüzü davam etdi, ölkə ərazisinin 20 faizinin, bir milyon qaçqının və məcburi köçkünün işğalı, digər tərəfdən mövcud sistemin iflası, iflic bir iqtisadiyyat, daxili qeyri-sabitlik və dövlətçilik üçün bir təhlükə oldu. Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışından qısa müddət sonra qurulan siyasi sabitlik iqtisadi institutların normal fəaliyyəti üçün şərait yaradaraq bazar iqtisadiyyatına keçid prosesini sürətləndirdi. 1994-cü ildə "Əsrin müqaviləsi" nin imzalanması ilə Azərbaycan dünya enerji xəritəsində mühüm yer tutdu. Beləliklə, iqtisadi tənəzzül tezliklə iqtisadi inkişaf meylləri ilə əvəz edildi.

2004-2015-ci illərdə ölkədə orta illik iqtisadi artım 10,6% təşkil etmiş və ÜDM-in həcmi 7,6 dəfə artmışdır. Eyni dövrdə ölkədə adambaşına ÜDM 6,5 dəfə artdı və nəticədə Azərbaycan dünya ölkələri arasında 134-cü yerdən 79-cu yerə yüksəldi. Beynəlxalq reyting agentlikləri və təşkilatlar Azərbaycanda aparılan iqtisadi islahatları və mövcud iqtisadi mühiti yüksək qiymətləndirdilər. Dünya Bankının “Doing Business-2009” hesabatında Azərbaycan aparıcı islahatçı ölkə kimi tanınıb.

Neft strategiyasının uğurlu icrası nəticəsində əhalinin ümumi rifahı yüksəlmiş, iqtisadiyyata yatırılan investisiyaların həcmi dəfələrlə artmış və makroiqtisadi sabitlik əldə edilmişdir. Bu baxımdan Azərbaycanın keçdiyi sosial-iqtisadi inkişaf yolu kifayət qədər uğurlu hesab edilə bilər.

2014-cü ildən bəri dünya bazarlarında neft qiymətlərinin kəskin enməsi, xarici ticarət tərəfdaşları olan ölkələrdəki iqtisadi və maliyyə böhranı Azərbaycana mənfi təsir etdi. Ölkəyə xarici valyuta axını əhəmiyyətli dərəcədə azalıb və bu da idxal ilə ixracat arasında ciddi fərqə səbəb olub. Son illərdə müşahidə olunan davamlı iqtisadi artım yavaşladı və beləliklə yeni bir iqtisadi modelə keçməyə ehtiyac yarandı.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin siyasi kursunun Prezident cənab İlham Əliyev tərəfindən davam etdirilməsi ölkə üçün yeni bir inkişaf səviyyəsini açdı: “İnkişaf, İnnovasiya və İslahatlar”.

Azərbaycan iqtisadiyyatının islahatı və inkişafının hazırkı mərhələsi dövlətin iqtisadi siyasətindəki dəyişikliklərlə əlaqələndirilir və ilk növbədə bu, iqtisadi münasibətlərin əhəmiyyətli dərəcədə liberallaşdırılmasına, özəlləşdirilməsinə, iqtisadiyyatın qeyri-dövlət sektorunun, kiçik və orta biznes və bütün bazar segmentləri inkişafına aiddir. Bütün bunlar əmək münasibətləri islahatını, əmək resurslarından istifadədəki dəyişiklikləri, vətəndaşların sosial müdafiəsi səviyyəsindəki dəyişiklikləri tələb edir.

Əmək bazarını inkişaf etdirmək üçün genişmiqyaslı islahatlar, ölkədə aktiv məşğulluq sahəsində fəaliyyətlər bütün beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən dəstəklənir. Azərbaycan BMT-nin əmək və məşğulluq sahəsində əsas hüquqları əhatə edən 57-ci konvensiyasını qəbul etmişdir. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnkişaf Proqramı ilə əməkdaşlıqda “Milli Sosial-Müdafiə Sisteminin İnkişafı”, “Azərbaycanda İnnovasiyanın və Məşğulluğun təşviqi” və digər layihələr uğurla həyata keçirildi, Azərbaycan qısa müddətdə keçid iqtisadiyyatı və orta gəlir səviyyəsində olan bir ölkədən, yüksək insan inkişaf indeksinə sahib bir ölkəyə döndü. Bu irəliləyiş Azərbaycanı özünə yetərli və əhəmiyyətli bir beynəlxalq və regional oyunçu halına gətirdi.

2.1 DİM-lərin həyata keçirilməsi Minilliyin İnkişaf Məqsədlərinə nail olmaqdan əldə olunan dərslərə əsaslanaraq

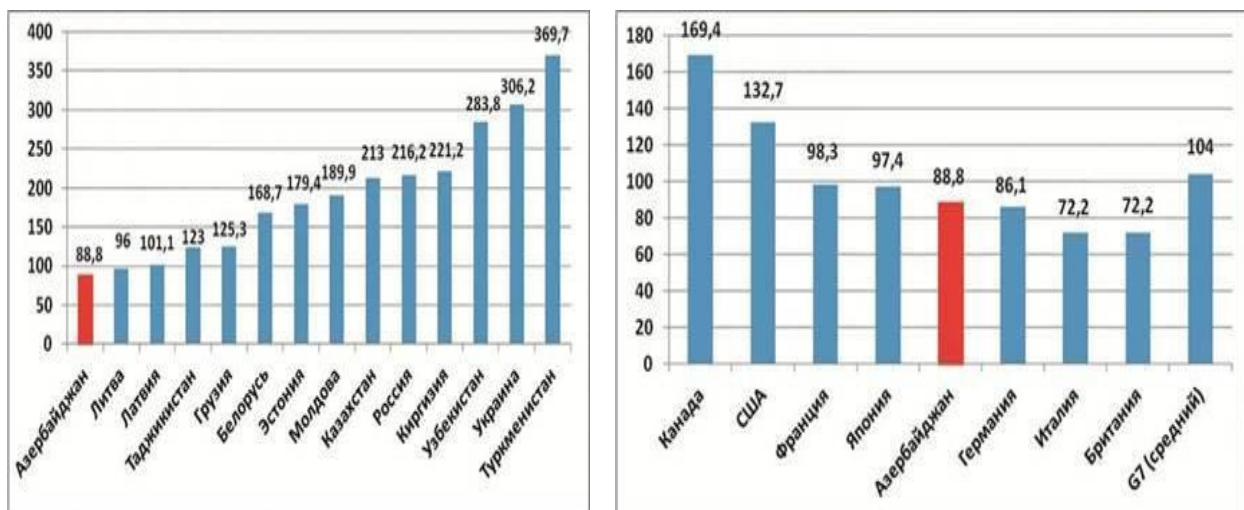
2015-2030-cu illər üçün planlaşdırılan hədəflərə çatmaq üçün müxtəlif dərəcələrdə Azərbaycan da daxil olmaqla müxtəlif ölkələr hazır idilər. Azərbaycanda həyata keçirilən sürətləndirilmiş innovativ inkişaf siyasəti Davamlı Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinə daxil edilmiş və həlli 2030-cu ilədək nəzərdə tutulmuş gündəliyin və dünyada planlaşdırılan bir sıra tapşırıqların artıq bizim ölkədə müəyyən dərəcədə yerinə yetirilmişdir. Dünya Bankı, BMT və digər beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən müxtəlif dövrlərdə yayımlanan məlumatlara görə, bu gün Azərbaycan Respublikası, davamlı dayanıqlı inkişafın bir sıra göstəricilərinə görə, dünyanın bir çox ölkələrini,

o cümlədən İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı (İƏİT), “böyük iyirmilik” (G20) və “böyük yeddi” (G7) üzv ölkələri də qabaqlayır.

Məsələn, davamlı inkişafın ən mühüm göstəricisi ümumi daxili məhsulun (ÜDM) - ölkə iqtisadiyyatında istehsal olunan bütün mal və xidmətlərin dəyərinin istehsalına sərf olunan enerjisinin göstəricidir.

Bu sahədə dövlət siyasətinin uğuru və yeniliyi beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən hazırlanmış xüsusi statistik göstəricilər əsasında müəyyən edilir. Bu göstəricilərdən biri, alıcılıq qabiliyyəti pariteti (PPP) şərtlərini nəzərə almaqla 1.000 ABŞ dollarlıq ÜDM istehsal etmək üçün müxtəlif ölkələrdə sərf olunan enerji miqdarındadır. İqtisadi idarəetmənin davamlı inkişaf hədəflərinə uyğunluğunu qiymətləndirmək üçün istifadə olunan beynəlxalq metodologiyaya uyğun olaraq, hesablamalarda istifadə olunan enerji vahidi bir kiloqram neftdə olan miqdar olaraq qəbul edilir. Seçim ondan irəli gəlir ki, bu cür yanaşmada müxtəlif ölkələrdə enerjidən istifadənin səmərəliliyini müqayisə etmək imkanı yaranır: neftin qiyməti konkret zaman kəsiyində bütün dünyada eynidir.

Dünya Bankının məlumatına görə, Azərbaycan 1000 ABŞ dolları dəyərində ÜDM istehsalına 2001-ci ildə 292,7 kq neftdə (bir barreldə 136 kq-a yaxın neft) saxlanılan enerjiyə ekvivalent enerji sərf edib. Hazırda ölkədə analoji iqtisadi effektə nail olmaq üçün enerji 3,3 dəfə az sərf olunur (Şəkil 1). Az enerji sərfiyyatı iqlim dəyişikliyinə səbəb olan atmosfərə atılan qazların azalması deməkdir. ÜDM-in istehsalına enerji xərclərinin azalması isə müəyyən dərəcədə yeni yüksək effektiv texnologiyalardan istifadənin və iqtisadi inkişaf proseslərinin idarəetmə sistemlərinin optimallaşdırılmasının nəticəsidir.

təqdim edilmişdir. Təhlil 8 iyun 2016-cı il tarixindəki Dünya Bankının məlumatlarına əsaslanır.

Şəkildən göründüyü kimi, Azərbaycan Respublikasının Bu Davamlı Dayanıqlı İnkişaf indikatoru üzrə göstəriciləri "Böyük yeddilik" ölkələrinin orta göstəricilərindən, habelə onun Kanada, ABŞ, Fransa və Yaponiya kimi üzvlərindən 15 faiz yüksəkdir.

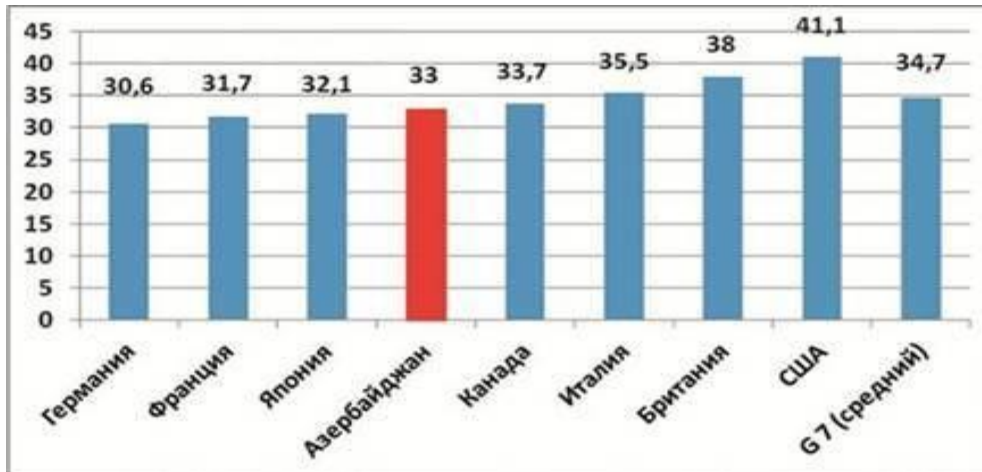
Mənbə: www.worldbank.org/indicator/, 08 iyun 2016.

Davamlı dayanıqlı inkişaf sahəsində biliklərin əhəmiyyətini nəzərə alaraq, **BMT və YUNESKO 2005-2014-cü illəri davamlı dayanıqlı inkişaf sahəsində təhsilin global onilliyi elan edib.** Təhsil konsepsiyasına uyğun olaraq Azərbaycanda bu proses 5 il əvvəl başlamışdır. 2001-ci ildə Davamlı İnsan İnkişafı ümumtəhsil məktəblərinin tədris proqramlarına daxil edilmiş, 2003-cü ildə isə orta məktəblər üçün bu fənn üzrə dünyada ilk dərslik çap olunmuşdur. "İnnovativ ideya və tədbirlər" kimi bu barədə məlumat BMT tərəfindən bütün dünyada yayılmışdır.

"Qara qızıl"ın "insan qızılı"na çevrilməsi konsepsiyası uğurla həyata keçirilir. Əgər 200 - ci ildə dünyada ilk dəfə olaraq bizim ölkədə davamlı dayanıqlı inkişaf üzrə yeni fənn tətbiq edilibsə, 2015-ci ilin iyun ayında Nazirlər Kabinetinin qərarı ilə Respublika ixtisas nomenklaturasına, eyni zamanda bakalavr, magistr və elmlər doktoru səviyyəsində yeni ixtisas - "davamlı dayanıqlı inkişafın idarə edilməsi" ixtisası daxil edilib. Ali təhsilin hər üç səviyyəsində yeni ixtisasın tətbiqi Azərbaycanın növbəti qabaqçılıq təşəbbüsüdür.

Beynəlxalq standartlara uyğun olaraq sosial siyasətin uğuru xüsusi indikatorlarla müəyyən edilir ki, onların arasında ən geniş yayılmış və geniş istifadə olunan **Cinni əmsalı və Kvintil göstəricisi** vardır. Ölkədə Cinni İndeksi nə qədər azdırsa, onun sosial siyasəti o qədər uğurlu sayılır. Azərbaycan Respublikasında sosial inkişafın bu göstəricisi orta hesabla "Böyük yeddilik" ölkələri və bu təşkilatın üzvü olan bir sıra ölkələrlə müqayisədə (33) daha yüksəkdir. Şəkil 3-də "böyük yeddilik" ölkələrində və Azərbaycan Respublikasında Cinninin əmsalının müqayisəli təhlili barədə məlumatlar təqdim edilmişdir.

Cini əmsalı əhali arasında gəlir bölgüsünün vəziyyətini əks etdirir və 0-dan (gəlirin bölüşdürülməsində tam bərabərlik) 100-ə (tam bərabərsizlik) qədər dəyişə bilər. Dünyanın heç bir yerində tam bərabərlik və ya tam bərabərsizliyi müşahidə etmirik. Bu olduqca ədalətlidir, çünki tam bərabərlik motivasiya etmir və tam bərabərsizlik insanın öz potensialını yaxşılaşdırmağı mənasız edir.

Şəkil 3. G7 ölkələrində və Azərbaycan Respublikasında sosial siyasətin Cinni əmsali baxımından təhlili.

Mənbə: [hdr.undp.org/ az / composite / IHDI](http://hdr.undp.org/az/composite/IHDI), 8 iyun 201b

Azərbaycanın 2030-cu il gündəliyinə nail olmasına siyasi sadıqlıyı ən yüksək səviyyəsini nümayiş etdirildi, 06.10.2016-cı ildə Azərbaycan Prezidenti **Davamlı Dayanıqlı İnkişaf üzrə Milli əlaqələndirmə Şurasının** yaradılması haqqında fərman imzaladı. Burada dövlət orqanlarının səlahiyyətli nümayəndələrindən ibarət 4 tematik işçi qrupu (İqtisadi İnkişaf və layiqli məşğulluq; sosial məsələlər; ekoloji məsələlər; monitoring və qiymətləndirmə) fəaliyyət göstərir. Şuranın əsas məqsədi DİM-in milliləşdirilməsi, fəal irəliləyişi və nəzarətinin həyata keçirilməsi üçün hökumətin və digər milli qurumların səylərinin əlaqələndirilməsidir. Şura yarandığı gündən etibarən, həmkarlar ittifaqlarının bilik, təcrübə və ekspert biliklərinin böyük baqajından istifadə edərək, DİM-in qəbul edilməsi və milliləşdirilməsi üçün hökumətin sosial tərəfdaşları ilə sıx əməkdaşlıq edir.

Bununla yanaşı, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 06.11.2016-cı il tarixli Fərmanı ilə **Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyatının perspektivləri üzrə Strateji Yol Xəritəsi** təsdiq edilmişdir. Bu baxımdan milli iqtisadiyyat üzrə Strateji Yol xəritələrinin hazırlanması və iqtisadiyyatın 11 sektoru üzrə, ümumilikdə 12 sənədin hazırlanması olduqca böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Milli iqtisadiyyatın perspektivləri üzrə Strateji Yol Xəritəsi **qısa-orta və uzunmüddətli dövrləri** əhatə edir və 2020-ci ilə qədər iqtisadi inkişaf strategiyası və Fəaliyyət Planından, 2025-ci ilə qədər olan dövr üçün uzunmüddətli baxışdan və 2025-ci ildən sonrakı dövr üçün məqsədli baxışdan ibarətdir. Bu sənəd təkcə inkişaf məqsədlərini və prinsiplərini deyil, həm də bütün istiqamətlər üzrə global tendensiyaları, 360 dərəcə iqtisadi diaqnostikanı və SWOT analizini (bir ir müəssisənin və ya müəyyən bir obyektin güclü və zəif tərəflərinin marketing və digər araşdırmalar), planlaşdırılan tədbirləri, tələb olunan investisiyaları və nəticə göstəricilərini əhatə edir.

Bu xəritə həm iqtisadi inkişafa kömək edən bütün amilləri nəzərə alır, həm də özəl sektorun yerli və beynəlxalq nümayəndələri ilə əməkdaşlıq üçün böyük imkanlar yaradır. Dövlət investisiyaları katalizator kimi fəaliyyət göstərəcək və özəl sektor iqtisadi inkişafın lokomotivi olacaqdır.

Dörd strateji məqsəd seçilmişdir: fiskal dayanıqlığın artırılması və sabit pul siyasətinin müəyyən edilməsi; özəlləşdirmə ilə bağlı və dövlətin mülkiyyətində olan müəssisələrlə bağlı islahatların aparılması; insan kapitalının inkişafı; əlverişli biznes mühitinin inkişaf etdirilməsi.

2020-ci ilə qədər reallaşdırılması nəzərdə tutulan kompleks tədbirlər planı aşağıdakı prioritet hədəfləri özündə birləşdirirdi: milli iqtisadiyyatın enerji daşıyıcılarının ixracından asılılığının azaldılması, iqtisadi diversifikasiyası və dünya iqtisadiyyatına inteqrasiya.

Əmək qabiliyyətli əhalinin bu prosesə kütləvi şəkildə cəlb olunması xeyli müsbət nəticələr vermişdir. İqtisadiyyatın diversifikasiyası, mal və xidmət sektorunda dəyərin yaradılması prosesini sürətləndirmiş, sosial rifahın möhkəmlənməsinə şərait yaratmışdır. Eyni zamanda, ixtisaslaşdırılmış və ixtisaslı əməyə artan tələbat iqtisadiyyat sektorlarında sağlam rəqabət və peşəkarlıq artırmışdır.

Strateji yol xəritəsində göstərilən tədbirlərin icrası nəticəsində yeni iş yerlərinin açılması ilə yanaşı, yaşayış təminatının yaxşılaşdırılmasını, təhsil və tibb xidmətlərinin təkmilləşdirilməsini və ünvanlı sosial yardım sistemindən, reabilitasiyaya keçidin təmin edilməsini nəzərdə tutan sosial sistemin inkişafı yolu ilə yoxsulluq azalmışdır.

2025-ci ilə qədər Strateji Yol Xəritəsində müəyyən edilmiş uzunmüddətli plan ölkə iqtisadiyyatının davamlı inkişaf yoluna qədəm qoymuş rəqabət qabiliyyətinin daha da gücləndirilməsinə yönəlib. Bu məqsədə nail olmaq azad rəqabət üçün əlverişli mühitin formalaşdırılması, iqtisadiyyatda özəl sektorun payının artırılması və investisiya cəlb ediciliyinin artırılması baxımından xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Son vaxtlara qədər Azərbaycan makroiqtisadi göstəricilərə görə, dünyanın aparıcı maliyyə təşkilatları tərəfindən ən sabit ölkələrdən biri kimi qiymətləndirilib. Lakin neftin qiymətinin kəskin şəkildə aşağı düşməsi ölkəmizin makroiqtisadi sabitliyinə təhlükə yaradır. Bu səbəbdən, ortamüddətli perspektivdə makroiqtisadi sabitliyə yenidən nail olunması qarşıya qoyulan vəzifələrin uğurla həyata keçirilməsi üçün birinci dərəcəli şərhlərdən biridir.

Ölkə vətəndaşlarının sosial rifahının yaxşılaşmasını və insan inkişafı indeksinin yüksək səviyyəyə çatmasını təmin edən güclü, çoxşaxəli, inklüziv iqtisadiyyatın qurulması strateji yol xəritəsində 2025-ci ildən sonrakı dövr üçün hədəf kimi müəyyən edilmişdir. Ölkə əhalisinin həyat səviyyəsinin yaxşılaşdırılması və insan kapitalının inkişafı uzunmüddətli məqsədlərin əsas komponentləridir.

"**Azərbaycan-2030**" yeni strategiyasının hazırlanması və ona DİM-in inteqrasiyası məsələləri 09 iyul 2020-ci il tarixində videokonfrans formatında ölkənin davamlı

dayanıqlı inkişafı üzrə Milli əlaqələndirmə Şurasının növbəti iclasında müzakirə olunub.

2.2. Beynəlxalq tərəfdaşlıq

Azərbaycan **BƏT-in nümayəndəliklərinin açıldığı**, səmərəli əməkdaşlıq etdiyi ilk ölkələrdən biridir: əmək sahəsində sosial tərəfdaşlıq sisteminin təkmilləşdirilməsi; məşğulluq sahəsində Milli Strategiyanın hazırlanması; Dövlət Məşğulluq Xidməti potensialının inkişafı; gənclərin məşğulluğuna yardım, özünüməşğulluq proqramları; BƏT-in əmək sahəsinin gələcəyi, qeyri-formal məşğulluğa keçid təşəbbüslərinə qoşulması; minilliyin Məqsədlərinin reallaşdırılmasına yardım və s. Nəticədə, Azərbaycan BƏT-in İnzibati Şurasının üzvü seçilib və ölkə 2025-ci il Ümumdünya sərgisini qəbul etmək niyyətindədir. Bu sərgi “Əmək dünyasının gələcəyi” adlı mövzunu əhatə edəcək ki, bu da BƏT tərəfindən irəli sürülmüş təşəbbüsə tam uyğundur.

BMT-nin 18 rezident və qeyri-rezident müəssisəsi, o cümlədən BƏT hökumətlə sıx əməkdaşlıqda çalışmaqda davam edir və Azərbaycanın 17 məqsədə və 196 hədəfə 2030-cu ilə qədər nail olmaq üçün səylərini dəstəkləyir. Bu gün Azərbaycan "Davamlı İnkişaf və Davamlı Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinə doğru yolda layiqli əməyin təbliği" mövzusunda konfrans kimi bir sıra mühüm və nüfuzlu beynəlxalq tədbirlərə və görüşlərə ev sahibliyi edir.

2017-ci il BMT-Azərbaycan münasibətlərində xüsusi bir ildir. Bu il Azərbaycanın BMT-yə üzv olmasının 25 illiyi və BMT-nin Azərbaycanda mövcudluğunun qeyd olunması baxımından da xüsusidir. Tarixdən də göründüyü kimi Azərbaycan-BMT tərəfdaşlığının və birgə əməkdaşlığı bir çox nailiyyətləri barədə mülahizələr söyləməyə və gələcək əməkdaşlığın perspektivlərini müəyyən etməyə imkan verir.

Azərbaycanın müstəqilliyinin ilk illərində BMT-nin yardımı, ilk növbədə, Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsində və onun ətrafında baş vermiş münaqişə nəticəsində zərər çəkmiş qaçqın və Məcburi Köçkünlərin təxirəsalınmaz ehtiyaclarının ödənilməsi və təmin edilməsi üzərində cəmləşmişdir. BMT zərərçəkmiş əhəlinin qida, sığınacaq və səhiyyə, təhsil, su təchizatı və sanitariya xidmətlərinin təmin edilməsi üzrə hökumətin fəaliyyətinə dəstək verib.

İkinci dövr - Azərbaycanın sabitliyi müəyyən dərəcədə bərpa etdikdən sonra, BMT humanitar yardımdan, məcburi köçkünlərin şəraitinin yaxşılaşdırılmasına və infrastruktur dəstəyinin təmin edilməsinə yönəldilmiş postmünaqişə bərpa işlərinə öz diqqətini yönəltdi. Azərbaycan ərazilərinin Bərpası və yenidən qurulması Agentliyinin (AYBA 1997-ci ildə yaradılıb) və Azərbaycan Milli minalardan təmizləmə Agentliyinin (ANAMA 1998-ci ildə yaradılıb) potensialının maliyyələşdirilməsi və gücləndirilməsi bu dəstəyin parlaq nümunələridir.

Üçüncü dövr: 2000-ci ildə Minilliyin İnkişaf Məqsədlərinin (MİM) qəbul edilməsindən sonra BMT sistemi diqqəti Azərbaycanın uzunmüddətli inkişaf planlaşdırılması və strategiyasının dəstəklənməsinə, o cümlədən yoxsulluğun

azaldılması üzrə iki dövlət proqramının işlənilib hazırlanmasına və reallaşdırılmasına yönəldib.

BMT sistemi Azərbaycanın 49 faizdən beş faizə qədər yoxsulluq səviyyəsinin aşağı düşməsi, bütün səviyyələrdə təxminən 100 faiz təhsilinin təmin edilməsi və qadınların hüquq və imkanlarının genişlənməsində böyük irəliləyiş də daxil olmaqla bir çox MİM-lərin əldə edilməsinə öz töhfəsini vermişdir. Üstəlik, beş yaşına çatmamış uşaqlar arasında ölüm göstəricisi 28-dən 12,8-dək yeni doğulan uşaqlara düşüb, ana və uşaq ölümü xeyli azalıb, yoluxucu xəstəliklərə qarşı mübarizə gücləndirilib, malyariyanın yayılmasının qarşısı tamamilə alınıb. Bunlar yalnız tərəfdaşlığın bəzi nəticələridir. Daha yaxşı gələcəyin qurulması üçün möhkəm təməl qoyulmuşdur.

2.3. Əməkdaşlıqda keçid mərhələsi

Qlobal məqsəd və sazişlərin yerinə yetirilməsi üzrə öhdəliyimiz çərçivəsində Azərbaycan 173 digər ölkə ilə yanaşı, BMT-nin iqlim dəyişməsinə dair Çərçivə Konvensiyasına uyğun olaraq Paris müqaviləsinin imzalanması və ratifikasiyasında da mühüm addım atmışdır.

BMT ilə Azərbaycan arasında Çərçivə Tərəfdaşlığı BMT-nin nümayəndəliyi ilə hökumət arasında imzalanmış əməkdaşlıq haqqında dördüncü sənəddir.

Son Çərçivə Sazişi "Azərbaycan 2020: Gələcəyə baxış" DİM - də göstərildiyi kimi, ölkənin inkişaf sahəsindəki hədəflərini də rəhbər tuturdu. Bu, vətəndaş cəmiyyəti də daxil olmaqla bir çox inkişaf tərəfdaşları ilə məsləhətləşmələr nəticəsində hazırlanmışdır. O, BMT-nin üç strateji və bir-biri ilə bağlı prioritet sahədə dəstəyini vurğulayır: davamlı və hərtərəfli iqtisadi inkişafa yardım, artan diversifikasiya və layiqli əməklə şərtlənir; institusional potensialın möhkəmləndirilməsində və dövlət və sosial xidmətlərin effektiv göstərilməsində; ətraf mühitin mühafizəsi və səmərəli istifadəsi üzrə tədbirlərin və təhlükəli təbii hallara və fəlakətlərə tab gətirmək qabiliyyətinin yaxşılaşdırılmasında.

Bu məqsədlərə nail olmaq üçün BMT və İqtisadiyyat Nazirliyi, digər dövlət qurumları ilə sıx əməkdaşlıq şəraitində, BMT ilə Azərbaycan arasında Çərçivə Tərəfdaşlığı nəticələrinin qiymətləndirilməsi üçün üç qrup müəyyənləşdirilib, birgə iş planları hazırlanıb ki, bu da BMT ilə Azərbaycan arasında Çərçivə Tərəfdaşlığı planına geniş strateji məqsədlərinə nail olmaq üçün zəruri olan konkret tədbirlər və resursları əhatə edib.

16 yanvar 2020-ci il tarixində "2021-ci ildən 2025-ci ilədək BMT-nin Davamlı dayanıqlı inkişaf sahəsində əməkdaşlıq haqqında Çərçivə sənədi" nin (UNSDCF) hazırlanması üçün yüksək səviyyəli milli məsləhət seminarı keçirilmişdir. Tədbirdə Azərbaycanın dövlət məmurları ilə yanaşı, BMT-nin rezident və qeyri-rezident təşkilatlarının, həmçinin özəl sektorun, elmi təşkilatların və vətəndaş cəmiyyəti institutlarının nümayəndələri də iştirak ediblər.

2.4. Azərbaycanın dünyada mədəniyyətlərarası və dinlərarası dialoqun inkişafına töhfəsi

Azərbaycan- dinamik inkişaf edən, möhkəm mədəni ənənələrə əsaslanan müasir dünyəvi dövlət quran ölkədir. Azərbaycan xalqının və siyasi rəhbərliyinin tolerantlığı müxtəlif dinlərin və etnik qrupların xalqlarının milli inkişafın maraqları naminə qarşılıqlı hörmət və həmrəylik şəraitində yaşaya biləcəyi şəraitin yaradılması üçün birləşmişdir.

Son illər Azərbaycan BMT ilə sıx əməkdaşlıq şəraitində bir sıra yüksək səviyyəli tədbirlər təşkil etmişdir ki, xalqlar arasında mədəniyyətlərarası dialoq və dini tolerantlığın təşviqinə sadıqlığını və ölkənin nüfuzunun yüksəlməsini nümayiş etdirsin. BMT - nin təsisatları və Avropa Şurası ilə əməkdaşlıq şəraitində 2016-cı ildə Bakıda BMT-nin Sivilizasiyalar Alyansının yeddinci Qlobal Forumu, 2017-ci ildə isə "Mədəniyyətlərarası dialoqun inkişafı: İnsan təhlükəsizliyi, sülh və davamlı dayanıqlı inkişaf üçün yeni imkanlar" mövzusunda dördüncü Ümumdünya Mədəniyyətlərarası Dialoq Forumu keçirilmişdir. 2019-cu ildə dünya dini liderlərinin ikinci zirvə toplantısı keçirilmişdir. Konfranslar silsiləsində keçirilən tədbirlər dünyanın müxtəlif mədəniyyətlərinin və xalqlarının nümayəndələri arasında qarşılıqlı anlaşma, hörmət və tolerantlığa nail olmaq məqsədilə 2008-ci ildə əsası qoyulmuş "Bakı Prosesi" nin bir hissəsi kimi təşkil edilmişdir. Onların hamısı forma və məzmunca dünyada və ölkədə fikirlərin daha da yüksək səviyyəsini, vəziyyətin təhlilini əhatə edir. BMT-nin baş katibi Antoniu Quterriş "Bakı Prosesi" ni mədəniyyətlərin dialoqunun təbliğinin Ön Cəbhəsi kimi qiymətləndirib.

BMT-nin Rezident Koordinatoru və BMT-nin İnkişaf Proqramının(BMTİP) Azərbaycandakı Daimi Nümayəndəsi Qulam İsakzainin qeyd etdiyi kimi , Azərbaycan təcrübəsi integrasiya yolu ilə mühüm irəliləməyə doğru irəliləyən bir ölkənin nümunəsidir və BMT fəaliyyətinin üç əsas istiqamətinə: sülh və təhlükəsizlik, insan hüquqlar və inkişaf nail olmaq üçün əla bir nümunədir.

2.5. Davamlı Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinə çatmaq üçün Azərbaycanın səyləri

Azərbaycan öz öhdəliklərini Davamlı Dayanıqlı İnkişaf Proqramına uyğun olaraq layiqincə yerinə yetirməyə çalışır. Bakıda keçirilən "Davamlı İnkişaf Məqsədlərinə nail olmaq, davamlı inkişafı və layiqli əməyi təşviq etmək" mövzusunda beynəlxalq konfrans ölkəmizin davamlı dayanıqlı inkişaf üzrə təcrübə mübadiləsinin Praktiki formasına çevrilmişdir. Tədbirdə BƏT-in baş direktoru Qay Rayder, Azərbaycan Respublikası Baş nazirinin müavini, Davamlı Dayanıqlı İnkişaf üzrə Milli əlaqələndirmə Şurasının rəhbəri Əli Əhmədov iştirak etmişdir.

Konfrans iştirakçıları-bir sıra ölkələrin hökumətlərinin, beynəlxalq təşkilatların, həmkarlar ittifaqlarının və işəgötürənlərin yüksək vəzifəli nümayəndələri BMT-nin "bəşəriyyətin cari işlər siyahısı"adlandırılan sənədin yerinə yetirilməsinin ilk yekunlarını

müzakirə ediblər. Çünki məhz bu amil həm insanların sosial problemlərinin həllinə, həm də bütövlükdə cəmiyyətin tərəqqisinə kömək edir. Məhz bu mövzu əhalinin Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi, AHİK, Azərbaycan Sahibkarlar Konfederasiyası və BƏT tərəfindən təşkil edilmiş Forumun gündəliyində əsas mövzu olub.

Onun müzakirəsinin Azərbaycanda olması heç də təsadüfi deyildir. Demokratik inkişaf Azərbaycanın şüurlu seçimidir. Azərbaycanda bütün fundamental insan hüquqları və azadlıqları, qanunun aliliyi, mətbuat azadlığı təmin edilir. Məşğulluq problemlərinin həllində ölkə müəyyən təcrübə toplamışdır. Azərbaycan əhalisi hər il 1,1-1,2% artır, ölkənin əmək bazarına hər il 100 mindən artıq insan çıxır ki, bu da ildə ən azı 100 min yeni iş yerinin açılması vəzifəsini qarşıya qoyur. Təxminən bu sürətlə, bugün bu istiqamətdə işlər gedir: son 15 il ərzində Azərbaycanda 1,9 mln.yeni iş yeri yaradılmışdır. Bu, iqtisadi fəal əhalinin 40% - nin məşğulluğunu təmin edir. Çünki ölkə əhalisinin 46% - ni təşkil edən (yaşı 29-a qədər olan) əmək bazarına geniş axınla daxil olur və əməyə daha müasir tələblər irəli sürür. Məhz buna görə də gənclər arasında məşğulluğun təmin edilməsi, bir milyon qaçqın və məcburi köçkün Qarabağ münacişəsi, qeyri-formal məşğulluğun aradan qaldırılması işinin davam etdirilməsi, əhalinin Sosial rahatlığının daha da yaxşılaşdırılması, məşğulluğun genişləndirilməsi, yeni iş yerlərinin yaradılması hökumətin qarşısında duran ən vacib vəzifələrdən biri kimi qeyd olunur. Bütün bunlar Ermənistanın işğalından azad edilmiş, qaçqınlarla məskunlaşdırılmalı və səmərəli istifadə edilməli olan Azərbaycan torpaqlarının infrastrukturunun bərpası fonunda baş verir.

Bu gün Azərbaycan 2020 – ci il üçün BMT-nin "Davamlı dayanıqlı inkişaf hədəflərinin indeksi (DİM)" ndə Cənubi Qafqazın lideridir-müvafiq məlumatlar BMT-nin Davamlı dayanıqlı İnkişaf üzrə həllər şəbəkəsindən (SDSN) və Bertelsmanna Fondundan müstəqil ekspertlərin köməyi ilə hazırlanmış məruzəsində yer alır.

Azərbaycan DİM-8-in reallaşdırılması baxımından hədəf sayılan Avropa ölkələri sırasındadır və bu ölkələr hər kəs üçün layiqli əməyin və səmərəli məşğulluğun təmin olunmasını nəzərdə tutur.

Azərbaycan ən ciddi irəliləyişi BMT ekspertləri nöqteyi-nəzərindən 2020-ci ildə DİM-1 (yoxsulluqla mübarizə) üzrə göstərib. Yoxsulluğu tam aradan qaldırıldı. Yoxsulluqla mübarizədə əldə etdiyi nailiyyətlərə görə ölkə BMT-nin Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatının xüsusi mükafatına layiq görülüb. Həmçinin DİM-4 (yüksək və keyfiyyətli təhsil), DİM- 7 (sərfəli, etibarlı, müasir və təmiz enerji), DİM- 11 (şəhər və icmaların davamlılığı, dayanıqlığı və təhlükəsizliyi), DİM-12 (dayanıqlı istehlak və istehsal) və DİM-17 (dayanıqlı inkişaf üçün qlobal əməkdaşlığı canlandırma) üzrə nailiyyətlər qeyd olunur.

2.6. Azərbaycan "Minilliyin İnkişaf Məqsədləri" nə nail olub, "Davamlı dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri"nin həyata keçirilməsində əhəmiyyətli irəliləyişə nail olub.

Dünya reytingində DİM-2020 (2020-ci il üçün Davamlı Dayanıqlı İnkişaf hesabatı) reytingində Azərbaycan 166 ölkədən 54-cü yeri tutur və orta bal hesabla 72,6 yer alır. Digər ölkə arasında Gürcüstan 58-ci yerdə, orta bal hesabla 71,9 balla, Ermənistan isə 75 – ci yerdə, orta hesabla 69,9 balla qərarlaşıb. Məruzədə vurğulanır ki, Cənubi Qafqaz ölkələrinin reytingində mövqelərinin artmasına bir sıra amillər mane olur, DİM- 16 dair (sülh, ədalət və güclü institutlar) o cümlədən Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həll olunmaması da daxildir.

Son 15 il ərzində Azərbaycan iqtisadiyyatı sürətlə inkişaf etmiş, ümumi daxili məhsul üç dəfədən çox artmışdır. Azərbaycana 270 milyard dollardan artıq sərmayə qoyulubdur ki, bunun da yarısı xarici sərmayədir. Azərbaycanın xarici borcu isə ümumi daxili məhsulun cəmi 17 faizini təşkil edir. Bu göstəriciyə görə ölkə dünyada 9-cu yerdədir. Təkcə 2020 – ci ildə minimum əmək haqqı və Sosial müavinətlər iki dəfə, minimum pensiya 70 faiz artmışdır. 280 mindən çox ailəni əhatə edən, 68 min ailə ünvanlı sosial yardımdan istifadə edir, hər bir ailə təxminən 140 ABŞ dolları ekvivalentində aylıq sosial yardım alır.

Son 15 il ərzində Azərbaycanda 3200-dən çox məktəb, 640-dan çox xəstəxana və tibb müəssisəsi tikilmiş və ya təmir edilmişdir. Azərbaycanda savadlılıq səviyyəsi 100 faizə yaxındır. Üç yüz mindən çox məcburi köçkün pulsuz evlərlə, mənzillərlə təmin edilmişdir. Məcburi köçkün ailələrinə hər ay 180 ABŞ dolları ekvivalentdə məbləğində müavinət ödənilir.

Son 15 il ərzində Azərbaycan 120-yə yaxın ölkəyə maliyyə və humanitar yardım göstərmişdir. Azərbaycan Beynəlxalq İnkişafa Yardım Agentliyi müxtəlif ölkələrdə yoxsulluğun azaldılması, elmin, mədəniyyətin, səhiyyənin, informasiya texnologiyalarının inkişafı, su resurslarından səmərəli istifadə, qrant proqramları və digər sahələrdə layihələr həyata keçirir. 2018-ci ildən Azərbaycan “Qoşulmama Hərəkatına” üzv dövlətlərin vətəndaşlarına ölkəmizin ali məktəblərində təhsil almaq üçün tam təqaüd verir. Bu gün 31 iştirakçı dövlətdən 37 nəfər gənc bu proqramdan istifadə edir.

Gənclər siyasəti Azərbaycanda prioritet sahə kimi müəyyən edilibdir. Azərbaycan gəncləri milli ruhda, ənənəvi dəyərlərə uyğun, vətənə bağlılıq və vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə alırlar. Məhz buna görə də Azərbaycan 2020-ci ildə keçirilmiş Gənclər sammitinin Qoşulmama hərəkatı tarixində ilk dəfə olaraq keçirilməsi təşəbbüsü ilə çıxış edib. 2020-ci il sammiti ərəfəsində keçirilən gənclər sammitində 40 dövlətdən ölkəyə gələn gənclərin iştirak etdiyi toplantıda iştirak edib.

Azərbaycanın əldə etdiyi nailiyyətlər beynəlxalq aləmdə bəyənilir. Dünya Bankının 2020-ci il üzrə Doing Business hesabatında Azərbaycan 20 ən islahatçı ölkə sırasına daxil edilib. Davos Dünya İqtisadi Forumunun hesabatında Azərbaycan hökumətin uzunmüddətli strategiyası üzrə 10-cu, rəhbərliyin islahatlara meyllilik səviyyəsinə görə isə dünya miqyasında 5 – ci yerdədir.

Azərbaycan həmçinin kosmik ölkədir. Azərbaycanın üç peyki var - iki telekommunikasiya peyki, biri isə Yerin səthini müşahidə edən peykdir. Əhalinin 80 faizi isə internet istifadəçisidir.

Azərbaycan elektrik enerjisinin əlçatanlığı əmsalı üzrə dünyada ikinci yeri tutur (Davos DİF-in hesabatı). Eyni zamanda, Azərbaycan bir sıra ölkələrə enerji verir.

Asiya və Avropa qitələri arasında açıq dənizə çıxışı olmayan bir ölkə kimi körpü rolunu oynayan Azərbaycan bir sıra regional nəqliyyat layihələrinin təşəbbüskarı və icraçısıdır. Şərq-Qərb və Şimal-Cənub nəqliyyat dəhlizləri layihələrinin fəal iştirakçısı olan ölkə hazırda digər mühüm layihələr Cənub-Qərb və Şimal-Qərb layihələri üzərində işləyir. Beləliklə, Azərbaycan etibarlı tranzit ölkə kimi çoxtərəfli beynəlxalq əməkdaşlığa dəyərli töhfə verir.

İqlim dəyişikliyi Qlobal təhlükədir. Azərbaycan onun fəsadlarına qarşı beynəlxalq söyləri dəstəkləyir, Paris sazişini ratifikasiya edib, qaz emissiyalarının baza səviyyəsi 1990-cı il ilə müqayisədə, 2030-cu ilə istilik effekti yaradan qazların 35 faiz qədər azaldılması məqsədi qoyub. Azərbaycanda elektrik enerjisinin istehsalı üçün ancaq ekoloji cəhətdən təmiz qazdan və su elektrik stansiyalarından istifadə olunur.

Azərbaycanın xarici dövlət borcu neft ixrac edən dövlətlər arasında ən aşağıdır, ümumi daxili məhsulun təxminən 20 faizini təşkil edir. Bu göstəriciyə görə Azərbaycan dünyada 9-cu yerdədir. Ölkənin valyuta ehtiyatları xarici dövlət borcundan altı dəfə çoxdur.

Beynəlxalq valyuta fondunun statistikasına görə, Azərbaycanın iqtisadiyyatı alıcılıq qabiliyyəti pariteti üzrə hazırda Cənubi Qafqaz regionunun ümumi iqtisadiyyatının 70 faizini təşkil edir.

Enerji sektorundan gələn gəlirlərin indiki və gələcək nəsillər arasında ədalətli bölüşdürülməsi səviyyəsinə görə Azərbaycan xüsusi əhəmiyyət verir və dünyada ən yüksək yer tutur. Bu məqsədlə Dövlət neft fondu yaradılmışdır. Bu gün Fondun yarandığı dövrdə 270 milyon dollar təşkil edən aktivlərinin həcmi ölkənin ümumi daxili məhsulundan çoxdur.

Azərbaycan KORONAVİRUS pandemiyasının fors-major şəraitinə baxmayaraq, əhalinin aztəminatlı təbəqələrinə sosial dəstək proqramlarının icrasını, pandemiya zamanı da davam etdirib. Dövlət öz üzərinə götürdüyü bütün öhdəlikləri həyata keçirir. Azərbaycan Dövlət Neft Fondu neftin qiymətinin kəskin şəkildə aşağı düşdüyü bir şəraitdə və büdcə əhalinin, ilk növbədə isə pandemiyanın fəsadları nəticəsində zərər çəkmiş şəxslərin dəstəyinə yönəlmiş, bu proqramları maliyyələşdirib. Azərbaycan əhalisinin zəif hissəsi məcburi subsidiyalar alır, büdcə planında bu istiqamətdə heç bir dəyişiklik edilməyib. Azərbaycan vətəndaşların sosial dəstəyinin bütün göstəricilərini koronavirus pandemiyasından öncədəki səviyyəsində saxlamışdır və bu səbəbdən BMT tərəfindən Azərbaycan dövlətinin səylərinə yüksək qiymət verilib.

Azərbaycanda ünvanlı yardımın əhatə dairəsi genişləndiriləcəkdir. Bu, prezident İlham Əliyevin 02.02.2021-ci il tarixində təsdiq edilmiş "Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafın milli prioritetləri" Sərəncamında öz əksini tapmışdır. Milli prioritetlərdə qeyd olunmuşdur ki, əhalinin bütün təbəqələri cəmiyyətin ayrılmaz hissəsidir və dövlət onlara qayğı göstərməlidir. Ölkədə yoxsulluğun səviyyəsinin minimuma endirilməsi və işsizliyin aşağı olması, həmçinin əhalinin aztəminatlı təbəqələrinin tələbatının ödənilməsinə yönəlmiş ünvanlı yardım sahəsinin genişləndirilməsi vətəndaşların sosial müdafiəsi üçün əlavə imkanlar yaradır.

Ermənistan tərəfindən işğal olunmuş torpaqlardan qaçqın və məcburi köçkünlərin yaşayış şəraitinin yaxşılaşdırılması üçün Azərbaycan çox böyük işlər görmüşdür. Bu həssas qrupdan olan şəxslərin tələbatının ödənilməsinə təxminən 8 milyard manat və ya təxminən 5 milyard dollar vəsait xərclənmişdir. 300 mindən çox məcburi köçkün Ev və mənzillərlə pulsuz təmin edilmişdir.

Pandemiya Azərbaycan iqtisadiyyatına toxunub. Pandemiya dövründə dövlət gəlirlərinin azalmasına baxmayaraq, hökumət iş yerlərinin və səhiyyənin qorunması, həmçinin iqtisadi inkişafın təmin edilməsi üçün ümumi daxili məhsulun 3 faizi həcmində maliyyə vəsaiti ayırır. Pandemiyanın nəticələrinin aradan qaldırılması, iqtisadi sabitliyin, makroiqtisadi və maliyyə dayanıqlığının təmin edilməsi, işsizlik probleminin həlli məqsədilə 2 milyard dollar həcmində sosial-iqtisadi yardım paketi təqdim edilmişdir. Sosial dəstək tədbirləri təxminən 5 milyon vətəndaşı, yəni ölkə əhalisinin yarısını əhatə edir. Pandemiyaya qarşı mübarizənin maliyyələşdirilməsi yalnız xarici maliyyə yardımı olmadan daxili mənbələr hesabına həyata keçirilir. Bundan başqa, COVID-19 ilə bağlı Azərbaycan 30-dan çox ölkəyə humanitar və maliyyə yardımı göstərib.

Postpandemik dövrdə ölkənin əsas prioritetləri iqtisadi inkişafın, iqtisadi və maliyyə sabitliyinin təmin edilməsi, sağlam və rəqabətə davamlı insan kapitalının daha da inkişaf etdirilməsi, stabil iş yerlərinin yaradılması və iqtisadi fəaliyyətin yeni sahələrinin inkişafıdır.

Azərbaycan Həmkarlar İttifaqları Konfederasiyası hesab edir ki, ölkənin DİM-ə çatmaq üçün atdığı addımlar təqdirəlayiqdir.

PART III

3. Həmkarlar İttifaqları. DİM-də tərəqqi və irəliləməyə doğru

Bir çox xalqın vətəndaşları bu gün heç olmadığı qədər yaxşı yaşasalar da, heç kimin geridə qalmamasını təmin etmək üçün irəliləmə tempi 2030 Gündəliyinin məqsədlərinə çatmaq üçün daha yaxşı irəliləyiş tələb edir. dünyada qlobal tərəqqi tempi gündəmdə və bütün ölkələr, həmkarlar ittifaqları və digər maraqlı subyektlər bütün səviyyələrdə dərhal həlledici tədbirlər görməlidirlər.

Dünyadakı qlobal irəliləmənin sürəti, 2030 Gündəliyində göstərilən çağırışlardan geri qalır və müəyyən edilmiş möhtəşəm hədəflərə uyğun gəlmir və bunu nəzərə alaraq, bütün ölkələr, həmkarlar ittifaqları və digər maraqlı tərəflər birgə təxirə salmadan bütün səviyyələrdə qətiyyətli addım atması vacibdir.

Dünyada 300 milyon yoxsul işçi, 190 milyon rəsmi işsiz var, 60% – i isə əməkçilərin iqtisadiyyatın qeyri-rəsmi sektorunda fəaliyyət göstərir-bu cür statistik məlumatlar Beynəlxalq Həmkarlar İttifaqları Konfederasiyasının saytında təqdim olunur. Belə bir şəraitdə Beynəlxalq Həmkarlar İttifaqları Konfederasiyası yeni universal sosial müqavilənin işlənilib hazırlanmasına çağırır, bu yeni müqavilə əmək zamanətləri əsasında yaradılacaq və sosial ədalətə nail olmağa kömək edəcək.

"Hər yerdə getdikcə daha çox işçi yoxsulluq həddində yaşayır, korporasiyaların mənfəəti isə göyə qalxır. Rekord bərabərsizlik və iqtisadi etibarsızlıq demokratiyanı təhdid edir, insanlara xidmət etməli olan, lakin bunu etməyən siyasətçi və demokratik institutlara olan etimadı sarsıdır", – deyər Beynəlxalq Həmkarlar İttifaqı Birliyinin bəyanatında bildirilir.

Beynəlxalq Əmək Təşkilatının (BƏT) 1919-cu ildə təsis edilməsi sülh və tərəqqiyə təminat verən sosial və iqtisadi şəraiti təmin etmək məqsədilə sosial müqavilə yaratmışdır. Sonra, 1944-cü ildə Filadelfiya Bəyannaməsi eyni məqsədlərlə qəbul edildi. Lakin son onilliklərdə korporativ qloballaşma bu vizionu dağıtmış, dünyanı ekoloji dağıntının həddinə gətirib çıxarmış, milyardlarla insan isə unudulmuşdur. ITUC Baş katibi Sharan Barrou xatırladı ki, 1919-cu ildə Beynəlxalq Əmək Təşkilatı yaradıldı (BƏT) və bu təşkilat, barışıq və firavanlığı təmin edən sosial və iqtisadi şərtlər təmin etmək məqsədi ilə bir sosial müqavilə yaratmışdı. Sonra, 1944-cü ildə Filadelfiya Bəyannaməsi eyni məqsədlərlə qəbul edildi. Lakin son onilliklərdə korporativ qloballaşma bu yanaşmanı dağıtdı, dünyanı ekoloji dağıntı həddinə gətirib çıxardı və milyardlarla insan isə unuduldu.

“Bu il hər şeyi düzəltmək, qaydaları dəyişdirmək və nəzarəti insanlara qaytarmaq üçün başqa bir fürsətimiz var. Bu gün sürətli texnoloji dəyişiklik vədlərinin faydalarından insanların taleyini məsuliyyət və vicdan hissi olmadan idarə edən seçilmiş milyarderlər təkə qararlanmalı deyil. Sürətli texnoloji dəyişiklik

vədlərinin faydalarından əksəriyyət üçün yararlanmalıyıq. Vəziyyəti indi düzəltməsək, başqa bir şansımız olmaya bilər”-Barrou xəbərdarlıq edir.

Həmkarların başçısı həmçinin vurğuladı ki, hər bir əməkdaş üçün təşkilatlanma və kollektiv danışıqlar hüququ vasitəsilə zəhmətkeşlərin birləşmə azadlığı, gücünün möhkəmləndirilməsi məşğulluq və ya müqavilə sxemlərindən asılı olmayaraq sosial və iqtisadi ədalətin əsaslarıdır. Həmkarlar ittifaqı birliyi nöqtəyi-nəzərindən bu hüquqlar bu gün dünyanın bütün regionlarında təhlükə altına düşüb. Yeni sosial müqavilə global iqtisadi qərar qəbul etmə prosesində BƏT əsas və mərkəzi yerini tutmalı, həmçinin beynəlxalq maliyyə institutları tərəfindən ölkələrə diqqət edilmiş neoliberal əhkamı tənqid etməlidir.

Əmək sahəsində istənilən dəyişiklik olduğu kimi, DİM-ə bağlılıq da hökumətlərdən, işəgötürənlərdən və işçilərdən sosial dialoq vasitəsilə səylərin birləşdirilməsini, münaqişələrin və fəlakətlərin təsirinin nəticələrinin nəzərə alınmasını, böhranlara, hazırkı COVID-19 pandemiyasına reaksiya tədbirlərinin görülməsini, onlara qarşı mübarizə potensialının genişləndirilməsini və möhkəmləndirilməsini tələb edir. Bütün insan hüquqlarına və hüququn aliliyinə, əmək sahəsində əsas prinsip və hüquqlara, Beynəlxalq əmək normalarına, məşğulluğa və layiqli əmək haqqına hörmət zəmanətinə riayət olunması xüsusi diqqət tələb edir. Ölkələr öz standartlarını yeniləməli, onları etibarlı və aktual olmasına çalışmalıdırlar.

Azərbaycan Respublikasının BMT ilə əməkdaşlıqda 2030-cu ilə qədər davamlı dayanıqlı inkişaf sahəsində gündəliyə qoşulması ilə Azərbaycan Həmkarlar İttifaqları üçün yeni səhifə açılmışdır. Ölkədə global inkişaf proqramı kimi gündəliyə böyük maraq vardır. Azərbaycan cəmiyyətinə davamlı dayanıqlı inkişaf məqsədləri barədə məlumat verilib, bu istiqamətdə konkret tədbirlər həyata keçirilib. Qısa müddət ərzində 8 Dövlət Proqramı, 31 strategiya, 25-dən çox normativ hüquqi akt araşdırılmış, prioritetlərin müəyyənləşdirilməsi istiqamətində işlər görülmüşdür. Azərbaycan 17 hədəf, 107 niyyət və 150 göstərici üzrə prioritetini seçdi. Qarşıya məqsəd qoyulub ki, 2030-cu ildə Azərbaycanda daha sosialyönümlü cəmiyyət yaradılsın.

Hökumətin sosial tərəfdaşları AHİK və Sahibkarlar (işəgötürənlər) Milli Konfederasiyası kimi qəbul edirlər ki, DİM ölkə üçün uyğundur və vacibdir, nəzərdə tutulan məqsədlərin həyata keçirilməsinə və monitorinqinə kömək edir. Azərbaycan hökuməti milli prioritetlərlə üst-üstə düşən DİM-ə nail olmaq üçün bir koordinator olaraq, bütün maraqlı tərəflərin gündəliyi səmərəli icrası üçün təşəbbüslərinə hərtərəfli dəstək verir.

3.1. Azərbaycan Həmkarlar İttifaqlarının dövlət həyatında və vətəndaş cəmiyyəti sistemində iştirakı

AHIK hökumətə götürdüyü öhdəliklərə nail olmaq üçün kömək edir. Sosial dialoq yolu ilə DİM-in 2030-cu tədbirləri milli və regional proqramlara, strategiyalara, kollektiv müqavilələrə və tarif sazişlərinə daxil edilmiş, hökumətin BMT-nin nümayəndəliyi ilə çərçivə sazişlərinin və könüllü hesabatların hazırlanmasında və ekspertizasında, məqsədli kampaniyaların, informasiya-izahedici işlərin aparılmasında və s. iştirak etmişdir.

AHIK DİM-ə əlaqəli və ona yönəldilmiş bir çox dövlət proqramlarının fəal iştirakçısıdır və bu proqramların gedişinə və həyata keçirilməsinə mütəmadi olaraq sosial və iqtisadi məsələlər üzrə Üçtərəfli Komissiyanın iclaslarında baxılır. 4000-dən çox artıq dinləyicinin iştirakı ilə 60 həmkarlar ittifaqı tədbiri keçirildi, bunlardan 8-i 2020-ci ilin dörd ayı da daxil olmaqla respublikanın bölgələrində idi. Həmkarlar ittifaqlarının mövqeyini və onların həyata keçirilməsi yollarını əks etdirən tövsiyələr qəbul edilmişdir. Həmkarlar təşkilatlarına əməyin ödənilməsi siyasətinin təkmilləşdirilməsi, orta əmək haqqının artırılması, layiqli iş yerlərinin yaradılması, qeyri-formal iqtisadiyyatın leqallaşdırılması, əmək və işsizlik sahəsində ayrı-seçkilik problemlərinin aradan qaldırılması, gender bərabərliyinin və gənclərin məşğulluğunun təmin edilməsi, məcburi və uşaq əməyinə, nizamlanmayan miqrasiyaya qarşı mübarizə və s. sahələrdə səylərin davam etdirilməsi tövsiyə olunur.

Azərbaycan həmkarlar ittifaqları, muzzdlu əmək sahəsində çalışan insanların və həmkarlar ittifaqları üzvlərinin iqtisadi, sosial, əmək, qanuni və mənəvi hüquqlarını və mənafelərini ifadə edən və qorunmasını təmin edən təşkilatlardır. Azərbaycan həmkarlar ittifaqlarının təşkilati strukturunun əsas prinsipi istehsal və sənayedir.

3.2. Azərbaycan Həmkarlar İttifaqları Konfederasiyası Haqqında

AHIK – müxtəlif mülkiyyət formasına malik müəssisə və təşkilatların həmkarlar ittifaqlarının və muzzdlu işçilərinin maraqlarını müdafiə edən ən çoxsaylı ictimai qeyri-siyasi təşkilatdır.

AHIK 26 sahə üzrə həmkarlar ittifaqını və Naxçıvan Muxtar Respublikası həmkarlar ittifaqlarını, sahələrarası həmkarlar birliyini könüllülük əsasında birləşdirir. Bu sahələrdə həmkarlar ittifaqlarının üzvlərinin sayı 1.1 mln. nəfər təşkil edir.

AHIK öz fəaliyyətini Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına uyğun olaraq, "Həmkarlar ittifaqları haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu və öz nizamnaməsi çərçivəsində həyata keçirir.

AHIK 5-6 fevral 1993-cü ildə Azərbaycan Həmkarlar İttifaqlarının təsis qurultayında yaradılıb. AHIK-in V qurultayının qəbul etdiyi "2018-2023-cü illərdə

Azərbaycan həmkarlar ittifaqlarının fəaliyyətinin əsas istiqamətləri" AHİK-in proqram sənədidir.

AHIK-in tabeliyində olan təşkilatlar: "Ülfət" Həmkarlar İttifaqı qəzetinin redaksiyası, "Kurort" Səhmdar Cəmiyyəti, Turizm və ekskursiyalar üzrə Respublika Şurası, "Sağlamlıq" kəndlərarası Həmkarlar İttifaqı Birliyi, Həmkarlar İttifaqları İdman Təşkilatları Assosiasiyası, Əmək və Sosial Münasibətlər Akademiyası.

1 yanvar 2020-ci il tarixinə olan məlumata əsasən AHİK özündə 15093 həmkarlar ittifaqı təşkilatlarını birləşdirir. Qurultay AHİK-in ali orqanıdır. 5 ildə bir dəfə keçirilir. Məclis isə bir ildə, bir dəfə qurultaylar arasında çağırılan AHİK-in ali orqanıdır. Qurultayda Məclisin tərkibi belə şərtlərlə təsdiq edilir: hər bir sahə həmkarlar ittifaqının 5 nümayəndəsi təmsil edilir. İcraiyyə Komitəsi-AHIK icra və idarəetmə orqanıdır. Tərkibi həmkarlar ittifaqlarının Sahə təklifləri əsasında Məclisin iclasında təsdiq edilir. Prinsip: bir Həmkarlar İttifaqı, İcraiyyə Komitəsində bir nümayəndədir. Üç ayda ən azı 1 dəfə çağırılır.

Həmkarlar ittifaqı təşkilatlarının müstəqilliyi və suverenliyi onların struktur birliklərinin daim təkmilləşdirilməsi ilə sıx bağlıdır. Həmkarlar ittifaqlarının beynəlxalq təcrübəsini, iqtisadi islahatlar dövrünü keçən təcrübəsini öyrənməklə, öz təcrübəsinə və biliyinə əsaslanaraq bəzi həmkarlar ittifaqlarının təşkilati strukturu təkmilləşdirilir. Könüllülük əsasında, seçki orqanlarının bütün səviyyələrində müzakirə yolu ilə 8 sahə həmkarlar ittifaqı Federasiyanın sosial-iqtisadi potensialına görə əhəmiyyətli olan iki böyük həmkarlar ittifaqı birləşdi.

AHIK-in əsas funksiyaları aşağıdakılardır:

- ✓ dövlət və icra hakimiyyəti orqanlarında üzv təşkilatların maraqlarının təmsil edilməsi;

- ✓ sosial-iqtisadi məsələlər, qorunma və səhiyyə ilə bağlı qanunvericilik aktlarının hazırlanmasında iştirak etmək, həmkarlar ittifaqı üzvlərinin hüquq və mənafelərinə zidd olan qanunlara yenidən baxılmasına dair təkliflər vermək;

- ✓ vətəndaşların layiqli əmək haqqının qorunması üzrə tədbirlərin həyata keçirilməsi, qiymətlərin və yaşayış dəyərinin artmasına uyğun olaraq, məşğulluq sahəsində təminatlar haqqında qanunvericiliyə riayət olunmasına nəzarətin təmin edilməsi;

- ✓ həmkarlar ittifaqı kadrlarının və aktivlərinin hazırlanması, onların təhsili üzrə iş;

- ✓ həmkarlar ittifaqlarının gender, gənclər, informasiya siyasətinin həyata keçirilməsi;

- ✓ beynəlxalq həmkarlar ittifaqları hərəkətində iştirak;

- ✓ sanatoriya - kurort müalicəsi və zəhmətkeşlərin istirahəti, turizm-ekskursiya ilə məşğul olan tabeliyindəki təşkilatların fəaliyyətinin istiqaməti və mədəni-maarif, idman-sağlamlıq işləri.

AHİK İcraiyyə Komitəsi, AHİK-in vətəndaş cəmiyyəti sistemində inkişafı Konsepsiyasını qəbul etdi. Bu Konsepsiyanın hazırlanması və həyata keçirilməsinin zəruriliyini ölkədə ictimai-siyasi və sosial-iqtisadi dəyişikliklərin inkişafında yeni bir mərhələnin başlanğıcı tələb edirdi və həmkarlar ittifaqları böhrandan sonrakı iqtisadiyyatda və cəmiyyətdəki yerlərini müəyyənləşdirməli idilər.

AHİK qanunvericilik qərarlarının qəbul edilməsinin bütün mərhələlərində iştirak etmək imkanına malikdir. Həmkarlar ittifaqlarının sosial məsələlər üzrə mövqeyi Milli Məclisin və hökumət üzvlərinin nəzərinə çatdırılır, həmkarlar ittifaqlarının fəal hərəkətləri sayəsində dövlət büdcəsinin sosial parametrlərinin artırılması istiqamətində düzəlişlər edilir.

AHİK öz əməli işi ilə həmkarlar ittifaqı hərəkətinin məqsəd və ideallarına, Konfederasiyanın qurultaylarının hazırladığı prinsiplərə sadiqliyini təsdiq edir. Bu məqsədlə AHİK Beynəlxalq əmək Təşkilatının əsas konvensiyalarının ölkənin Milli Məclisi (parlament) tərəfindən ratifikasiyası üzrə məqsədyönlü iş aparır.

AHİK əməkçilərin sosial - iqtisadi maraqlarının təmin edilməsi ilə bağlı Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi, Maliyyə, Təhsil, Gənclər və İdman nazirlikləri, əhalinin Sosial Müdafiəsi Fondu, Müharibə Veteranları, Qaçqınlar və Məcburi köçkünlər təşkilatları, digər nazirlik və idarələrlə konstruktiv şəkildə əməkdaşlıq edir.

AHİK dövlətin sosial-iqtisadi siyasətini dəstəkləməklə real əməkhaqqının artırılması və yüksək inflyasiyaya qarşı mübarizə aparmasını öz fəaliyyətinin mühüm istiqaməti hesab edir və bu məsələlər üzrə sosial tərəfdaşlarla məqsədyönlü dialoq aparır.

Dövlət hakimiyyəti orqanları və işəgötürənlər ilə qarşılıqlı münasibətlərdə kollektiv-müqavilə prosesləri fəal inkişaf edir. Kollektiv müqavilələrə malik olmayan müəssisələrin sayı minimuma endirilmişdir. Sahə (tarif) sazişləri uğurla həyata keçirilir. Mütəmadi olaraq AHİK, Sahibkarlar Konfederasiyası və Azərbaycan Respublikası Hökuməti arasında da əsas sazişlər bağlanır.

Bu gün respublikanın həmkarlar ittifaqlarında 113 sahə müqaviləsi, 13 mindən çox kollektiv müqavilə qüvvədədir, bunlardan 2300-ü transmilli şirkətlərdə və özəl müəssisələrdədir.

Transmilli şirkətlərin işçilərinin ictimai şüuru fəallaşır. Transmilli şirkətlərə daxil olan iri neft müəssisələrinin yerli işçilərinin təzyiqi altında işəgötürənlər tərəfindən burada yaradılan həmkarlar ittifaqı təşkilatlarının işləməsi üçün şərait yaradılmış, xarici şirkət paketlərinin sahibləri işçilərin iqtisadi və sosial tələblərinə cavab verməyə məcbur olmuşlar.

Həmkarlar ittifaqlarının fəaliyyət azadlığının qorunması üçün AHİK-in siyasətində onların fəal praktiki fəaliyyəti mühüm bənddir.

Respublika Həmkarlar İttifaqları dövlət və beynəlxalq proqramların həyata keçirilməsində tərəfdaşlıq funksiyalarını öz üzərlərinə götürmüşdür. Qarşıya vəzifə qoyulub ki, hökumətə və ictimai təşkilatlara narkomaniyaya, uşaq əməyinə, ayrı – seçkiliyin müxtəlif formalarına qarşı mübarizədə, miqrant işçilərinin hüquqlarının qorunmasında, insan alverində mübarizə üçün cavab mexanizmlərinin yaradılmasında köməklik göstərsin. Zərərçəkənlərə yardım məqsədilə informasiya resurs mərkəzləri, ixtisaslaşdırılmış saytlar və "qaynar xətt" telefonu yaradılıb.

"Həmkarlar İttifaqları və gənclər" proqramlarının həyata keçirilməsi istiqamətində fəal iş aparılır. "Həmkarlar İttifaqlarının gənclər siyasəti konsepsiyası" təsdiq edilmiş, müxtəlif kateqoriyalı gənclər arasında seminarlar, konfranslar, Sosial sorğular keçirilir.

Həmkarlar İttifaqları sıralarında gender bərabərliyinin real həyata keçirilməsi yollarını axtarır, AHİK-in nəzdində yaradılmış gender bərabərliyi və qadın problemləri Mərkəzi, qender bilik və texnologiyaları məktəbi fəal işləyir, statistik hesabat və gender auditi tətbiq olunur.

AHİK qanunların qəbul edilməsini BƏT-in və digər beynəlxalq təşkilatların Konvensiya və tövsiyələrinin müddəalarına əsaslanmasına çalışır, xalqın rifahı və cəmiyyətdə sosial sabitliyə nail olmaq üçün işlər görür.

Azərbaycanda aşağıdakı qanunlar fəaliyyət göstərir: Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası; həmkarlar ittifaqları haqqında, əhalinin məşğulluğu haqqında qanunlar; yaşayış minimumu haqqında; əhalinin pul gəlirləri və əmanətlərinin indeksləşdirilməsi barədə; pensiya təminatı haqqında; əlillərin sosial müdafiəsi haqqında; istehlakçı hüquqlarının qorunması haqqında və s. Bu qanunların bir sıra layihələrinin təşəbbüskarları və işçiləri Azərbaycan Həmkarlar İttifaqları Konfederasiyasının mütəxəssisləridir. Bu qanunların çoxu sonradan 1999-cu ildə qüvvəyə minən və sonrakı illərdə əhəmiyyətli dərəcədə dəyişiklik edilmiş Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsinə daxil edilib.

Qəbul olunmuş qanunların xüsusiyyətlərindən biri də odur ki, sahibkarlar, həmkarlar ittifaqları və icra hakimiyyəti orqanları arasında kollektiv danışıqların aparılması prosedurundan istifadə edərək, hökumətin üzərinə sosial dialoqun inkişafına kömək etmək və təşviq etmək vəzifəsi qoyulmuşdur.

"Həmkarlar ittifaqları haqqında" (1994-cü il) Qanunu həmkarlar ittifaqlarının dövlətin həyatında, eləcə də vətəndaş cəmiyyəti sistemində geniş iştirak etmək hüququ verir. Burada həmkarlar ittifaqlarının işçilərin sosial-iqtisadi problemlərinin həllində işəgötürənə təsir üsullarından biri kimi kollektiv etiraz hərəkətinə hüquqları qeydə alınıb. Bu qanun işçilərin əmək, sosial-iqtisadi hüquqlarına toxunan qanun layihələrinin, normativ aktların Həmkarlar İttifaqlarının rəyi nəzərə alınmaqla nəzərdən keçirilməsini və qəbul edilməsini tələb edir. Bundan başqa, dövlət və təsərrüfat orqanları əməkçilərin əmək və sosial-iqtisadi

maraqlarına aid normativ aktları yalnız müvafiq həmkarlar ittifaqları orqanlarının 15 gün əvvəl məlumatlandırılmasından sonra qəbul edə bilərlər.

Yeni əmək münasibətlərinin formalarının əsasları Azərbaycan Respublikasının əmək Məcəlləsində əks olunub. Həmkarlar ittifaqlarının fəal iştirakı ilə AR Əmək Məcəlləsi əməkçilərin xeyrinə vaxtaşırı əlavələr edilib. Əmək Məcəlləsinə dəyişikliklər və əlavələr Azərbaycan Respublikasının ölkə parlamenti tərəfindən daxil edilir. Əmək Məcəlləsinin 80-ci maddəsinə əsasən işəgötürən, həmkarlar ittifaqı üzvlərini işlərindən azad edilməsi məsələsinə, həmkarlar ittifaqlarının razılığı ilə qərar verməlidir. Bu həmkarlar ittifaqlarının qoruyucu funksiyalarını gücləndirir, həmkarlar ittifaqlarına üzvlüyə motivasiyasını artırır.

Kadr siyasətinin aktual məsələləri. Həmkarlar İttifaqı kadr ehtiyatı üzərində məqsədyönlü şəkildə işləyir. Respublika orqanlarının aparatlarına böyük həmkarlarının iş təcrübəsini fəal surətdə mənimsəməyə, peşə fəaliyyətində təzə

nəfəs verməyə və həmkarlar ittifaqlarını gənclər üçün cəlbədicə etməyə çalışan gənc işçilər gəliblər.

AHİK-in inkişaf etmiş həmkarlar ittifaqı təhsil sistemi var. Buraya Əmək və Sosial Münasibətlər Akademiyasının kadr hazırlığı və yenidən hazırlanma kursları, sahə həmkarlar ittifaqlarının həmkarlar ittifaqı fəalları məktəbləri, iri həmkarlar ittifaqları komitələri daxildir. Yaxşı təchiz olunmuş müasir tədris-metodik mərkəzə malik olan AHİK, Həmkarlar İttifaqının bütün istiqamətlərində mütəmadi olaraq peşə fəaliyyəti üçün seminarlar təşkil edir.

Hər il 300-dən çox insan AHİK kurslarında təhsil alır, həmkarlar ittifaqı liderləri BƏT, BHİK, ÜHİK və digər beynəlxalq təşkilatların proqramları üzrə beynəlxalq seminarlarda ixtisaslarını artırırlar.

Respublika həmkarlar ittifaqlarının xidmətində klublar, saraylar və mədəniyyət evləri, kitabxanalar, stasionar uşaq sağlamlıq düşərgələri, idman qurğuları, stadionlar, üzgüçülük hovuzları fəaliyyət göstərir.

AHİK geniş informasiya sisteminə malikdir və bu sistemi təkmilləşdirir - 27 internet saytı, 4 sahə üzrə həmkarlar ittifaqı qəzeti. AHİK-in İcraiyyə Komitəsinin təsdiq etdiyi "AHİK-in informasiya siyasəti konsepsiyası" həyata keçirilir. Respublika səviyyəsində hər həftə "Ülfət" qəzeti, həmkarlar ittifaqlarının bütün sahələri üzrə fəaliyyətinə dair aylıq informasiya bülletenləri nəşr olunur. Məlumat və materiallar AHİK-in mərkəzi saytında və federasiyaların saytlarında yerləşdirilir.

AHİK beynəlxalq əlaqələrini daim genişləndirir. Həm digər ölkələrin həmkarlar ittifaqları ilə ikitərəfli əlaqələr, həm də çoxtərəfli əlaqələr inkişaf edir. Dünyanın 46 ölkəsinin həmkarlar ittifaqı ilə daimi əlaqələr qurulmuş, AHİK-in 10 ölkəsinin milli və regional həmkarlar ittifaqı ilə ikitərəfli əməkdaşlıq müqavilələri bağlamışdır.

AHİK beynəlxalq tədbirlərdə, "Ləyaqətli əməyə görə", "Təhlükəsiz əməyə görə" fəal iştirak edir və kollektiv həmrəylik aksiyaları keçirir.

Azərbaycan Həmkarlar İttifaqları pandemiya dövründə öz vəzifələrinin icrasına böyük məsuliyyətlə yanaşırlar. Qəfildən dünyada baş verən və coşmuş koronavirus infeksiyası AHİK-I məcbur etdi ki, işini yeni tələblərə uyğun qursun və AHİK-in fəaliyyəti ictimai həyatın bütün sahələrini əhatə edir. Bununla əlaqədar AHİK sahibkarlara, İqtisadiyyat Nazirliyi, Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi və Milli Sahibkarlar Konfederasiyası adından xüsusi bəyanat göndəriblər. Bəyanatda bildirilir ki, pandemiyanın biznes mühitinə mənfi təsirini azaltmaq məqsədilə sahibkarlara dəstək göstərilir, bununla yanaşı, onlara xəbərdarlıq edilib ki, qanunvericiliyə uyğun olaraq, sahibkarlar durumdan sui-istifadə etsələr, onlara qarşı ciddi tədbirlər görülməkdir.

Bütün bu proseslərdə sosial tərəfdaşlıq prinsipinin real şəkildə həyata keçirilməsi əsas amildir, bu bir mexanizm halına gəldi və sosial dialoqsuz strateji hədəflərə çatmaq, sabit iqtisadi inkişaf və sosial barışıq yaratmaq mümkün deyildi.

3.3. Sosial dialoqun təşkili

Müvafiq qanunların və normativ hüquqi aktların qəbul edilməsi ilə ölkədə sosial tərəfdaşlıq sistemi formalaşmışdır. 1992-ci ildən 1999-cu ilə qədər sosial tərəfdaşlıq tərəflərinin formalaşması dövrü başa çatdı: milli hökumət (1992-ci il) formalaşdı, Həmkarlar İttifaqları Konfederasiyası (1993-cü il) və sahibkarlar (1999-cu il) yaradıldı. Azərbaycanda əmək münasibətlərinin kollektiv-müqavilə tənzimlənməsinin qanunvericilik bazası tam formalaşmışdır, ölkədə tərəfdaşların əsas vəzifələri, prinsipləri və sosial dialoqun təşkili, səlahiyyətləri və vəzifələri sistemləşdirilmişdir. O, respublika, sahə, regional, konkret müəssisə və təşkilatların səviyyələrində işləyir.

Bazar münasibətlərinə keçid şəraitində iqtisadi siyasətdə hökumətin və onun tərəfdaşının-həmkarlar ittifaqlarının formalaşmasında köklü struktur dəyişikliklərinin aparılması, habelə sahibkarlar birliyinin yaradılması tələb olunmuşdur.

Əgər 2000-ci ilə qədər sosial dialoq yalnız hökumətlə Həmkarlar İttifaqları Konfederasiyası arasında aparılırdısa, 2001-ci ildən etibarən Sahibkarlar (İşəgötürənlər) Milli Konfederasiyası üçtərəfli danışıqların və qəbul edilən qərarların tamhüquqlu tərəfidir.

Ayrı-ayrı subyektiv səbəblər olsa da, mübaligəsiz demək olar ki, Azərbaycan Respublikasında sosial tərəfdaşlığın formalaşmasının ən əsası Həmkarlar İttifaqları olmuş və bu sistemdə mühüm rol oynamışdır. Kollektiv danışıqlar zamanı Həmkarlar İttifaqları işəgötürənlərlə birlikdə lokal hüquqi aktlar, sazişlər və kollektiv müqavilələr hazırlayır, ayrı-ayrı regionların, sahələrin və müəssisələrin işçiləri üçün müəyyən güzəşt və üstünlüklərə nail olurlar. Lakin məhz sahibkarlar

sosial qərarların hazırlanmasında fəal tərəfdaş olduğu təşkilatlarda, əməyin təşkili, ödənilməsi və sosial güzəştlərin səviyyəsi, bu təşkilatların maksimum imkanlarına uyğundur.

Sahə sazişləri və kollektiv müqavilələrin bağlanması üzrə müəyyən iş təcrübəsi sahə həmkarlar ittifaqlarında toplanmış, sosial dialoq prosesi müəssisə və sahələr səviyyəsində daha səmərəli şəkildə tətbiq edilir. Həmkarlar ittifaqlarının işəgötürənlərlə əməkdaşlığının əsas prinsipi muzzdlu insanların hüquq və mənafelərinin təmsil olunması, müxtəlif istiqamətli əlavə sosial fondların yaradılması, iqtisadi inkişaf uğrunda birgə mübarizə, layiqli əmək və layiqli əmək haqqı səviyyəsinə nail olmaqdır.

Sosial yönümlü BƏT-in konvensiyalarının, xüsusilə də "Əmək aləmində əsas prinsiplər və hüquqlar haqqında" Bəyannamənin ratifikasiyası və həyata keçirilməsi sahəsində DİM-in öhdəliklərini daha fəal şəkildə yerinə yetirmək vəzifəsi qarşıya qoyulur. AHİK, BƏT-in 168, 155, 184, 97 nömrəli konvensiyalara qoşulmaq təklifi ilə çıxış edib, bu sahədə məqsədyönlü iş aparır.

Son illərdə həmkarlar ittifaqları dövlət müəssisələrində, kiçik və orta biznes sahələrində müqavilə kampaniyalarında əhəmiyyətli nailiyyətlər əldə etmişdilər. Azərbaycanda müxtəlif dövlətlərin xarici firmaları işləyir. Onların bir çoxu dünyanın ən iri transmilli şirkətlərinin törəmə bölmələridir. Bu şirkətlərin əksəriyyətində açıq-aydın həmkarlar ittifaqlarına qarşı ifadə edilmiş olan mövqeyi səciyyəvidir. Burada yerli mütəxəssislərlə münasibət heç də hamar deyil. Yerli işçilərin özləri də həmkarlar ittifaqı təşkilatlarının yaradılması ilə bağlı tövsiyələrə passiv yanaşırlar. Bunun səbəbləri ortadadır: nisbətən yüksək və sabit əmək haqqı, sosial güzəştlərin mövcudluğu, işi itirmək qorxusu. Ölkədə işsizlik olduğu halda işəgötürənlər özlərinə yerli işçilərə hörmətsiz yanaşmağa, hədə-qorxu, əsassız işdən çıxarılma və s. tətbiq etməyə imkan verir.

Həmkarlar İttifaqının vaxtında müdaxiləsi, müəssisənin işçilərinə münasibətlərin həlli ilə bağlı işəgötürənlərlə danışıqlar prosesində birgə yardım göstərilməsi müsbət təsir göstərir. Nəticədə son 5 ildə transmilli kampaniyaların müəssisələrində 698 yeni həmkarlar ittifaqı təşkilatı peyda olub, sosial diskussiyalarda həmkarlar ittifaqı üzvlərinin maraqlarını müdafiə etməyi bacaran parlaq şəxsiyyətlər - həmkarlar ittifaqlarının liderləri formalaşib.

AHİK əmindir ki, real sosial dialoq Azərbaycan Respublikasının son illərin maliyyə-iqtisadi böhranından və pandemiyanın təsirindən minimum itkilərlə çıxmasına əhəmiyyətli dərəcədə kömək edir. Həmkarlar ittifaqlarının maliyyə böhranının ölkə iqtisadiyyatına təsirinin maksimal dərəcədə yumşaldılması ilə bağlı əsaslandırılmış təklifləri son illərin Baş Kollektiv sazişlərinə daxil edilmiş və onların həyata keçirilməsi AHİK-in sistemli nəzarəti altındadır. Sahə Respublika komitələri işəgötürənlərlə birgə böhranın işçilərin hüquq və maraqlarına mənfi təsirlərinin azaldılması üçün mümkün variantları müəyyən edərək, işəgötürənlər ilə

sosial dialoqun aparılması zamanı sosial-iqtisadi və əmək münasibətlərinin ən vacib istiqamətləri üzrə hazırlanmış tövsiyələri rəhbər tutaraq tədbirlər həyata keçirirlər. Təcrübə göstərdi ki, sosial dialoq vasitəsilə ən mürəkkəb məsələlərin həlli mümkündür. BƏT-in dəstəyi ilə AHİK-in uzun müddət davam edən sosial və iqtisadi məsələlər üzrə milli orqanın yaradılması təşəbbüsü ilə çıxış edib. Danışqlar aparılırdı. Hökumətə lazımi materiallar hazırlanıb və təqdim olunub. Nəticə olaraq 2016-cı ilin sentyabr ayından ölkədə sosial və iqtisadi məsələlər üzrə Üçtərəfli Respublika Komissiyası fəaliyyətə başlamışdır. Bu komissiya hökumətin, AHİK-in və Sahibkarlar (işəgötürənlərin) Konfederasiyasının daim fəaliyyət göstərən sosial tərəfdaşlıq orqanıdır. Komissiyanın məqsəd və vəzifələri aşağıdakılardır: sosial dialoq və sosial tərəfdaşlıq sisteminin inkişaf etdirilməsi: sosial-iqtisadi siyasətin həyata keçirilməsinin ümumi prinsiplərinin işlənilib hazırlanması: kollektiv əmək mübahisələrinin həllinə yardım.

Komissiyanın hüquqları ona şərait yaradır ki, həmkarlar ittifaqları icra hakimiyyəti orqanları və sahibkar(işəgötürən) təşkilatlar ilə birgə fəaliyyətlərini əlaqələndirsin. Əsasən bu tərəfdaşlıq iqtisadi və sosial inkişaf məsələlərində, Baş Sazişin hazırlanması və həyata keçirilməsi, sahə və digər müqavilələrin və kollektiv müqavilələrin bağlanmasıdan irəli gələn mübahisələrin həlli məsələlərinə imkan verir. Həmçinin Azərbaycan Respublikası qanunlarını və digər normativ hüquqi aktları, sosial tərəfdaşların iş planlarını almaq və sosial və əmək münasibətlərinə dair digər materialları almağa və tənzimləməyə imkan verir.

Komissiya yarandığı gündən bəri __ (15?) İclaslar keçirildi, burada __ (17?) Qanun layihələri, normativ aktlar, habelə Prezidentin Fərmanlarının icrası üçün tədbirlər planı iqtisadi oriyentasiya nəzərdən keçirildi. Həmkarlar ittifaqları qeyri-rəsmi məşğulluğun aradan qaldırılması, müəyyən kateqoriyalı müəssisələrin işçilərinin və işçilərinin əmək haqqının ödənilməsi qaydası, sosial sığorta, əməyin mühafizəsi və digər məsələləri təşəbbüs edərək müzakirəyə təqdim etdilər. Onların bir çoxu artıq baxılması üçün bütün qanuni prosedurları keçib və onlar üçün dövlət başçısının Fərmanlar verib.

Dövlət sosial siyasətinin səmərəli həyata keçirilməsinin formalarından biri də onun konsepsiyasının formalaşdırılmasıdır. 2016-cı ildə Azərbaycanda sosial tərəfdaşlar tərəfindən bir sıra ölkələrin proqramları işlənilib hazırlanmışdır: 2016-2020-ci illər üçün layiqli əməyə görə: gənclər siyasəti üzrə: gələcək əmək sahəsi üzrə və onların vəzifəsi strateji və taktiki prioritetlərin, sosial siyasətin və onun həyata keçirilməsi qaydalarının formalaşdırılması və həyata keçirilməsidir.

AHİK bütün dövlət proqramları üzrə Həmkarlar İttifaqı konsepsiyası var, o cümlədən DİM üzrə yol xəritələri var və onların əsasında sosial tərəfdaşlarla sosial dialoq qurur.

Birgə söylər nəticəsində ölkədə qanunvericilik yaxşılaşdırılıb, Milli Məşğulluq Strategiyası və özünüməşğulluğun təşviqi üçün bir proqram yaradılıb, (Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi) "Milli inkişaf sosial müdafiə sistemi" və "İnnovasiyanın və məşğulluğun təşviqi ", kimi layihələr hazırlanıb həyata keçirildi: Davamlı Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinin gündəliyi (DİM) və BƏT-in İşə Gələcək Təşəbbüsü təşviq olunur, Dövlət Məşğulluq Xidmətinin qeyri-rəsmi formaya keçmə qabiliyyəti məşğulluq inkişaf edir, "Aktiv Əmək Bazarı" proqramları Prezidentin Ehtiyat Fondundan sosial müdafiəsiz gənclərin məşğulluğunu stimullaşdırmaq üçün pilot sınaq tədbirlərindən maliyyə alır. Cümhuriyyət həmkarlar ittifaqlarının Azərbaycan tərəfindən təsdiqlənmiş 131-ci BƏT Konvensiyasının icrası ilə bağlı davamlı işi Azərbaycan Respublikası Hökuməti tərəfindən dəstəkləndi, məsələ Sosial və İqtisadi Məsələlər üzrə Üçtərəfli Komissiyaanın iclasında müzakirə edildi, ölkə qanunvericiliyində zəruri dəyişikliklərin edilməsi barədə Nazirlər Kabinetinə təkliflər göndərilib.

Ölkədə iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrində maaşlar mütəmadi olaraq artırılır, pensiya, İstehsalatda xəsarət üzrə müavinətlər, şəhid ailələrinə, Qarabağ müharibəsi əlillərinə verilən təqaüdlər, ali və orta ixtisas təhsili müəssisələrinin tələbələrinə təqaüdlər artırılır. Ölkə Prezidentinin 1 mart 2019-cu il tarixli Fərmanı ilə minimum əmək haqqı artırılmış və həmkarlar ittifaqlarının təkidi nəticəsində respublikada yaşayış minimumu səviyyəsinə çatdırılmışdır ki, bu da işləyənlərin 600 min nəfərini əhatə edir. Bu mühüm qərar yaxın illərdə Avropa Sosial Xartiyası və BƏT Konvensiyasında, eləcə də bir sıra dövlət proqramlarında müəyyən edilmiş minimum əmək haqqı üzrə öhdəliklərin yerinə yetirilməsi yolunda mühüm addımdır. Ölkə vətəndaşlarının həyat səviyyəsinin yaxşılaşdırılmasına mühüm töhfə ölkə Prezidentinin fiziki şəxslərin problemli kreditlərinin həlli ilə bağlı tədbirlər haqqında sərəncamıdır. Dünya bazarında neftin qiymətinin 3-4 dəfə aşağı düşməsi ilə əlaqədar maliyyə itkilərinə məruz qalmış şəxslərin problemli kreditlərinin həll edilməsinə dövlət dəstəyi göstərməklə, fiziki şəxslərin xarici valyutada öz kreditləri üzrə üzləşdikləri maliyyə itkilərinin ödənilməsi məqsədi ilə yuxarıda adı çəkilən şəxslərə onların kreditinin dövlət tərəfindən ödənilməsi şəklində yardım göstərilməsi barədə qərar qəbul edilmiş, artıq ödəmiş şəxslərə isə 5 min dollar manat ekvivalentində qədər kompensasiya ödənilmişdir.

3.4. Həmkarlar ittifaqları üçün prioritet vəzifələr və göstəricilər. Fəaliyyət üçün əsasları.

Həmkarlar İttifaqları, zəhmətkeşlərin nümayəndələri kimi, davamlı inkişafın təmin edilməsi işində mühüm qüvvədir. Həmkarlar ittifaqlarının sənaye sektorunda dəyişikliklərə uyğunlaşma təcrübəsi nəzərə alınır. Həmkarlar ittifaqları və onların böyük üzv heyəti arasında mövcud əməkdaşlıq sistemi mühüm kanallardır ki, bu kanallar vasitəsilə davamlı inkişaf konsepsiyalarının və təcrübələrinin dəstəyini səfərbər etmək mümkündür. Davamlı dayanıqlı inkişafa keçidin həyata

keçirilməsində üçtərəfli prinsiplərlə çalışan işçilər, onların nümayəndələri, hökumət və işəgötürənlər arasında əməkdaşlığın möhkəmləndirilməsi üçün zəmin yaradır. Davamlı inkişaf sahəsində hədəflər bütün ölkələrdən - yoxsul, zəngin və orta inkişaf etmiş ölkələrdən gələn fəaliyyətə özünəməxsus çağırışdır. Planetimizin rifahının yaxşılaşdırılması və qorunması məqsədi daşıyır.

Azərbaycan Həmkarlar İttifaqları Beynəlxalq əmək və həmkarlar ittifaqları hərəkatının əsas idealları və məqsədlərinə sadıq olduqlarını təsdiq edirlər. Dəyişən dünyanın bir hissəsi kimi Azərbaycanın qarşıya qoyduğu məqsədlərə çatacağına və BMT-nin global layihəsinin həyata keçirilməsinə öz töhfəsini verəcəyinə əminlik vardır. 2030-cu ilə qədər dünya daha ədalətli olmalıdır, bu gün insanların üzləşdiyi problemlər öz həllini tapmalıdır.

AHİK etiraf edir ki, iqtisadi artım - davamlı inkişafın əsas elementi davamlı iş yerlərini və bərabərliyi təmin etmək, sağlam həyat tərzini təmin etmək və istənilən yaşda hamı üçün əmin - amaniyyətə kömək etmək üçün, eləcə də qəndər bərabərliyi- insanın əsas hüququ və dinc və davamlı mövcudluğun zəruri şərtidir. Yoxsulluğun aradan qaldırılması tədbirləri iqtisadi artımın artırılması və keyfiyyətli təhsil, səhiyyə, sosial müdafiə və işədüzeltnə, eləcə də iqlim dəyişikliyi və ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində bir sıra məsələlərin həlli səylərinə paralel şəkildə həyata keçirilməlidir.

Davamlı dayanıqlı inkişafın təmin edilməsi üzrə işlər milli səviyyədə və müəssisələr səviyyəsində imkanların həyata keçirilməsini tələb edir, özü də ilk növbədə zəhmətkeşlərə istiqamətlənir. Özü də ilk növbədə istehsal mikroiqlimatının və onunla bağlı təbii mühitin qorunmasına, balanslaşdırılmış sosial-iqtisadi inkişaf uğrunda mübarizəyə diqqət yetirmək lazımdır.

Azərbaycan Həmkarlar İttifaqları 2020-ci ilə qədərki dövrü əhatə edən və

aşağıdakılarda nəzərdə tutulan konkre iş

aparmışlar:

✓BƏT-in bir sıra konvensiyalarının ratifikasiyasına və bu konvensiyalara dəstək verən normativ aktların qəbul edilməsinə yardım;;

✓təhlükəsizlik, təhsil, səhiyyə və davamlı dayanıqlı inkişaf məsələlərinin nəzərdən keçirildiyi ikitərəfli və üçtərəfli mexanizmlərin yaradılması;

✓davamlı inkişafa nail olmaq məqsədi ilə ekoloji yönümlü kollektiv müqavilələrin sayının artırılması;

✓ statistik hesabat prosedurlarına uyğun olaraq istehsal qəzalarının, travmatizm hallarının və peşə xəstəliklərinin sayının azaldılması;

✓təhsil, peşə təhsili və işçilər üçün yenidənəhazırlanma işinin təşkili, xüsusilə əməyin mühafizəsi və sağlamlığın qorunması və istehsalat mühitinin sağlamlaşdırılması sahəsində işin genişləndirilməsi;

✓davamlı dayanıqlı inkişafın bütün aspektləri üzrə strategiyaların müəyyənləşdirilməsi, hazırlanması və həyata keçirilməsi üzrə işlərin davam etdirilməsi;

✓davamlı dayanıqlı inkişaf naminə əməkdaşlığın genişləndirilməsinə yardım məqsədilə sosial tərəfdaşlıq potensialının gücləndirilməsi (hökumət, işəgötürənlər və əməkçilər).

Fəaliyyət istiqamətlərinin hər biri üzrə Məclis və AHİK İcraiyyə Komitəsinin qərarları, konsepsiyaları, tədbirlər planları qəbul edilmişdir. Bundan əvvəl ölkənin həmkarlar ittifaqı təşkilatlarının liderlərinin və beynəlxalq ekspertlərin iştirakı ilə fənn məsləhətləri və seminarlar, Ekologiya nöqtəyi-nəzərindən müəssisənin istehsal mikroiqlimatının və ümumi fəaliyyətinin yaxşılaşdırılmasına yönəlmiş prioritet vəzifələrin dairəsinin müəyyən edilməsi.

Geniş maarifçilik-informasiya və məşvərət-təlim işləri aparılmışdır. Əməkçi və onların nümayəndələri ekoloji şüurun səviyyəsini yüksəltmək, təhlükəsizliyi və sağlamlığını təmin etmək və onların maddi və sosial rifahının səviyyəsini yüksəltmək üçün lazımi peşə hazırlığını əldə edirlər. Bu cür təlimlər təhlükəsiz yaşayış təmin edən və iş şəraitini yaxşılaşdıran bacarıqları artırır.

Həmkarlar ittifaqı təşkilatlarının və sosial tərəfdaşlığın potensialı möhkəmləndirilmişdir, həmkarlar ittifaqlarının mövqeyini əks etdirən və Azərbaycan reallıqlarına uyğunlaşdırılmış tövsiyələr qəbul edilmişdir. Fəaliyyətin prioritetləri və onların həyata keçirilməsi yolları müəyyən edilmişdir ki, bu da öz aralarında üç komponentin-iqtisadi, sosial və ekoloji xarakterli kompleks bağlılığı nəzərdə tutur. AHİK DİM sahəsində yol xəritəsi və əsas prioritetlər hazırlanmışdır. Bu:

Məqsəd 1. Yoxsulluğun aradan qaldırılması.

Məqsəd 3. Yaxşı səhiyyə və rifah.

Məqsəd 4. Keyfiyyətli təhsil.

MƏQSƏD 5. Gender bərabərliyi.

MƏQSƏD 8. Layiqli iş yerləri və iqtisadi artım.

Ümumi məqsəd yoxsulluğun miqyasını azaltmaq və təhlükəsiz, təmiz və sağlam mühit - istehsalat mikroiqlimi, icma və fiziki mühitin yaradılmasına imkan verən tam və davamlı məşğulluğu təmin etməkdir. Bununla yanaşı, təhsil almaq insanların sosial-iqtisadi həyat şəraitinin yaxşılaşdırılması üçün zəmin yaradır və yoxsulluqdan çıxışın təmin edilməsində əsas rol oynayır (məqsəd 1). İqtisadi artım davamlı iş yerləri və bərabərliyi təmin etmək üçün inkluziv xarakter daşımalıdır (məqsəd 3). Sağlam həyat tərzini təmin etmək və hər yaşda hər kəs üçün rifah təşviq etmək (məqsəd 4). Gender bərabərliyi yalnız insanın əsas hüququ deyil, həm də sülh və davamlı mövcudluğun zəruri şərtidir (məqsəd 5). Yoxsulluğun aradan qaldırılması üçün iqtisadi və sosial siyasətə yenidən baxılması lazımdır (məqsəd 8).

AHIK sahibkarlar, hökumətlər və beynəlxalq təşkilatlar müvafiq fəaliyyət sahələri çərçivəsində peşə hazırlığına olan tələbatın qiymətləndirilməsi sahəsində əməkdaşlıq etməlidirlər. İşçilər və onların nümayəndələri işəgötürənlər və hökumətlər tərəfindən təşkil edilən işçilərin peşə hazırlığı proqramlarının hazırlanmasında və həyata keçirilməsində iştirak etməlidirlər.

Müvafiq işçi qrupları yaradıldı və işləyir, gənclər şuraları, qadın problemləri və həmkarlar ittifaqlarının gender bərabərliyi üzrə komissiyalar birləşdirilmişdir. Mobil həmkarlar ittifaqı təlimçiləri və fəalları təlim keçiblər. Üzv təşkilatlar tərəfindən təsir tədbirləri barədə hesabat sistemi tətbiq edilmişdir ki, bu da proseslərə nəzarət etməyə, konkret fəaliyyətlərin planlaşdırılmasına, qanunvericilik siyasətinə təsir göstərməyə, dövlət qurumları və ictimai hərəkətlərlə tərəfdaşlığa, məlumat mübadiləsinə, ayrı-ayrı sənaye və təşkilatların müsbət təcrübələrini yaymağa və s.

Həmkarlar ittifaqlarının gender bərabərliyi üzrə müvafiq işçi qrupları yaradılmış və fəaliyyət göstərir, bu istiqamətdə gənclər şuraları, qadın problemləri üzrə komissiyalar birləşdirilmişdir. Təlimi Həmkarlar İttifaqları mobil təlim məşqçiləri və fəalları keçirilib. Üzv təşkilatlar tərəfindən təsir tədbirləri üzrə hesabatlılıq sistemi tətbiq edilmişdir ki, bu da proseslərə nəzarət etmək, konkret fəaliyyət planlaşdırmaq, qanunvericilik siyasətinə təsir göstərmək, dövlət orqanları və ictimai hərəkətlərlə əməkdaşlıq etmək, informasiya mübadiləsi aparmaq, ayrı-ayrı sahə və təşkilatların müsbət təcrübəsini yaymaq və s. imkanı verir.

AHIK-in, işgüzar və sənaye müəssisələrinin köməyi ilə zəhmətkeşlərin və onların həmkarlar ittifaqlarının davamlı inkişafa hərtərəfli və şüurlu şəkildə kömək etmələri, ətraf mühitin mühafizəsi və inkişafı, məşğulluq siyasəti, sahə strategiyaları, işçi qüvvəsinin tənzimlənməsi və texnologiyanın ötürülməsi üzrə proqramların işlənilib hazırlanması, həyata keçirilməsi və qiymətləndirilməsi ilə bağlı qərarların qəbul edilməsində iştirak etmək üçün lazımi informasiya əldə etmələri üçün imkanlar yaradılmışdır.

AHIK BƏT-in bütün beynəlxalq qurumlarına və mütəxəssislərinə, həmçinin, Avropa Regional Şurasının və BHIK digər tərəfdaşlara səmərəli əməkdaşlığa görə təşəkkürünü bildirir və onun daha da dərinləşəcəyinə ümid edir.

3.5. Azərbaycanda həmkarlar ittifaqları üçün prioritet hədəflər və göstəricilər

Hədəf 1. Yoxsulluğun bütün formalarının hər yerdə aradan qaldırılması

Hədəflər	Göstəricilər
1.1 2030-cu ilədək bütün dünyada insanlar üçün həddindən artıq yoxsulluq aradan qaldırılması (hal-hazırda ifrat yoxsulluq az 1,25 ABŞ Dolları bir yaşayış kimi müəyyən edilir. ABŞ gündə)	1.1.1 Yoxsulluq şəraitində yaşayan əhalinin cinsi, yaşı, məşğulluq statusu və Yaşayış yeri (şəhər/ kənd) üzrə nisbətində payı)
1.2 2030-cu ilə qədər bütün yaşlarda yoxsulluq şəraitində yaşayan kişilər,	2.1 Yoxsulluq həddində yaşayan ölkə əhalisinin cins və yaşa nisbətdə payı

qadınlar və uşaqların payını ən azı, yarısı qədər azaltmaq	1.2.2 Bütün göstəricilərə görə yoxsulluq içərisində yaşayan kişilər, qadınlar və uşaqlar üçün
1.3 Sosial müdafiə tədbirləri milli səviyyədə, minimum səviyyələrin müəyyən edilməsi və hamı üçün həyata keçirmək və 2030-cu ilədək əhalinin yoxsul və zəif təbəqələrinin əhatə sosial müdafiəsinə nail olmaq	1.3.1 Minimum səviyyədə sosial müdafiə sistemləri ilə əhatə olunan əhalinin: uşaqların, işsizlərin, ahılların, əlillərin, hamilələrin, Yenidoğulmuşların, əmək xəsələri almış şəxslərin, zəif və yoxsulların payı
1.4 2030-cu ilə qədər bütün kişi və qadınların, xüsusilə aztəminatlı və zəif insanların iqtisadi resurslara bərabər hüquqlara malik olmasını, torpağa sahiblik və mülkiyyətin digər formalarına, vərsəlik əmlakına, təbii ehtiyatlara, müvafiq yeni texnologiyalara və maliyyə xidmətlərinə mikromaliyyələşdirmə də daxil olmaqla çıxışlarını təmin etsinlər	1.4.1 Əsas xidmətlərdən istifadə imkanını olan ailələrdə yaşayan əhalinin nisbəti
1.5 2030-cu ilədək kasıbların və həssas vəziyyətdə olanların davamlı inkişafı və onların iqlimlə əlaqəli ekstremal hadisələrə və digər iqtisadi, sosial və ekoloji sarsıntılara və fəlakətlərə qarşı həssaslığını və həssaslığını azaltmaq	1.5.1 tərəfindən fəlakətlər nəticəsində ölənlər, itkin və yaralananların sayı 100000 nəfərdir
1.a inkişaf etməkdə olan ölkələrə, xüsusən də az inkişaf etmiş ölkələrə, yoxsulluğun bütün formalarında aradan qaldırılması üçün proqram və strategiyaların həyata keçirilməsi üçün kifayət qədər və proqnozlaşdırılan vasitələr təqdim etmək, davamlı dayanıqlı inkişafı təmin etdirmək bu istiqamətdə əməkdaşlıqları genişləndirmək və səfərbər etmək.	1.a.1 Hökumət tərəfindən birbaşa yoxsulluğun olması proqramlarına ayrılan mənbələrin nisbəti 1.a.2 Əsas xidmətlərə (təhsil, səhiyyə və sosial müdafiə) dövlət xərclərinin ümumi payı

Hədəf 3. Keyfiyyətli səhiyyə və rifah .

Hədəflər	Göstəricilər
3.3 2030-cu ilədək QİÇS, vərəm, malyariya və tropik miyalara son qoyulması və onlarla mübarizə	3.3.1 İnfeksiya edilməmiş 1000 nəfərə düşən İV infeksiyasının sayı, cinsinə, yaşına və populyasiyaların nisbətində görə
H və digər yoluxucu xəstəliklər vasitəsilə ötürülən xəstəliklər	3.3.2 1000 əhaliyə düşən vərəm xəstəliyi 3.3.3 1000 əhaliyə düşən malyariya xəstəliyi 3.3.4 Hepatit B-nin insidansı 100.000 nəfər 3.3.5 Tropik xəstəliklərin müalicəsinə icazə verən insanların sayı kifayət qədər diqqət almır

3.7 2030-cu ilə kimi ailə planlaşdırılması, məlumatlandırma, arifləndirmə xidmətləri və Reproduktiv sağlamlığın məsələlərinin milli strategiya və proqramlarda nəzərə alınması da daxil olmaqla, seksual və Reproduktiv sağlamlığın xidmətlərinə əksəriyyətin əlçatanlığının təmin edilməsi 3.8 səhiyyə xidmətlərin ümumi əhatə olunmasını təmin etmək, keyfiyyətli əsas tibbi-sanitariya xidmətlərinə çıxış və hər bir üçün təhlükəsiz, effektiv, keyfiyyətli və ucuz əsas dərmanlar və vaksinlər əldə etmək 3.9 2030-cu ilə kimi təhlükəli kimyəvi maddələrin təsiri, suyun və torpağın çirklənməsi və zəhərlənməsi, təhlükəli ölümlər və xəstəlik hallarının sayını əhəmiyyətli dərəcədə azaltmaq 3.c İnkişaf etməkdə olan ölkələrdə, xüsusilə inkişaf etmiş ölkələrdə, inkişaf etməkdə olan ölkələrdə səhiyyə xidmətlərinin keyfiyyətini, inkişafını, peşəkar hazırlığını və tibbi kadrların sayını əhəmiyyətli dərəcədə artırmaq 3.d Bütün ölkələrin səhiyyə potensialını artırmaq, xüsusilə inkişaf etməkdə olan ölkələr, erkən xəbərdarlıq, təhlükənin azaldılması və milli və global səhiyyə risklərinin idarə edilməsi sahəsində	3.7.1 Ailə planlaşdırma ehtiyacları müasir dərəcəyə gətirib çıxaran reproduktiv yaşda (15 ilə 49 arasında) insanların nisbəti
	3.8.1. əsas tibbi-sanitariya xidmətlərinin təmin olunması (Reproduktiv sağlamlığın təmin olunması, ana və uşaq sağlamlığının qorunması, uşaq xəstəliklərin müalicəsi, qeyri-infeksiyon xəstəliklərin müalicəsi, əhəlinin geniş təbəqələri və daha əlverişsiz vəziyyətdə olan əhali üçün xidmətlərin miqyası və əlçatanlığı olan əsas tibbi-sanitariya xidmətlərinin orta dairəsi kimi müəyyən edilir);) 3.8.2. tibbi sığorta planı və ya dövlət təbii və sistemi tərəfindən əhatə olunmuş əhəlinin 1000 nəfərdir
	3.9.1 yaşayış binalarında və ətraf mühitdə təhlükənin çirklənməsindən ölüm 3.9.2 təhlükəsiz su, təhlükəsiz sanitariya və təhlükəsiz qida olmamasından ölüm (su təchizatı, sanitariya və gigiyena sahəsində təhlükəsiz xidmətlərin olmamasından) 3.9.3 qəsdən zəhərlənmədən ölüm
	3.c.1 Adambaşına düşən səhiyyə işçilərinin sayı və onların nisbəti
	3.d.1 Beynəlxalq tibbi-sanitariya xidmətlərinin potensialı və ictimai səhiyyə sahəsində fəvqəladə hallara hazırlıq

Hədəf 4. Keyfiyyətli təhsil

Hədəflər	Nəticələr
4.1 2030-cu ilə qədər bütün qız və oğlanların pulsuz, bərabərhüquqlu və keyfiyyətli ibtidai və orta təhsil almasını və başa çatdırmalarının təmin edilməsi.	4.1.1 Uşaq və gənclərin payı: a) 2-ci / 3-cü sinifdə, b) ibtidai məktəb məzunları və c) ən azı minimum səviyyəyə çatmış orta məktəb məzunları 1) savad və hesab bacarıqları
4.3 2030-cu ilə qədər bütün qadınlar və kişilər üçün ucuz və keyfiyyətli peşə-texniki və ali təhsilə, o cümlədən universitet təhsilinə bərabər çıxışı təmin etmək	4.3.1 Yetkinlik yaşına çatmayanların və gənclərin formal və qeyri-formal təlim növlərində və peşə hazırlığında iştirak səviyyəsi son 12 ay ərzində gender üzrə nisbəti

4.4 2030-cu ilə qədər tələb olunan bacarıqlara, o cümlədən peşə-texniki bacarıqlara, iş düzəlmək, layiqli iş görmək və sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olmaq üçün tələb olunan gənclərin və böyükklərin sayını əhəmiyyətli dərəcədə artırmaq lazımdır	4.4.1 İnformasiya-kommunikasiya texnologiyaları (İKT) sahəsində bacarıqlara malik gənclər və böyükklərin nisbəti və onların bacarıqlarına uyğun yerləşməsi
4.5 2030-cu ilə qədər təhsil sahəsində gender bərabərsizliyini aradan qaldırmaq və zəif əhali qrupları, o cümlədən əlillər, yerli xalqların nümayəndələri və zəif vəziyyətdə olan uşaqlar üçün bütün səviyyələrdə təhsilə və peşə –texniki hazırlığa bərabər çıxışı təmin etmək	4.5.1 Bərabərlik indeksləri (qadınlar və kişilər, şəhər və kənd sakinləri, aşağı və yuxarı rifah kvantilləri və digər qruplar, məsələn əlillər, yerli xalqlar və münafişə ilə təsirlənən insanlar, məlumatların mövcudluğundan asılı olaraq)
4c 2030-cu ilədək ixtisaslı müəllimlərin sayını artırmaq o cümlədən beynəlxalq əməkdaşlıq edərək müəllimlərə təlimlər keçmək əhəmiyyətli dərəcədə xüsusilə inkişaf etməkdə olan ölkələrdə, az inkişaf etmiş ölkələrdə.	4.c.1 Müəllimlərin nisbəti: a) Məktəbəqədər təhsil müəssisələri, b) ibtidai məktəb, c) kiçik orta məktəb və d) başlamazdan əvvəl və ya ən azından minimum təşkil edilmiş Peşə müəllimliyi ilə çalışan orta məktəb bu sahədə müvafiq səviyyədə hazırlıq (məsələn, pedaqoji)

Hədəf 5. Gender bərabərliyi

Hədəflər	Göstəricilər
5.1 Bütün qadınlara və qızlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarını hər yerdə aradan qaldırmaq	5.1.1 Bərabərlik və ayrı-seçkiliyin təşviq edilməsi və təmin edilməsi üçün cinsi əlamətlərə görə normativ-hüquqi bazanın olması və bu sahədə vəziyyəti müşahidə etmək
5.4 Kommunal xidmətlər, infrastruktur və təhlükəsizlik şəbəkələri təmin etməklə və milli şəraiti nəzərə alaraq evdə və evdə ümumi məsuliyyəti təşviq etməklə ödənişsiz qulluq işlərini və ev işlərini tanımaq və qiymətləndirmək.	5.4.1 Cinsinə, yaşına və yaşayış yerinə görə ödənişsiz qulluq və ev işlərinə sərf olunan vaxt nisbəti
5.5 Qadınların siyasi, iqtisadi və ictimai həyatda tam və həqiqi iştirakını və qərar qəbul etmənin bütün səviyyələrində rəhbərlik etmələri üçün bərabər imkanları təmin edilməsi	5.5.1 Milli parlamentlərdə və yerli idarəetmədə qadınların tutduğu yerlərin və vəzifələrin nisbəti 5.5.2 Rəhbər vəzifələrdəki qadınların nisbəti

Hədəf 8. Layiqli iş və iqtisadi artım.

Hədəflər	Göstəricilər
8.1 8.1 Adambaşına düşən iqtisadi artımı dəstəkləmək və xüsusilə də ümumi daxili məhsulun ən az inkişaf etmiş ölkələrdə ildə 7 faizdən az olmayan səviyyədə artımı təmin etmək	8.1.1 Adambaşına düşən real ÜDM-in illik artım tempi
8.2 İqtisadiyyatın diversifikasiyası, texniki modernləşdirilməsi və innovasiya fəaliyyəti vasitəsilə məhsuldarlığın artırılmasına nail olmaq; o cümlədən yüksək əlavə dəyəri və əmək tutumlu sektorlara xüsusi diqqət yetirməklə	8.2.1 hər bir işləyənin real ÜDM-in illik artım tempi
8.3 Məhsuldar fəaliyyətə, layiqli fəaliyyətlərin yaradılmasına kömək edən inkişaf istiqamətlənmiş siyasətin aparılmasına kömək etmək İş, sahibkarlıq, yaradıcılıq və innovasiya fəaliyyəti, və mikro, kiçik rəsmi tanınması və inkişafı təşviq və orta müəssisələr, o cümlədən onlara maliyyə xidmətlərinə çıxış imkanı verilməsi vasitəsilə	8.3.1 Qeyri-kənd təsərrüfatı sektorlarında, Qeyri-rəsmi məşğulluğun nisbəti
8.5 2030-cu ilə qədər bütün qadın və kişilər, o cümlədən gənclər və əlillər üçün tam və məhsuldar məşğulluğu və layiqli işi təmin etmək; bərabər dəyəri əmək üçün, bərabər ödəniş	8.5.1 yaş və əlillik üzrə bölünmədə saatlik orta əmək haqqı məşğuliyyət, qadınlar və kişilər üçün 8.5.2 işsizlik səviyyəsi cins, yaş və əlillik üzrə bölünmədə
8.6 2020-ci ilə qədər işləməyən, təhsil almayan və peşə vərdişlərinə yiyələnməyən gənclərin payını əhəmiyyətli dərəcədə azaltmaq lazımdır	8.6.1 İşləməyən, təhsil almayan və peşə vərdişlərinə yiyələnməyən gənclərin (15-24 yaş arası) payı
8.7 Məcburi əməyin aradan qaldırılması, müasir köləliyin və insan alverinin aradan qaldırılması və əsgər uşaqların cəlb edilməsi və istifadəsi də daxil olmaqla, uşaq əməyinin qadağan edilməsi və aradan qaldırılması, 2025-ci ilə qədər isə onun uşaq əməyinə bütün formalarında son qoyulması üçün təcili və səmərəli tədbirlər görmək	8.7.1 Uşaq əməyi ilə məşğul olan 5 yaşdan 17 yaşa qədər uşaqların sayı və nisbəti
8.8 Əmək hüquqlarını qorumaq və əməkçi miqrantların, xüsusilə qadın miqrantların və sabit məşğulluğa malik olmayan şəxslərin də daxil olmaqla, bütün işçilər üçün etibarlı və təhlükəsiz iş şəraitinin təmin edilməsinə kömək etmək	Əmək hüquqlarına (birləşmə azadlığı və kollektiv sövdələşmə hüququ) Beynəlxalq Əmək Təşkilatının (BƏT) sənədlərə əsaslanaraq, və milli qanunvericiliyin mənbələri

8.b 2020-ci ilədək gənclərin məşğulluğu üçün qlobal bir strategiya hazırlamaq və Beynəlxalq Əmək Təşkilatının İşçilərlə Qlobal Pakt tətbiq edilməsi	8.b.1 dövlət büdcəsində və ölkələrin ÜDM-də sosial müdafiə və məşğulluq proqramlarında dövlət xərclərinin payı
--	---

Mənbə: Davamlı Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri. Dayanıqlıdayanıqlı İnkişaf üçün 2030 Gündəliyinə həmkarlar ittifaqı istinad göstəricisi. BƏT-in Beynəlxalq Tədris Mərkəzi, 2017

3.6. Ölkədə DİM göstəricilərinin monitorinqi

Məqsəd 1. Yoxsulluğa son qoyulması.

[1.1.1] beynəlxalq yoxsulluq həddində yaşayan ölkə əhalisinin (bütün əhaliyə%) payı)

2016	2017	2018	2019	2020
0	0	0	0	0

Azərbaycan 2030-cu ilə qədər BMT-nin davamlı dayanıqlı inkişafının (DİM) vacib məqsədlərindən birinə ("Cambridge University Press"in " DİM indeksləri " hesabatı) çataraq yoxsulluğu rəsmən aradan qaldırmağa müvəffəq oldu. Azərbaycan DİM reytingində 54-cü yeri dünyanın 166 ölkəsi arasında tutub və regionda lider olub.

Beynəlxalq maliyyə institutlarının və təşkilatların məlumatına görə, dünyada əhalisinin gündəlik xərcləri 1,9 dollardan az olarsa həddindən artıq yoxsulluq kateqoriyasına aid edilir, gündəlik xərclər isə 3,2 dollar olarsa yoxsulluq şəraitində yaşayır. "Azərbaycan Respublikasında 2020-ci il üçün yaşayış minimumu haqqında" qanuna əsasən, ölkədə yaşayış minimumu ayda 190 manat müəyyən edilib ki, bu da Azərbaycan Mərkəzi Bankının məzənnəsinə uyğun olaraq dollara görə 1,7 manat, ayda 112 dollar təşkil edir. Bununla da Azərbaycanda minimum yaşayış səviyyəsi sutkada 3,7 dollar təşkil edir ki, bu da yoxsulluq göstəricisindən yüksəkdir.

Lakin qeyd etmək lazımdır ki, koronavirusun pandemiyası nəticəsində dünya iqtisadiyyatında, o cümlədən Azərbaycan iqtisadiyyatında iş yerlərinin azalması müşahidə olunur. Bundan başqa, milli valyuta - manat dolların güclü təzyiqi altındadır və onun məzənnəsinin dəstəklənməsinə xeyli valyuta ehtiyatları xərclənir.

[1.2.1] Yoxsulluq həddində yaşayan ölkə əhalisinin payı

2016		2017		2918		2019		2019		2020	
5.9		5.4		5.1		4.8		4.8			
şəhər	5.4	şəhər	4.9	şəhər	4.5	şəhər	4.8	şəhər	4.5	şəhər	
kənd	6.5	Kənd	6.1	kənd	5.2	kənd	5.4	kənd	5.2	kənd	

kişilər	5.7	kişilər	5.3	kişilər	4.7	kişilər	4.9	kişilər	4.7	kişilər	
qadınlar	6.1	qadınlar	5.6	qadınlar	5.0	qadınlar	5.2	qadınlar	5.0	qadınlar	
18 yaşdan uşaqlar	8.2	18 n kiçik ar	7.5	18 n kiçik ar	6,7	18 n kiçik ar	6.9	18 n kiçik ar	6,7	18 yaşdan uşaqlar	

[1.a. 2] dövlət xərclərinin ümumi məbləğində əsas Xidmətlər (təhsil, səhiyyə və Sosial Müdafiə) üzrə xərclərin payı

2016	2017	2018	2019	2020
28,7	29,0	24,7	26,2	

Dövlət büdcəsi

1.3.1 DİM indikatoruna nisbətdə əhalinin minimum səviyyədə/sosial müdafiə sistemləri ilə əhatə olunan payı.

Azərbaycanda sosial müdafiə sistemlərinin əhatə etdiyi əhali kateqoriyaları aşağıdakılardır:

- ✓ Ən azı bir sosial müdafiə müavinəti ilə əhatə olunan əhali kateqoriyası
- ✓ Təqaüd yaşına çatmış və pensiya alan şəxslər
- ✓ Əlilliyə görə müavinət alan, ağır əlillər
- ✓ İşsizlik müavinəti alan, işsiz insanlar
- ✓ Analıq müavinəti alan, yeni doğulmuş körpələrə görə və hamilələr
- ✓ Sosial yardım alan uşaqlar
- ✓ Yoxsullar, Sosial təminatla əhatə edilən hissəsi
- ✓ Sosial yardıma ehtiyacı olan həssas insanlar

Hədəf 3. Yaxşı səhiyyə və rifah.

[3.1.1] Ana ölümü əmsalı(100 000 yenidoğulan körpələrə nisbəti)

2016	2017	2018	2019	2020
14	15	12	15	

[3.1.2] ixtisaslı tibb işçiləri tərəfindən qəbul edilmiş doğuşun payı (doğuşun ümumi sayına%)

2016	2017	2018	2019	2020
99,8	99,8	99,9	99,9	

[3.2.1] beş yaşına çatmamış uşaqların ölüm əmsalı (1000-ə diri doğulmuş körpələrə nisbətə)

2016	2017	2018	2019	2020
13,8	13,7	13,1	13,0	

[3.2.2] Neonatal ölüm nisbəti (1000 diri doğuşa nisbətə)

2016	2017	2018	2019	2020
5,5	6,6	6,5	6,9	

[3.3.1] 1000 infeksiya yoluxmamış adama düşən yeni HIV infeksiyalarına yoluxanların sayı cinsinə, yaşına görə nisbətə

Yeni qeydiyyatdan alınan insan immun çatışmazlığı virusu (HIV) daşıyıcılarının sayı (100.000 əhali başına)

2016	2017	2018	2019	2020
5,6	5,7	6,4	6,9	

[3.3.2] 100.000 əhaliyə düşən vərəm xəstəliyi

Aktiv vərəm diaqnozu qoyulmuş xəstələrin sayı (100.000 əhaliyə nisbətə)

2016	2017	2018	2019	2020
39,4	39,8	38,3	36,5	

[3.3.4] 100.000 əhaliyə düşən Hepatit B xəstəliyi

Hepatit B diaqnozu qoyulmuş yeni xəstələrin sayı (100.000 əhaliyə nisbətə)

2016	2017	2018	2019	2020
1,3	1,6	1,4	1,6	

[3.4.1] Ürək-damar xəstəliklərindən, xərçəngdən, diabetdən, xroniki tənəffüs xəstəliklərindən ölüm

Qan dövranı sistemi xəstəliklərindən ölüm (100.000 əhaliyə düşən ümumi ölüm)

2016	2017	2018	2019	2020
354	346	345	328	

Bədxassəli neoplazmalardan ölüm (100.000 əhaliyə düşən ümumi ölüm)

2016	2017	2018	2019	2020
86	89	89	89	

Şəkərli diabetdən ölüm halları (əhalinin cəmi 100 000 nəfərinə ölənlər)

2016	2017	2018	2019	2020
14,7	16,4	13,6	13,6	

Tənəffüs sistemi xəstəliklərindən ölüm (əhalinin bütün 100 000 nəfər üçün öldü)

2016	2017	2018	2019	2020
19	19	19	19	

[3.4.2] intihar nəticəsində ölüm (əhalinin 100 000 nəfərinə düşən ölüm sayı)

2016	2017	2018	2019	2020
3,1	1,9	1,9	2,1	

[3.5.1] psixoaktiv maddələrin istifadəsi nəticəsində yaranan xəstəliklərin müalicəsi (medikamentoz, psixososial və reabilitasiya xidmətləri və sonrakı qulluq)

Alkoqolizm və spirtli psixoz diaqnozu qoyulan xəstələrin sayı tibb müəssisələrində uçotda olur (əhalinin 100 000 nəfərinə)

2016	2017	2018	2019	2020
226	219	207	165	

Müalicə müəssisələrində qeydiyyatdan keçən narkomaniya və toksikomaniya diaqnozu qoyulmuş xəstələrin sayı (əhalinin 100 000 nəfərinə)

2016	2017	2018	2019	2020
306	310	321	334	

[3.6.1] yol-nəqliyyat hadisələri nəticəsində ölüm halları (əhalinin 100 000 nəfərinə ölənlərin sayı)

2016	2017	2018	2019	2020
7,9	7,7	7,4	8,3	

[3.7.2] Bu yaş qrupundakı 1000 qadına düşən yeniyetmə qızlarda (10 ilə 14; 15 ilə 19) doğum nisbəti

2016	2017	2018	2019	2020
0,05	0,02	0,05	0,03	

15 ilə 19 yaş arasında

2016	2017	2018	2019	2020
52.8	45.7	44.2	48.1	

Səhiyyə xidmətinə icmal büdcə xərcləri (ÜDM-dən%)

2016	2017	2018	2019	2020
1,2	1.0	0.9	1.1	

Dövlət büdcəsi.

[3.c.1] Adambaşına düşən səhiyyə işçilərinin sayı və bölgüsü

Tibbi işçilərin sayı (əhalinin hər 10000 nəfərinə)

Bütün ixtisaslar üzrə həkimlərin sayı				
2016	2017	2018	2019	2020
33	33	33	32	
Tibb işçilərinin sayı				
2016	2017	2018	2019	2020
56	54	55	56	

Doğum zamanı gözlənilən orta ömür uzunluğu (il sayı)

Kişilər və qadınlar				
2016	2017	2018	2019	2020
75.2	75.4	75.8	76.4	
Kişilər				
72.8	73.1	73.3	74.0	
Qadınlar				
77.6	77.8	78.2	78.7	

Məqsəd 4. Keyfiyyətli təhsil . Uşaqların məktəbəqədər müəssisələr tərəfindən əhatə olunması

(ilin sonunda; müvafiq yaşdakı uşaq sayının% -ində)

2016	2017	2018	2019	2020
24.0	26.7	28.5	31.3	

Uşaqlar gündüz təhsil müəssisələrinin hazırlıq qruplarına daxil olmaqla.

[4.3.1] Yetkinlərin və gənclərin son 12 ayda formal və qeyri-rəsmi təhsildə və təlimdə iştirak nisbətləri, cinsinə görə

Ali təhsil müəssisələrində tələbə sayı (əhalinin hər 10000 nəfərinə)

2016/2017	2017/2018	2018/2019	2019/2020	2020/2021
169	171	179	189	

Orta ixtisas təhsili müəssisələrində tələbə sayı (əhalinin hər 10000 nəfərinə)

2016/2017	2017/2018	2018/2019	2019/2020	2020/2021
53	48	52	56	

[4.4.1.] Bacarıq növünə görə İKT bacarığı olan gənclərin və yetkinlərin nisbəti (15-24 yaş)

Bir faylı və ya qovluğu kopyalayıb və ya köçürmə	76.7
Kopyalamaq və ya çoxaltmaq üçün alətdən istifadə etmək sənəddəki məlumatları hərəkət etdirmək	74.7
Cədvəllərdə cəbri formullarından istifadə	39.6

Yeni cihazların qoşulması və quraşdırılması (modem, printer, ra və s.)	23.4
Proqramın axtarışı, yüklənməsi, quraşdırılması və konfigurasiyası	17.5
Əlavələrlə e-poçt göndərilir	73.6
Xüsusi proqram istifadə edərək elektron təqdimatlar yaradılması	13.1
Kompüterlər və digər cihazlar arasında faylların ötürülməsi	11.2
1.1 proqramlarının dilinin istifadə edərək kompüter Proqramının ması	

[4.a.1.c] Təhsil məqsədi ilə kompüter əldə edən məktəblərin payı (ümumi məktəb sayında,%)

2016	2017	2018	2019	2020
94.3	94.7	95.3	96.8	
şəhər 98.6	şəhər 98.5	şəhər 98.4	şəhər 98.7	şəhər
kənd 92.8	kənd 93.4	kənd 94.1	kənd 96.2	kənd

[4.a.1.b] Təhsil məqsədi ilə İnternetə sahib olan məktəblərin payı (ümumi məktəb sayında,%)

2016	2017	2018	2019	2020
55.6	56.8	57.4	62.6	
şəhər 86.6	şəhər 90.0	şəhər 90.0	şəhər 89.6	şəhər
kənd 44.1	kənd 44.1	kənd 45.1	kənd 52.4	kənd

Əlavə göstəricilər

Gündüz ümumi təhsil müəssisələrində təhsil məqsədləri üçün istifadə olunan fərdi kompüterlər (1000 şagird üçün; ədəd)

2016	2017	2018	2019	2020
47	47	48	51	
şəhər 46	şəhər 45	şəhər 47	şəhər 49	şəhər
kənd 48	kənd 49	kənd əlli	kənd 54	kənd

Uşaqlar hazırlıq qruplarına daxil olmaqla.

Təhsil məqsədləri üçün istifadə olunan, gündüz təhsil müəssisələrində İnternetə çıxışı olan fərdi kompüterlər (1000 şagird üçün; ədəd)

2016		2017		2018		2019		2020	
28		27		27		29			
şəhər	32	şəhər	otuz	şəhər	31	şəhər	32	şəhər	
kənd	22	kənd	21	kənd	21	kənd	25	kənd	

Uşaqlar hazırlıq qruplarına daxil olmaqla.

[4.5.1] indeksləri (kişilər və qadınlar, şəhər və kənd Sgiach sakinləri, sərvətin üst və alt kvintilləri və digər qruplar, məsələn, əlillər, yerli insanlar və məlumatların mövcudluğuna görə münəfişdən təsirlənmiş insanlar) bu siyahıda təhsillə əlaqəli bütün göstəricilərdə parçalana bilər

Təhsil sistemində cins bərabərliyi indeksi, 2019

Coo t , şagird və tələbə sayını cinsinə görə təxir			
Məktəbəqədər sisələr	Gündüz ümumi təhsil sisələri	Orta peşə təhsili sisələri	Ali təhsil sisələri
0.88	0.88	1.78	0.95

YUNESKO-nun müəyyən etdiyi kimi, kişi ilə qadının nisbəti 1-ə bərabərdir, gender bərabərliyi deməkdir; kişilərin 0-dan 1-ə qədər; birdən çox qadınların üstünlük təşkil etməsi.

[4.c.1] (a) məktəbəqədər müəssisələrdə müəllimlərin nisbəti; b) ibtidai məktəb; c) orta məktəb; və d) iş qəbuldan əvvəl və ya iş müddətində ölkədə ən azı mütəşəkkil peşəkar müəllim hazırlığı (məsələn, pedaqogika) bitirmiş orta məktəb.

	2016	2017	2018	2019
a) ISCED	88.0	88.4	91.3	93.8
b) ISCED 1	89.5	98.0	99.5	99.8
c) ISCED 2	91.6	97.6	99.8	99.6
d) ISCED 3	93.1	97.6	98.4	99.6

Məlumat Beynəlxalq Təhsil Təsnifatına (ISCED 2011) uyğundur və tədris ilinin bitəcəyi təqvim ilinə aiddir.

Yalnız pedaqoqlar və metodist-pedaqoqlar.

Gündüz ümumi təhsil müəssisələrində ali təhsilli müəllimlərin nisbəti (ümumi müəllim sayının% -ində)

2016	2017	2018	2019
79	78	78	78

Əlavə göstərici

15 yaş və üzəri əhalinin savadlılıq dərəcəsi

(bu yaş qrupunun ümumi əhalisinin% -ində; görə əhali siyahıya almalarına görə)

	Kişilər	Qadınlar
1999	99.5	98.2
2009	99.9	99.7

HƏDƏF 5 GENDER bərabərliyi

[5.5.1 .] Milli parlamentlərdə və yerli idarəetmədə qadınların tutduğu yerlərin nisbəti

Milli parlamentlərdə qadınların tutduğu yerlərin payı (1 dekabr tarixinə, %)

2016	2017	2018	2019	2020
16.1	16.1	16.84	16.85	

Milli statistika idarələrinə və Parlamentlararası Birliyə görə (<http://www.ipu.org/wmn-e/classif-arc.htm>)

[5.5.2] İdarəetmə vəzifələrindəki qadınların nisbəti (rəhbər vəzifələrdə işləyənlərin ümumi sayının% -ində)

2016	2017	2018	2019	2020
34.9	34.5	35.6	35.8	

Onun sözlərinə görə əmək Force Sorğu (LFS).

[5.b.1] mobil telefonu olan insanların payı (% -lə)gender üzrə nisbətdə

2016	2017	2018	2019	2020
73.4	73.8	74.0	74.8	

kişilər				
77.8	77.9	77.3	77.5	
qadınlar				
69.1	69.7	70.8	72.1	

HƏDƏF 8. Uzunmüddətli iş və iqtisadi böyümə.

[8.1.1] Adambaşına düşən real ÜDM-in illik artım tempi (sabit qiymətlərlə; əvvəlki il % -i ilə nisbətə)

2016	2017	2018	2019	2020
95.8	99.2	100.6	101.4	

[8.2.1] İşləyən bir nəfərə düşən real ÜDM-in illik artım tempi (sabit qiymətlərlə; əvvəlki ilin% -i nisbətə)

2016	2017	2018	2019	2020
95.1	98.9	100.3	101.0	

[8.3.1] Qeyri-rəsmi məşğulluğun gender üzrə ümumi məşğulluq payı (% -lə)

2016	2017	2018	2019	2020
-	-	-	-	-
Kişilər				
-	-	-	-	-
qadınlar				
-	-	-	-	-

[8.5.1] Qadın və kişilərin orta saatlıq qazancı (manat)

2016	2017	2018	2019	2020
kişilər				
4.0	4.2	4.3	4.9	
qadınlar				
2.1	2,3	2.4	3.0	

Qadın və kişilərin orta aylıq nominal əmək haqqı (manat)

2016	2017	2018	2019	2020
------	------	------	------	------

kişilər				
629.6	663.1	670.2	764.8	
Qadınlar				
316.8	335.7	360.8	443.4	

Qadınlar və kişilər arasında cinsi əmək haqqı fərqi (% -lə)

2016	2017	2018	2019	2020
əlli	49	46	42	

[8.5.2] Gender və yaşa görə işsizlik nisbəti (İşçi Qüvvələri Araşdırmasına) görə, müvafiq yaş qrupunun işçi qüvvəsinin / iqtisadi cəhətdən fəal əhalinin % -də)

2016	2017	2018	2019	2020
İşsiz				
5.0	5.0	4.9	4.8	
kişilər				
4.2	4.1	4.1	4.0	
Qadınlar				
6.0	5.9	5.8	5.7	

Bu cədvəldə Azərbaycanda işçi qüvvəsini / əhalinin iqtisadi fəaliyyətini ölçmək üçün yaş əhatə dairəsi verilmişdir: - 15 yaş və yuxarı.

2016	2017	2018	2019	2020
İşsiz olan 15-64 yaşında				
5.1	5.0	5.0	4.9	
kişilər				
4.2	4.1	4.1	4.1	
Qadınlar				
6.0	5.9	5.9	5.7	

2016	2017	2018	2019	2020
15-24 yaş arası işsiz insanlar				
13.1	12.9	12.7	12.4	
Kişilər				
11.3	11.1	11.0	10.9	
Qadınlar				
15.1	14.9	14.7	14.2	
2016	2017	2018	2019	2020

Əlillər işsiz				
-	-	-	-	-
Kişilər				
-	-	-	-	-
Qadınlar				
-	-	-	-	-

[8.6.1] İşləməyən, oxumayan və peşə bacarığı qazanmayan gənclərin (15 ilə 24 yaş arası) payı (gənclərin ümumi sayında , %)

2016	2017	2018	2019	2020
-	-	-	-	-
Kişilər				
-	-	-	-	-
Qadınlar				
-	-	-	-	-

[8.7.1] Cinsinə görə bölünmüş 5-17 yaşlı uşaq əməyinə cəlb olunan uşaqların payı və sayı (müvafiq yaşdakı uşaqların sayında%)

2016	2017	2018	2019	2020
-	-	-	-	-
Oğlanlar				
-	-	-	-	-
Qızlar				
-	-	-	-	-

[8.8.1] Ölümcül və ölümcül olmayan peşə xəsarətləri

2016	2017	2018	2019	2020
Cəmi, 10.000 işçiyə				
1.6	1,2	1.3	1.8	-
Ölümlər daxil olmaqla , 10.000 işçiyə				
0,4	0,4	0.3	0,4	

Mənbə: MDB-nin Dövlətlərarası Statistika Komitəsi. MDB regionunda Davamlı Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinin göstəricilərinin monitorinqi. 2016-2019. Statistik məcmuəsi

Əsas cari strateji sənədlər				
	Status	Vaxt qü	Sektorlar əhatə olunur	Əsas hədəflər
İlk Milli Müəyyənləşdirilmiş MDM)	2017-əqdimdir	2017-lər	Bütövlükdə yyyat	- Hədəf: 2030 - cu ilədək ümumi istixana qazı arının 1990-cı il səviyyəsindən yüzə 35 azalmasına naq - Tullantıların azaldılacağı əsas sahələr ır: enerji (enerji sektoru ilə əlaqədar qanunvericilik in və qaydaların hazırlanmasını təmin etmək, istifadə texnologiyaların müasir ekoloji cəhətdən təmiz giyalarla əvəz edilməsi, enerji cı şəbəkələrin yenidən qurulması , məsələn qazdakı lərinin azaldılması paylama şəbəkələri 2020-ci ilədək); nəqliyyat sənayesi (ictimai nəqliyyatda elektrikli at vasitələrinin istifadəsini təşviq etmək, dəmir in elektrifikasişdırılmasını təmin etmək); tullantıların unması sektoru (müasir qatı tullantıların idarə i sisteminin yaradılması)
Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış	2012-əsdiqdir	2011-lər	İdarəetmə, at, enerji, su sənaye	2020-ci ilədək adambaşına düşən ÜDM- 0 dollar - Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnkişaf nının insan inkişafı təsnifatına görə yüksək səviyyədə kişafı səviyyəsində olan ölkələr qrupunda ən yüksək ərə nail olmaq - İnşaat artımının və bərpa olunan və alternativ nənblərinin istifadəsinin təmin edilməsi 6 beynəlxalq hava limanının ləşdirilməsi - Su və tədarükü yaxşılaşdırmaq üçün kənd və ər in su təmizləyici qurğularla təmin edilməsi və suyun ətinin mütəmadi izlənilməsinin təmin edilməsi - Neft-kimya sənayesinin modernləşdirilməsi - İqtisadi şaxələndirmənin təmin edilməsi və z sektorundan uzaqlaşma

Milli iqtisadi perspektiv üçün yol xəritəsi	2016- əsdidiq dir	2016- lər	İdarəetmə, sənaye , nəqliyyat	• Məhkəmə hakimiyyətinin daha da irilməsi • Ticarət mühitinin yaxşılaşdırılması • Ən uyğun və rəqabətə davamlı vergi və tariflərinin təsdiqlənməsinin təmin edilməsi • Regional miqyaslı nəqliyyat və logistika rinin inkişafı • Yenilənə bilən enerji mənbələrinin payını qla bir vahid ÜDM istehsalı üçün enerji istehlakının ma endirilməsi
Azərbaycan Respublikasında a və ticarətin inkişafı üçün strateji itəsi	2016- əsdidiq dir	2016- lər	İdarəetmə, sənaye , nəqliyyat	• Azərbaycanın regional bir logistika inə çevrilməsi • Sərbəst ticarət zonalarının sayının artırılması xniki-iqtisadi əsaslandırmanın aparılması • İqtisadiyyatı şaxələndirmək üçün ticarətin ası və daha yüksək əlavə dəyərli məhsulların nin asanlaşdırılması • İqtisadiyyatda özəl sektorun rolunun irilməsi
Azərbaycanda alternativ və bərpa enerji mənbələrinin istifadəsi üzrə trategiya (2015-2020)	2015- əsdidiq dir	2015- illər	İdarəetmə, enerji	• Enerji sektorunda bərpa olunan enerji ərinin payının artırılması • Yenilənə bilən enerjinin mərkəzləşdirilmiş unması üçün strukturların yaradılması • Alternativ və bərpa olunan enerji mənbələri ndə tətbiqi üçün tənzimləyici bazanın yaradılması • Yenilənə bilən enerji mənbələri üçün tarif nin təkmilləşdirilməsi
Neft və qaz sənayesinin inkişafı rateji yol xəritəsi	2016- əsdidiq dir	2016- lər	Enerji, sənaye	• Məsələn, sahil enerji infrastrukturunu qla milli enerji təhlükəsizliyini təmin etmək • Qaz nəqli variantlarının şaxələndirilməsi • Neft və qaz sənayesində Xəzər və Avropa əri ilə əlaqələrin inkişafı

İnkişafı ilə bağlı strateji yol com Ənənəvi xidmətləri	2016- əsdic dir	2016- lər	Enerji, su əsi	- Alternativ və bərpa olunan enerji ərinə artan investisiya - Yaxın 5-10 ildə ölkənin elektrik enerjisi potensialının 1000 MVt artırılması və bərpa olunan ərdən (külək enerjisi - 350 MVt, günəş enerjisi - 50 ioenerji - 20 MW) 420 MVt enerji istehsalı. - Enerji bazarında tariflərə yenidən baxılması
Ağır sənayenin inqayırmanın inkişafı üçün strateji itəsi	2016- əsdic dir	2016- lər	Sənaye	- Tətbiqi Power Save-gayuschih də ekoloji exnologiyaları cal standartlarına - Ağır sənayenin istehsalı artmışdır

Digər əhəmiyyətli sənədlər

			Status	Vaxt qü	Sektorlar əhatə olunur
Azərbaycan Respublikasında ixtisaslaşmış turizm inin inkişafı üçün strateji yol xəritəsi			2016-cı ildə dilmişdir	2016- lər	Çoxsektorlu
2010-2014-cü illərdə ekoloji vəziyyəti şdırmaq üçün Fəaliyyət Planı			2010-cu ildə dilmişdir	2010- lər	Çoxsektorlu
2003-2010-cu illər üçün ekoloji davamlı sosial və inkişaf üçün milli proqram			2003-cü ildə dilmişdir	2003- lər	Çoxsektorlu

2009-2013-cü illər üçün Azərbaycan bölgələrinin iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı	2009-cu ildə dilmişdir	2009-	Çox sektorlu, əsasən enerji və su idarəetməsi
2003-2008-ci illər üçün meşələrin bərpası və təmir salınması üzrə Dövlət Proqramı	2003-cü ildə dilmişdir	2003-	Çoxsektorlu lər
2004-2010-cu illər üçün yay / qış otlaqları, iklərdən səmərəli istifadə və səhrələşmənin tənzimlənməsi üzrə Dövlət Proqramı	2004-cü ildə dilmişdir	2004-	Çoxsektorlu lər
2005-2015-ci illər üçün yanacaq-enerji kəmərinin inkişafı üzrə dövlət proqramı	2005-ci ildə dilmişdir	2005-	Enerji lər
2004-2010 Dövrü üçün Hidrometeorologiyanın Proqramı	2004-cü ildə dilmişdir	2004-	Su təsərrüfatı lər
2004-2010-cu illər üçün təhlükəli tullantıların təhliləsinə dair dövlət strategiyası	2004-cü ildə dilmişdir	2004-	Tullantıların idarə olunması lər

Ölkə haqqında əsas məlumat

Azərbaycan Cənubi Qafqaz ölkəsidir ki, gəlirləri orta səviyyədən yüksəkdir. Onun əhalisinin, Cənubi Qafqazda ən böyük illik artımı olan ölkədir.

Qiymətləndirməmizə görə, 2020-ci ilin sonuna Azərbaycan əhalisi 10 233 798 nəfər olub. 2020-ci ildə Azərbaycan əhalisi təxminən 140 101 nəfər artmışdır. Azərbaycan əhalisinin ilin əvvəlində 10 093 697 nəfər qiymətləndirildiyini nəzərə alsaq, illik artım 1.39% təşkil edib.

Azərbaycan iqtisadiyyatı keçmiş Sovet İttifaqının digər ölkələrindəki kimi bir trayektoriya ilə getdi. Müstəqillik öncəsi səviyyələrini iki dəfədən çox azaldı, 1990-cı ildəki 22,7 milyard dollardan 1995-ci ildə 9,5 milyard dollara, ardından yavaş-yavaş özünə gəldi. 2005-ci ildə Azərbaycanın ÜDM-i 1990-cı il səviyyəsini aşdı və 2017-ci ilə qədər müstəqillik qazanandan əvvəl yüzə 56 artdı.

Azərbaycan ərazisi, Ermənistan tərəfindən bölünmüş, əlaqəsiz iki hissədən ibarətdir. Azərbaycan ərazisinin daha böyük hissəsi Cənubi Qafqazın Xəzər dənizinə çıxışı olan yeganə hissəsidir və ölkənin eksklavı olan Naxçıvan Muxtar Respublikası quru torpaqla əhatə olunub və Ermənistan, İran və Türkiyə arasında yerləşir.

Azərbaycan iqtisadiyyatı xidmətlərdən (yüzə 35,2) və kənd təsərrüfatından (yüzə 5,3) daha çox sənaye və inşaat sənayesindən (2018-ci ildə ÜDM-in 52,2 faizini təşkil etmişdir) (WorldBank, 2019 [1]) asılıdır .

Ticarət

Azərbaycan Ümumdünya Ticarət Təşkilatının müşahidəçisidir, üzvü deyildir. Avrasiya İqtisadi Birliyinin üzvü deyil, ancaq Şərq Tərəfdaşlığı (ŞA) siyasət təşəbbüsü çərçivəsində Avropa Birliyinin Avropa Qonşuluq Siyasəti üçün hədəf bir ölkədir. Bu təşəbbüslər, iqtisadi inkişaf, idarəetmə, əlaqə və insanlar arasında təmas sahələrində fəaliyyət göstərərək Aİ-nin Azərbaycanla əlaqələrini dərinləşdirməyi hədəfləyir (EuropeanCommission, 2019 [3]). 1999-cu ildən bəri AB ilə ticarət əlaqələri Tərəfdaşlıq və Əməkdaşlıq Sazişi ilə tənzimləndi və daha əhatəli ticarət razılaşması üçün 2017-ci ildə danışıqlar başladı (Avropa Komissiyası, 2019 [4]).

Azərbaycanın bütün ixracatı “faydalı qazıntılar ” kimi təsnifləşdirildiyi az hissəsi istisna olmaqla, neft və qaz sənayesində həyata keçirilir. Ölkənin ən əhəmiyyətli ixrac maddəsi xam neft (ixracatın yüzə 82-i), onu neft qazı (yüzə 9,1) və təmizlənmiş məhsullar (yüzə 2,3) izləyir. Kiçik bir metal ixracı xaricində digər

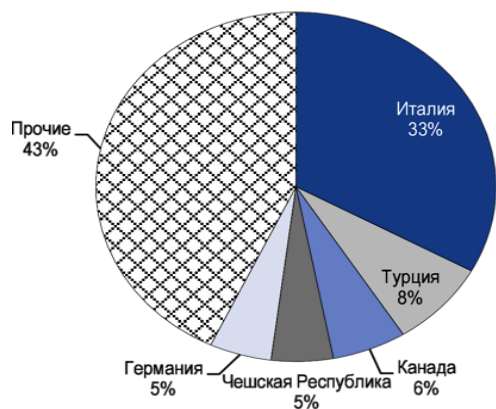
ixracatların da payı çox azdır. Əgər Azərbaycan əsasən xam karbohidrogen ehtiyatları ixrac edirsə, o zaman əsasən hazır sənaye malları və istehlak malları idxal edir. Əsas idxalatı avadanlıq (yüzdə 25) və nəqliyyat vasitələri (yüzdə 11, əsasən idxalın yüzdə 3,9'unu təşkil edən minik avtomobilləri), həmçinin metal (yüzdə 10), kimyəvi məhsullar (yüzdə 10) və tərəvəzdir (yüzdə 8). Minik avtomobillərindən sonra Azərbaycanın ikinci ən vacib idxal olunan məhsulu neft emalı məhsullarıdır.

Azərbaycanın əsas ixrac bazarı Avropa İttifaqı (ixracın 59,2 faizi), xüsusilə İtaliya (33 faiz), Çexiya Respublikası (5,4 faiz), Almaniya (4,9) və Portuqaliya (4,7 faiz) çıxış edir. Aİ-dən kənarda İxrac məqsədli iri ölkələr sırasına Azərbaycanın sıx tarixi, mədəni və linqvistik əlaqələri, Kanada (6 faiz) və İsrail (4,5) birləşdirən Türkiyə (8 faiz) daxildir. Keçmiş Sovet İttifaqında Azərbaycanın ixracının ən mühüm ölkələri onunla qonşu olan Gürcüstan (3,8 faiz) və Ukraynadır (2,5 faiz), Rusiya isə cəmi 1,4 faiz təşkil edir.

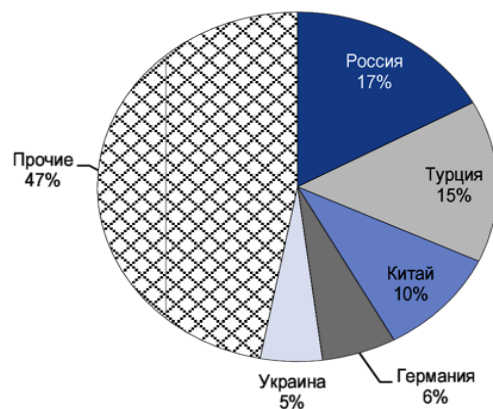
Azərbaycanın əsas ixrac bazarı Avropa İttifaqıdır (ixracatın yüzdə 59,2), xüsusilə İtaliya (yüzdə 33), Çexiya (5,4 %), Almaniya (4,9 %) və Portuqaliya (4,7 %). AB xaricindəki əsas ixracat ölkələri arasında Azərbaycanın yaxın tarixi, mədəni və dil əlaqələri olduğu Türkiyədir (8%), Kanada (yüzdə 6) və İsrail (yüzdə 4,5)isə yer alır. Keçmiş Sovet İttifaqında Azərbaycanın ixracının ən mühüm ölkələri onunla qonşu olan Gürcüstan (3,8 faiz) və Ukraynadır (2,5 %), Rusiya isə cəmi 1,4 faiz təşkil edir.

Avropa İttifaqı Azərbaycanın ən böyük idxal mənbəyidir (25,5 faiz) olan Almaniya (5,6 faiz), İtaliya (3,6 faiz), Birləşmiş Krallıq (3,3 faiz) və Niderland (2 faiz) Aİ-dən Azərbaycanın əsas idxal mənbələridir. Azərbaycanın qonşu ölkələri, Rusiya Federasiyası (17 faiz) və Türkiyə (15 faiz) Çin Xalq Respublikasının (9,7 faiz) Azərbaycanın əsas idxal ölkələridir. Keçmiş Sovet İttifaqı ölkələrindən Rusiya Federasiyası ilə yanaşı, Ukrayna (5,1 faiz), Gürcüstan (3,2 faiz) və Qazaxıstan (yüzdə 1,6) Azərbaycana ən çox ixracat edən ölkələrdir.

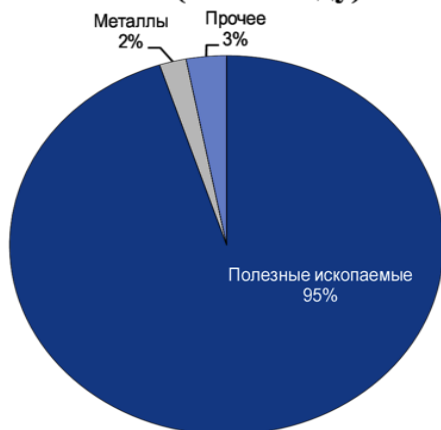
**(а) Страны назначения экспорта
(в 2017 году)**

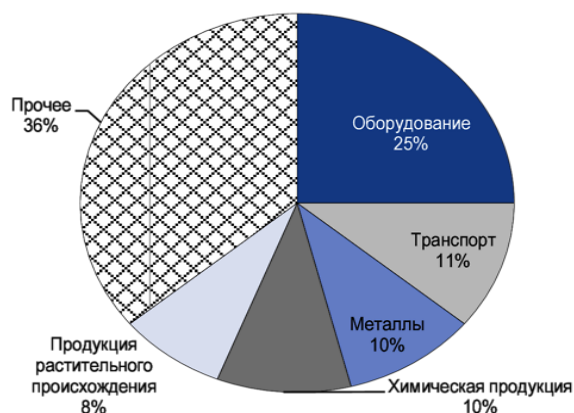
**(б) Страны происхождения импорта
(в 2017 году)**

**(с) Экспорт в разрезе категорий
(в 2017 году)**

**(д) Импорт в разрезе категорий
(в 2017 году)**

Mənbə: Observatory of Economic Complexity (2017[6]), *Azerbaijan: Exports, Imports and Trade Partners*, Observatory of Economic Complexity, <https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/aze/>

Azərbaycanda logistikanın inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsində 2020-ci ilə qədər 2015-ci illə müqayisədə konkret bölgələr və ölkələrlə ticarət həcmnin artırılması hədəfləri qoyulur (Azərbaycanın əsas strateji sənədləri üçün bölmə 2.3-ə baxın). Azərbaycan Qara dənizdə Orta Asiya ilə ticarəti 40 faiz, İran isə 25 faiz artırmağa çalışır. Eyni zamanda tranzit həcmələrini müxtəlif marşrutlarla artırmağı hədəfləyir: Orta Asiya ilə Avropa arasında 25 faiz, Çin ilə Avropa arasında 3 faiz, Rusiya Federasiyası ilə İran arasında 40 faiz (Azərbaycan Prezidenti, 2016 [5]).

İnvestisiya mühiti

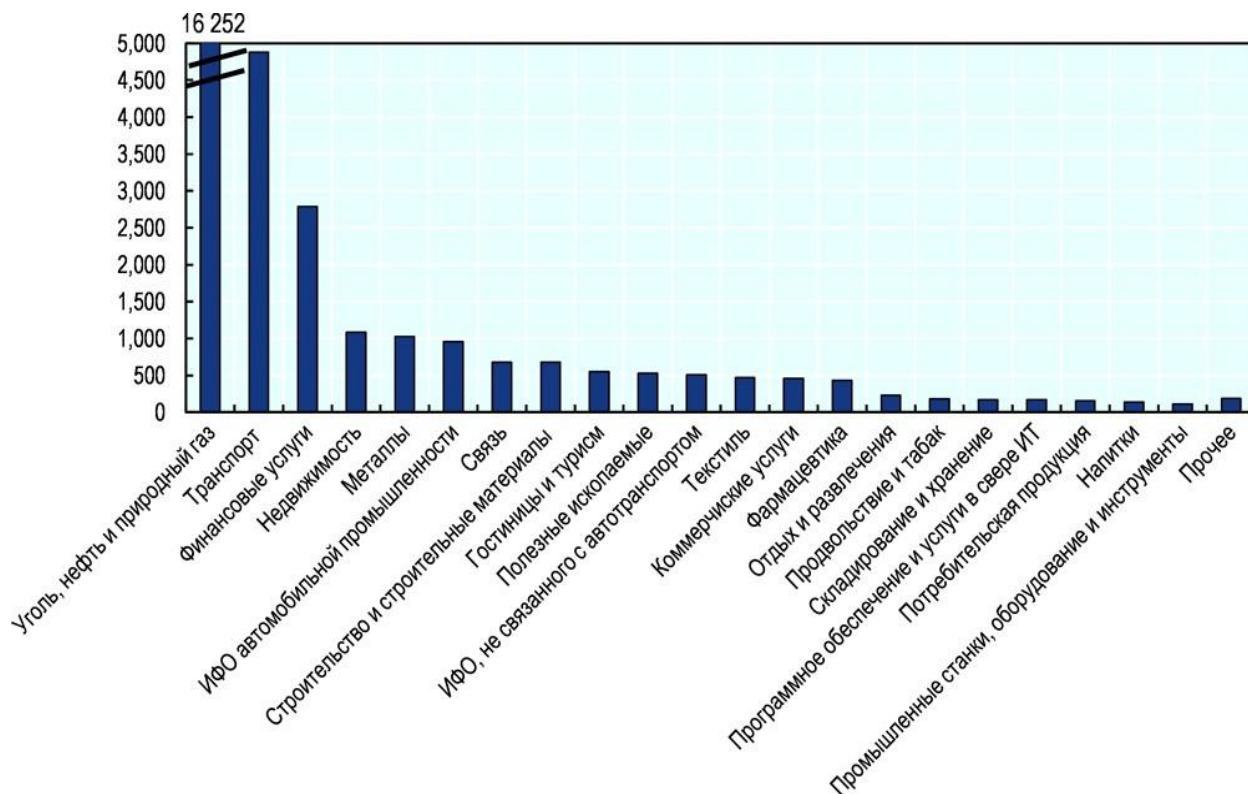
Son illərdə Azərbaycan, şirkətlərin ölkədə fəaliyyət göstərməsi üçün institusional, tənzimləyici və əməliyyat mühitini gücləndirərək investisiya mühitini yaxşılaşdırmaq üçün böyük islahatlar həyata keçirmişdir. Bu cür islahatlar və proqramlar hökumətin sənayeni inkişaf etdirmək və ölkənin dünyadakı imicini yaxşılaşdırmaq səylərinin bir hissəsidir (OECD, 2019 [7]). Dünya Bankının Doing Business (2019 [8]) hesabatına əsasən, ölkədə tikinti icazələri, elektrik təchizatı, əmlak qeydiyyatı, kreditlərin alınması, minoritar investorlarının qorunması, vergilərin ödənilməsi, sərhədyanı ticarətə dair qanun və qərarlarında ciddi irəliləyişlər olmuşdur. Bu islahatlar 2018-ci ildə 57-ci olan 2019-cu ildə 190 ölkə arasında 25-ci olan və göstəricilərini ən çox yaxşılaşdıran dünyanın ilk on ölkəsi oldu və ölkədəki ümumi mühiti əhəmiyyətli dərəcədə yaxşılaşdırdı (OECD, 2019 [7]).

Azərbaycanda keçirilmiş ən son OECD sorğularından biri kimi, biznes də Azərbaycandakı islahatları müsbət qəbul edir: şirkətlərin 50-dən faizindən çoxu bütün islahatları “yaxşı” və ya “çox yaxşı” hesab edir (OECD, 2019 [7]). Müəssisələr tərəfindən yaxşı qarşılanan islahatlar arasında şirkət yoxlamalarının dayandırılması (şirkətlərin yüzdə 86-sı yaxşı və ya çox yaxşı cavab verdi) və onlayn lisenziyalaşdırma xidmətləri (yüzdə 82) və viza xidmətləri (yüzdə 77) təmin edilir. Vergi sisteminin sadələşdirilməsi və gömrük sisteminin sadələşdirilməsi kimi digər təşəbbüslər də Azərbaycanda iş adamları tərəfindən rəğbətlə qarşılanır.

Lakin investisiya mühitinin yaxşılaşdırılması üzrə bu cür islahatlara baxmayaraq, Azərbaycan hələ də peşəkar bacarıqların formalaşmasına, şirkətlərin rəqabətinin gücləndirilməsinə və qeyri-müəyyənliyin azaldılmasına yardım etmək üçün öz imkanlarını yaxşılaşdırmalıdır. Qanunverici bazanın yaxşılaşdırılmasına baxmayaraq, mövcud biznes şərtləri hələ də yeni şirkətlərin bazara çıxarılmasını və mövcud müəssisələrin genişləndirilməsini maneə törədir (EBRD, 2019[9]). OECD tərəfindən araşdırılmış bəzi şirkətlərin məlumatlarına görə, böyüməyə yönəldilən sənaye sahələrində dəyişkənlik var ki, bu da şirkətlər üçün qeyri-müəyyənlik yaradır və təşəbbüslərin effektivliyini maneə törədir (OECD, 2019[7]). Şirkətlər bu islahat proqramını razılaşma və uzunmüddətli olacağı təqdirdə məmnuniyyətlə qarşılayırlar.

Yeni müəssisələrə elan edilmiş xarici investisiyalar (birbaşa xarici investisiyalar) üzrə beynəlxalq məlumatlar Azərbaycanda iqtisadi fəaliyyət növləri üzrə sərhədyanı investisiyaları haqqında təsəvvür yaradır.

2003-cü ilin yanvarından 2017-ci ilin sentyabrına qədər yeni müəssisələrə pul vəsaitlərinin məcmu kapitalı milyonlarla ABŞ dolları ilə

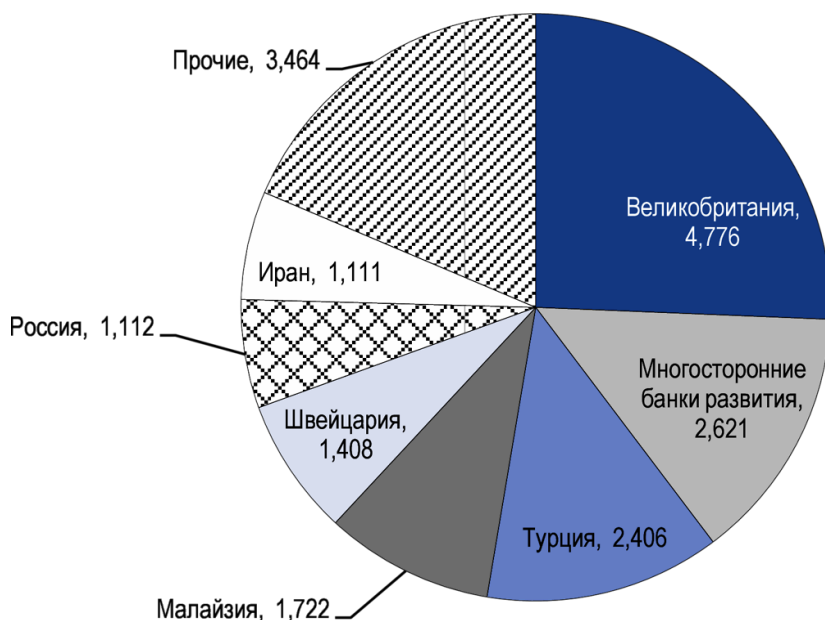
Mənbə: ОЭСР на основе *fDi Markets* (2019[12]), *fDi Markets: the in-depth crossborder investment monitor* (базаданных), *fDi Markets*, <https://www.fdimarkets.com/>

2003-cü ildən 2017-ci ilə qədər iqtisadi sektorda yeni müəssisələrə 32,7 mlrd. dollar birbaşa xarici investisiya layihələrini cəlb edib. Onlardan 50 faizi (və ya 16,3 milyard ABŞ dolları) kömür, neft və təbii qaz sahələrinə yönəldilmişdir. İnfrastruktur investisiyaları, xüsusilə də nəqliyyat sahəsində, təxminən, 5 mlrd. dollar cəlb edilib (birbaşa xarici investisiyanın 15 faizi yeni müəssisələrə), bu regionun digər ölkələri ilə müqayisədə nisbətən böyük həcmdir. Bu, yeni ticarət marşrutlarının və nəqliyyat dəhlizlərinin inkişafı, xüsusilə "Ələt" azad ticarət zonasının yaradılması, beynəlxalq ticarət dəniz limanının və Bakı – Tbilisi – Qars dəmir yolunun tikintisi ilə bağlı hökumətin cari prioritetləri ilə uzlaşır. Ümumiyyətlə, hökumət birbaşa xarici investisiyanın payının artırılması, onların faiz diversifikasiyasının zəruriliyini qeyd edir. Strateji Yol Xəritəsində milli iqtisadiyyatın perspektiv üçün göstərildiyi kimi 2017-ci ildə 2025-ci ilə qədər neft, neft və təbii qaz və neft sektorundan kənar ÜDM-in 2,6 faizdən 4 faizədək artırmağa çalışacaq. (Center for Analysis of Economic Reforms and Communication, 2017[11])

Avropa Birliyi (xüsusən də İngiltərə) Azərbaycanda ən böyük birbaşa xarici investisiya mənbəyidir. Yalnız 2009-2017-ci illərdə əsas kapitalla qoyulan xarici investisiyanın yüzdə 30 (və yüzdə 25,7) hissəsini təmin etmişdir.

Azərbaycanda XBI, 2009-2017

(milyonlarla Azərbaycan manatı ilə)

Mənbə: The State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan (2018[14]), *Foreign investment directed to fixed capital by foreign countries*, The State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan, <https://www.stat.gov.az/source/construction/en/020en.xls>

İqlimin dəyişməsi

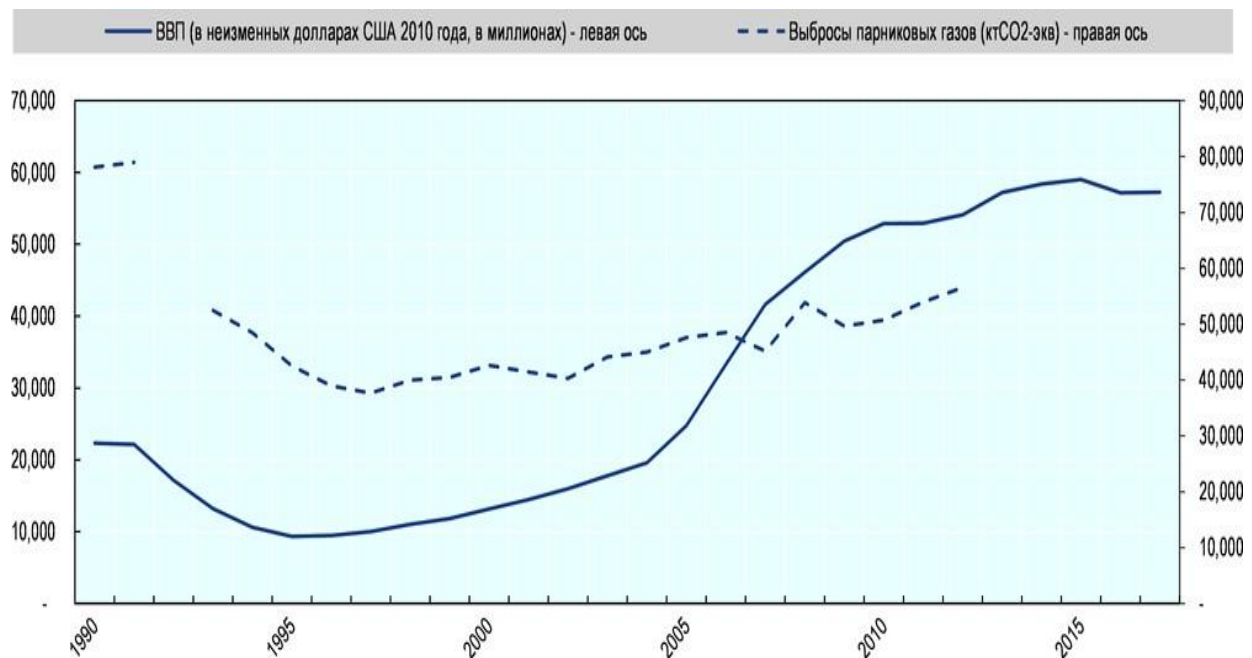
Ölkənin nisbətən kiçik ölçüsü nəzərə alınmaqla, onun ümumi emissiyaları istixana qazlarının ümumi global emissiyalarının yalnız 0,1 faizini təşkil edir. 1990-cı illərdə Sovet İttifaqı dağıldıqdan sonra Azərbaycanın həm PQ, həm də ÜDM-i iki dəfə azalıb. Onun PG emissiyaları 78-ci ildə 2 mtso2 ekv-dən 1990-cı ildə 38 mtso2-ekv-ə düşüb, 1997-ci ildə isə onun ÜDM-i azalıb. Son iki onillikdə Azərbaycanın emissiyaları yavaş-yavaş artır, lakin 2012-ci illə bağlı 1990-cı illərin səviyyələrindən çox olmamışdı. Digər tərəfdən, 1990-cı illərin sonlarından Azərbaycan iqtisadiyyatı sürətlə inkişaf edir: 2017-ci ilə qədər o, müstəqillikdən 2,5 dəfə böyük idi. Bunun nəticəsində Azərbaycan iqtisadiyyatının PQ tullantılarının intensivliyi 3,5 kqso2-ekv-dən 1 ABŞ dollarına iki dəfədən çox azalmışdır. ABŞ dolları (dəyişməz 2010-cu ildə) 1990-cı ildə 1 kgso2-ekv 1 ABŞ dolları təşkil edir.

ABŞ-ın ÜDM 2012-ci il. Bu rəqəm bu araşdırmada təhlil edilən ölkələrdə Yq tullantılarının ən aşağı intensivliyi olduğu halda, İƏİT — in üzvü olan dövlətlərdə orta göstəricidən xeyli yüksəkdir (0,35 kqso2-ekv 1 ABŞ dolları). 2012-ci ildə ABŞ) (Bakubank, 2019[1]).

İqlimin dəyişməsi

Ölkənin nisbətən kiçik ölçüsü səbəbindən ümumi tullantıları ümumi qlobal istixana qazı (İQ) emissiyalarının yalnız 0.1 faizini təşkil edir. 1990-cı illərdə Sovet İttifaqının dağılmasından sonra istər istixana tullantıları, istərsə də Azərbaycanın ÜDM-i yarıya endirildi. İQ emissiyaları 1990-cı ildəki 78 mtCO₂-ekvandan 1997-ci ildə 38 mtCO₂-ekvaya düşmüş, ÜDM-da azalmışdı. Azərbaycanın tullantıları son iyirmi ildə yavaş-yavaş artmaqdadır, lakin 2012-ci ilədək hələ 1990-cı illər səviyyəsini aşmamışdır. Digər tərəfdən, Azərbaycan iqtisadiyyatı 1990-cı illərin sonlarından bəri sürətlə böyüyür: 2017-ci ilə qədər müstəqillik qazanandan əvvəl 2,5 dəfə böyüyürdü. Nəticədə, Azərbaycan iqtisadiyyatından çıxan İQ emissiyalarının intensivliyi 1990-cı ildə 1 ABŞ dolları üçün 3,5 kq CO₂-ekvandan (davamlı 2010 dolları ilə) 2012-ci ilə qədər ÜDM-in 1 ABŞ dolları üçün 1 kq CO₂-ekv səviyyəsindən iki dəfəyə qədər azalıb. Bu göstərici bu işdə təhlil olunan ölkələrdə ən aşağı İQ emissiya intensivliyi olmasına baxmayaraq, OECD üzv ölkələrindəki ortalamadan xeyli yüksəkdir (2012-ci ildə 1 ABŞ dolları üçün 0,35 kq CO₂-ekv) (WorldBank, 2019 [1]) .

1990-2017-ci illərdə Azərbaycanın İQ emissiyaları və ÜDM

WorldBank (2019 [1]), Dünya İnkişaf Göstəriciləri (verilənlər bazası), Dünya Bankı, <https://data.worldbank.org/indicator/EN.ATM.GHGT.ZG>

Azərbaycanın adambaşına düşən emissiyaları da 1990-cı ildəki 10.9 tCO₂-ekv səviyyəsindən 6.1 tCO₂-ekvaya enmişdir. Bu göstərici digər karbohidrogen asılı iqtisadiyyatların Qazaxıstan və Rusiya Federasiyası kimi üçdə birindən az, və OECD-nin üzv ölkələrdə adambaşına ortalama 12.9 tCO₂e olan yarısından az olsa da, 3,8 tCO₂-ekq miqdarında Gürcüstan əhalinin adambaşına düşən emissiyalardan xeyli yüksəkdir. (WorldBank, 2019 [1]).

Azərbaycanda İnfrastruktur Ehtiyacları və Cari Planlar

Azərbaycanın infrastrukturu Avrasiya ölkələri və ümumiyyətlə yuxarı gəlirli ölkələrlə müqayisədə nisbətən yüksək keyfiyyətə malikdir. Əksər göstəricilərə görə, infrastrukturu hava trafiki və yol hərəkəti istisna olmaqla, Rusiya Federasiyası və Türkiyənin infrastrukturu ilə eyni səviyyədədir və ya ondan daha yaxşıdır. Bununla birlikdə, Azərbaycanın adambaşına düşən əsas fondları keçmiş Sovet İttifaqı ölkələrində ən aşağı göstəricilərdən biridir və xüsusilə dəmir yollarının modernləşdirilməsi, suvarma və su təchizatı və kanalizasiyanın yaxşılaşdırılması sahələrində artan infrastruktur investisiyaları üçün geniş imkanlar var. İnfrastruktur xidmətlərinin göstərilməsi bölgələrdən bölgələrə xeyli dəyişir, kənd yerləri isə diqqət yetirmir (WorldBank, 2015 [16]). Nisbətən yaxşı infraqurkтура baxmayaraq, Azərbaycan Dünya Bankının (123-cü yer 167 ölkə arasında) logistika göstəriciləri indeksində zəif göstəricilər nümayiş etdirir.

Azərbaycanda infraqurkturnun keyfiyyəti

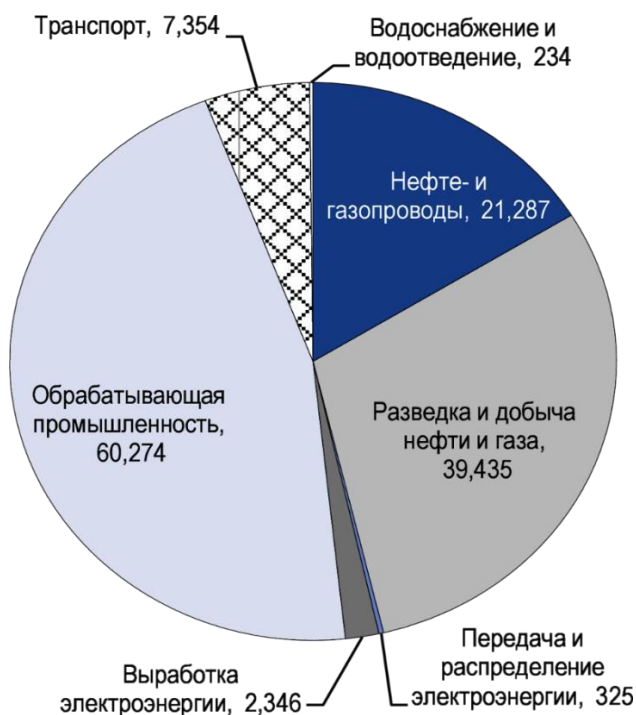

Mənbə: World Economic Forum (2017[18]), *The Global Competitiveness Report 2017-2018*,

World Economic Forum, <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf>

Planlaşdırılan və tikilməkdə olan 131.4 milyard ABŞ dolları dəyərində investisiya layihəsindən enerji layihələri investisiyaların böyük hissəsini və ya ümumi sərmayənin 63.4 milyard ABŞ dolları (yüzdə 48), ardınca emal sənayesi layihələri (60,2 milyard dollar və ya 46%) və nəqliyyat (7,5 milyard ABŞ dolları ya da yüzdə 6) gəlir.

Azərbaycanda sektorlara görə investisiya layihələri (milyonlarla ABŞ dolları ilə planlaşdırılır və inşa olunur)

Mənbə: OECD, 2019-cu ilin iyun ayına olan məlumat bazalarına əsaslanır

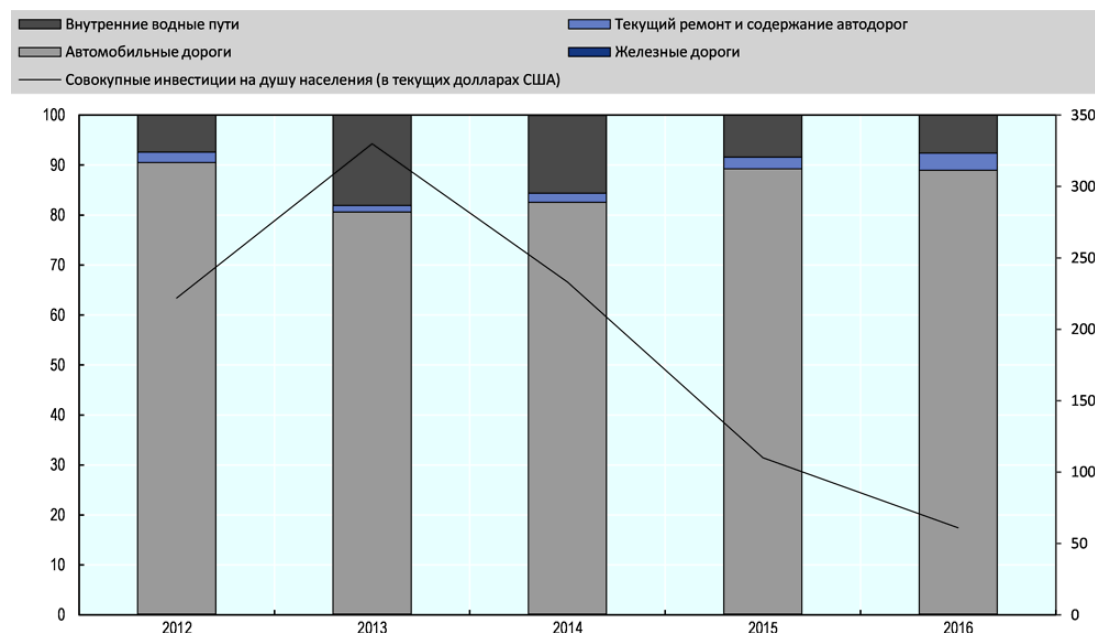
Su layihələri ümumi investisiyanın yalnız yüzdə 0,2 (234 milyon ABŞ dolları) hissəsini təşkil edir və əsasən su təchizatı və kanalizasiya ilə əlaqədardır. Enerji investisiyalarında, investisiyaların böyük bir hissəsi neft və qaz kəşfiyyatı və hasilatı layihələrinə (ümumi enerji layihələrinin yüzdə 62-dən çoxu və ya 39,4 milyard dollar), ardından böyük neft və qaz boru kəməri layihələrinə (21,2 milyard dollar, 34%) və elektrik istehsalına (2,3 milyard ABŞ dolları ya da y 4%) düşür. Elektrik enerjisi ötürülməsi və paylanması investisiyaları 325 milyon ABŞ dolları səviyyəsindədir və ikinci dərəcəli şəhərlərdə və kənd yerlərində paylayıcı şəbəkənin təkmilləşdirilməsinə yönəldilmişdir. (AİB, nd. [19]).

Nəqliyyat

Azərbaycanda nəqliyyat xərcləri yüksəkdir və paytaxt Bakının hüdudlarından kənarda nəqliyyat zəif inkişaf edib, bu da kənd sakinlərinin iqtisadi perspektivləri üçün ciddi maneədir. Azərbaycanın avtomobil və dəmir yolu şəbəkələri ölkənin Xəzər dənizi sahilində yerləşməsindən və İran, Rusiya Federasiyası və Türkiyə kimi böyük bazarlara yaxınlığından faydalanması üçün modernləşdirmə və artan təmir və təmir xərclərini tələb edir (WorldBank, 2015 [16]) Lakin son illər Azərbaycan əhalisinin adambaşına düşən nəqliyyat infrastrukturuna çəkilən xərclər azalıb.

Azərbaycanın daxili nəqliyyat infrastrukturuna investisiyalar (2012-2016-cı illərdə)

Daxili infraquruktura (sol ox) ümumi investisiyaların daşınma növləri (faizlərlə) üzrə bölgüsü və cari ABŞ dolları ilə adambaşına düşən daxili nəqliyyat infraquruktura (sağ ox) ümumi investisiyalar.

Mənbə: ITF (2019[20]), *Transport performance indicators*, International Transport Forum, <https://doi.org/10.1787/trsprt-data-en>

Dövlətin nəqliyyat infraquruktura xərcləri yol infraquruktura qoyulan investisiyaların üstünlük təşkil edərkən, daxili su yolu infraqurukturu böyük, lakin ikinci dərəcəli olmaqda davam edir. Daxili infraquruktur xərclərinin yalnız 0,2 faizi ölkənin dəmir yolu şəbəkəsinə aiddir (ITF, 2019 [20]).

Azərbaycanın daxili nəqliyyatı zamanla yük nəqliyyat növündən əsasən avtomobil nəqliyyat növlərinə keçid etmişdir. 2005-ci ildə ölkənin yükdaşıma nəqliyyatı ton-kilometrə, görə yük dövriyyəsinin yalnız 44% təşkil edirdi, lakin 2015-ci ilə qədər bu pay 71%-ə (15,5 milyard ton-kilometrə) yüksəldi və dəmir yollarının payı 56%-dan, 29%-a düşdü (6,2 milyard ton-km). Sərnişindaşımada avtonəqliyyatın üstün vəziyyəti daha da nəzərə çarpır: 2015-ci ildə

sərnişindaşıma dövriyyəsinin 98 faizi avtomobil sərnişindaşması təşkil edir ki, bunun (23,8 milyard sərnişin kilometrə, 2009-cu ildə isə 15,3 milyard), yalnız 2 %-i (0,5 milyard sərnişin kilometrə, bu da 2009-cu il ilə müqayisədə 1,1 milyard sərnişin kilometrə azdır) dəmir yolunun payına düşür(UNECE, 2018 [21]).

Yol sektorunda hökumətin əsas inkişaf strategiyası "Azərbaycan 2020: İrəliyə baxırıq" iki dəhlizin inkişafına üstünlük verir: biri paytaxt Bakıdan Gürcüstana şərq-qərb, digəri isə Rusiya Federasiyasından İrana şimal-cənub dəhlizi (Hökumət) Azərbaycan, 2012 [22]). Bununla birlikdə, Dünya Bankı daxili əlaqəni yaxşılaşdırmaq və nəqliyyat və ticarət xərclərini azaltmaq üçün ikinci və yerli yollara diqqət yetirməyi tövsiyə edir (WorldBank, 2015 [16]).

Avtomobil yolu sahəsində hökumətin əsas inkişaf strategiyasında "Azərbaycan-2020: Gələcəyə baxış " iki dəhlizin inkişafı prioritet kimi göstərilir: paytaxt Bakıdan Gürcüstana, Şərqdən Qərbə, Şimaldan Cənuba, Rusiya Federasiyasından İrana (Government of Azerbaijan, 2012[22]). Dünya Bankı nəqliyyat və ticarət xərclərini azaltmaq daxili nəqliyyat sektorunu inkişaf etdirməyi və bunun üçün ikinci dərəcəli yerli yollara diqqət yetirməyi tövsiyə edir (Dünya Bankı, 2015[16]).

Azərbaycanın Xəzər dənizindəki liman kompleksi, ölkənin nəqliyyat infrastrukturunun ən vacib sərvətidir və hökumətin "Azərbaycan - 2020" strategiyasında nəzərdə tutulan modernləşdirmə və potensialın artırılmasına yönəldilmiş investisiyalar hesabına liman kompleksinin gələcək inkişafını prioritet kimi göstərmişdir. "(Government of Azerbaijan, 2012 [22]) Mövcud hasilat səviyyəsində Azərbaycan yaxın 30 ildə neft və qaz ehtiyatlarını tükəndirə biləcəyi üçün Ələt bölgəsindəki yeni müasir Bakı limanı, neft istehsal edən ölkəni, gələcəkdə bölgədə nəqliyyat və ticarət mərkəzi çevirmək strategiyası əsas hissələrindən biri olaraq görülür. (Shepard, 2016 [23]).

Azərbaycan Dövlət Dəmir yolu şirkəti, "Azərbaycan Dəmir Yolları" ölkənin dəmir yolu şəbəkəsinin mülkiyyətçisi və operatorudur. Azərbaycanın Gürcüstan, İran (Yalnız Naxçıvan eksklavından), Rusiya Federasiyası və Türkiyə (Qars – Tbilisi – Bakı dəmir yolu ilə) ilə beynəlxalq əlaqələri vardır. Ermənistanla dəmir yolu əlaqəsi yoxdur, bunun nəticəsində Azərbaycanın böyük hissəsi ilə onun eksklavı arasında dəmir yolu daşımaları Ermənistanın İran və ya Gürcüstan və Türkiyə ərazisindən keçməklə həyata keçirilir. "Azərbaycan – 2020" strategiyasında paytaxtla Böyük Kəsik (Gürcüstanla sərhəddə) Yalama ilə Yalama (Rusiya ilə sərhəddə) arasında dəmir yolu əlaqəsi prioritet layihələr kimi göstərilir.

Azərbaycanın dövlət dəmir yolu şirkəti, "Azərbaycan Dəmir Yolları" ölkənin dəmir yolu şəbəkəsinin sahibi və operatorudur. Azərbaycan Gürcüstan, İran (yalnız Naxçıvanın eksklavından), Rusiya Federasiyası və Türkiyə ilə (Qars-Tbilisi-Bakı dəmir yolu yolu ilə) beynəlxalq rabitəyə malikdir. Ermənistanla dəmir yolu əlaqəsi yoxdur, nəticədə Azərbaycanın əksər hissəsi ilə Naxçıvan MR arasında dəmir yolu nəqliyyatı İran və ya Gürcüstan və Türkiyə ərazisindən keçərək, Ermənistandan yan keçməklə həyata keçirilir. Azərbaycan 2020 strategiyasında paytaxt ilə Böyük Kəsik (Gürcüstanla sərhəddə) və Yalama (Rusiya ilə sərhəddə) arasında dəmir yolu bağlantısı prioritet layihələr kimi göstərilir.

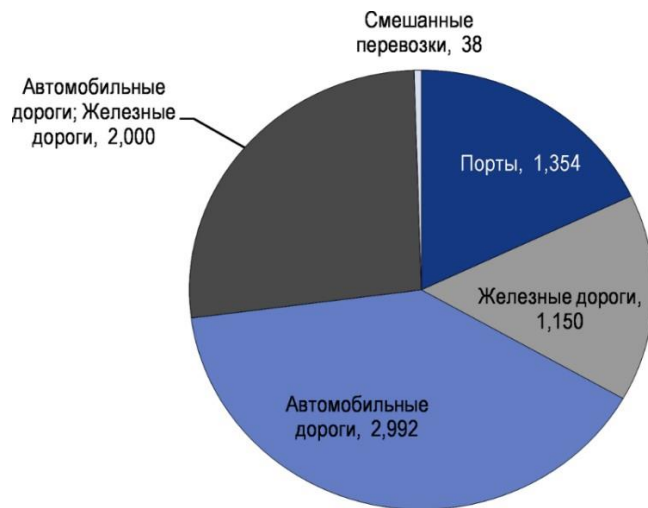
Azərbaycan özstrategi mövqeyi Xəzər dənizi yaxınlığında və Türkiyə, İran, Avropa və Rusiya kimi böyük bazarlara yaxın olduğu üçün əlaqəni artırmağa yönəlmiş bir sıra beynəlxalq təşəbbüslərdə iştirak edir. Xəzər dənizindəki əsas limanı (Bakı) və Qara dənizə, daha sonra Gürcüstan və Türkiyə ərazisindən keçməklə yaxşı qurulmuş dəmir yolu və avtomobil yolları sayəsində AB TRACECA (Nəqliyyat Dəhlizi Avropa - Qafqaz - Asiya) təşəbbüsünün əsas hissələrindən biridir. (TRACECA). CAREC Dəhlizi 2 eyni zamanda Azərbaycandan keçir və Orta Asiyanı Bakı limanı vasitəsilə Qafqazla, daha sonra Gürcüstan və Qara dənizdəki limanları vasitəsilə Türkiyə və

Avropaya bağlayır. Digər təşəbbüslər arasında Transxəzər Beynəlxalq Nəqliyyat Marşrutu orta dəhlizi (Gürcüstan və Qazaxıstanla birlikdə) və Cənub-Qərb Nəqliyyat Dəhlizi (Gürcüstan və İranla birlikdə) daxildir.

Azərbaycanda planlaşdırılan və hazırda davam edən nəqliyyat infrastrukturu layihələri təqribən 7,5 milyard ABŞ dolları təşkil edir və əsasən avtomobil yolları (40%, ya da az qala 3 milyard ABŞ dolları), həm də dəmir yollarının inkişafına yönəlmiş layihələr (27% və ya 2 milyard dollar) ilə təmsil olunur.

Azərbaycanda nəqliyyat sahəsində layihələr subsektorlar çərçivəsində

(planlaşdırılır və inşa edilir milyon ABŞ dolları ilə)

Qeyd: "Avtomobil yolları; dəmir yolları" kateqoriyasına həm dəmir yolu, həm də avtomobil yolu komponentləri daxil olan layihələr daxildir, "qarışıq daşınmalar" isə əsasən logistika mərkəzləri deməkdir.

Mənbə: iyun 2019 tarixindən OECD-based verilənlər bazası araşdırması.

Sərmayələr müvafiq olaraq 18 faiz və 15 faiz həcmində yaxın paylar təşkil edərək, limanlara və dəmir yollarına həyata keçirilir, onların ardınca çox az bir hissə 38 milyon ABŞ dolları həcmində beynəlxalq logistika mərkəzinə investisiyalar qoyulur (1%). Avtomobil yolu sahəsində investisiya layihələri əsasən Qara dənizlə Xəzər dənizi arasında və Rusiya ilə İran arasında mühüm əlaqə kimi Azərbaycanın coğrafi mövqeyinin daha da gücləndirilməsi üçün böyük əhəmiyyət kəsb edən avtomagistralların genişləndirilməsi və yenidən qurulması üzərində cəmləşmişdir.

Sərhədyanı əlaqələrin yaxşılaşdırılması layihələri Azərbaycanda nəqliyyat sektoruna qoyulan investisiyaların böyük hissəsini təşkil edir. Bunlara Azərbaycanın qonşu ölkələrlə və digər beynəlxalq bazarlarla əlaqəsini artırmağı hədəfləyən iri miqyaslı avtomobil və dəmir yolu layihələri, habelə limanlar daxildir. Ön vacib layihələrdən biri, bölgə daxilində ticarətin artması ilə iştirakçı ölkələrin iqtisadi integrasiyasının artırılmasına yönəlmiş 2 milyard ABŞ dolları dəyərində Əfqanıstan-Türkmənistan-Azərbaycan-Gürcüstan-Türkiyə nəqliyyat dəhlizidir.

(AzerNews, 2018 [28]). Bağlantıyı yaxşılaşdırmaq və nəqliyyat xərclərini azaltmaq üçün Hindistan, İran, Azərbaycan və Rusiyanı dəniz, dəmir yolu və avtomobil yolu ilə birləşdirən 7200 km yük marşrutu kimi müxtəlif layihələr də Şimal-Cənub Beynəlxalq Nəqliyyat Dəhlizi təşəbbüsünün bir hissəsidir. [29]). Digər bir nümunə, İran və Azərbaycan arasında ikinci dəmir yolu xətti olacağı gözlənilən 1 milyard dollarlıq bir layihə olan Astara-Astara dəmir yolu. Eyni zamanda, 651 milyon ABŞ dolları dəyərində Dəmir Yolu Sektorunun İnkişaf Proqramı həm də CAREC-in Şimal-Cənub dəmir yolu dəhlizinin əsas qollarından biri sayılan Azərbaycanı Rusiya dəhlizləri ilə birləşdirən Sumqayıt-Yalama dəmir yolu xəttinin yenidən qurulmasına yönəlib. (ADB, nd [30]).\

Onun iqtisadiyyatının hərəkətverici qüvvəsi kimi qazılan yanacağın hasilatı çıxış edir: Neft məhsulları Azərbaycan ixracının 90 faizindən çoxdur, Neft-qaz sahəsi isə neft qiymətlərindən asılı olaraq Azərbaycanın ÜDM-nin 33 faizdən 50 faizinə qədər təşkil edir. Son illər Azərbaycan öz investisiya mühitini xeyli yaxşılaşdırmış, ölkədə şirkətlərin fəaliyyəti üçün institusional, normativ və əməliyyat şəraitini möhkəmləndirmişdir: Dünya Bankı Qrupu tərəfindən hər il dərc olunan Doing Business 2020 reytingində 34-cü yeri tutdu, 190 ölkədən (2015-ci ildə 80-ci). Ölkə birbaşa xarici investisiyaların şaxələndirilməsi və kömür, neft və təbii qazdan (2003-2017-ci illərdə birbaşa xarici investisiyaların yüzdə 50-i) infraquruluşa və sənayeyə (mədənçilik, metallurqiya, sement) yönəldilməsini hədəf aldığı elan etdi.

Azərbaycanın infraquruluşa digər Avrasiya və ümumiyyətlə orta gəlirli ölkələrlə müqayisədə nisbətən yüksək olduğu halda, Dünya Bankının Loqistika Fəaliyyət İndeksində, Azərbaycan aşağı səviyyələrdə qərarlaşmışdır (167 ölkə arasında 123-cü yerdə). Nəqliyyat operatorları və gömrük rəsmiləşdirmə agentləri, habelə loqistik xidmətlərin keyfiyyəti baxımından aşağı reytingə malikdir. Azərbaycanın avtomobil və dəmir yolu şəbəkələri cari təmir və istismar üçün modernləşdirmə xərclərinin artırılmasına ehtiyac var. Sərhəddən nəqliyyat bağlantı layihələrinin hökumətin ən vacib prioritetləridir və bugünkü Azərbaycanın nəqliyyat investisiyalarının böyük hissəsini təşkil edir, lakin ikinci dərəcəli və yerli yollara daha çox diqqət yetirilsə, bu daxili nəqliyyat əlaqəsinin artırılmasına və nəqliyyat xərclərinin aşağı salınmasına kömək edəcək. Son onillikdə daşıyıcılar növləri üzrə daxili nəqliyyat əhəmiyyətli dərəcədə avtomobil yollarına yönəldilib ki, bu yollara da 2015-ci ildə yük daşıyıcılarının 71 faizi və sərnişin daşıyıcılarının 98 faizi düşür.

Azərbaycan hökuməti "Azərbaycan – 2020: Gələcəyə baxış" inkişaf strategiyasında əsas prioritetlər kimi iqtisadiyyatın şaxələndirilməsini və "qeyri-neft sektorunun güclənməsini" göstərsə də, onun bir çox investisiyaları enerji və ümumilikdə iqtisadiyyatda neft və qazın dominant mövqeyinin qorunmasına yardım edir. Belə ki, külək energetikası layihələrinə mövcud investisiya planları əhəmiyyətli olsa da, neft və Qaz, neft və qaz kəmərləri ilə kəşfiyyat və hasilat üzrə irimiqyaslı layihələrlə müqayisədə onlar böyük deyil. Azərbaycanda hələ ki, əsrin ortalarına qədər ətraf mühitə güclü aksentlə bağlı ardıcıl strategiya yoxdur ki, müxtəlif infraquruluşa investisiyaları ilə bağlı sinerqizmi və kompromisləri qiymətləndirmək mümkün olsun.

Azərbaycan iqtisadiyyatı daha çox sənayedən və tikinti sahəsindən (2018-ci ildə ÜDM-in 52,2 faizini təşkil edən), xidmətlərdən (35,2 faiz) və kənd təsərrüfatından (5,3 faiz) asılıdır.

Azərbaycan iqtisadiyyatında kənd təsərrüfatının payı bu bölgədə Qazaxıstandan sonra ikinci yerdedir (4.4 %) (WorldBank, 2019 [1])